

Frágreiðing

TILMÆLI UM TÆNASTUPOLITIKK

Almannamálaráðið 2017

Innihaldsvirlit

1. Inngangur	3
1.1 Frágreiðing um tilmæli um tæna­stupolitikk.....	4
1.2 Tilmæli um tæna­stupolitikk	4
2. Nágreining av hugtøkum, grundreglur og málbólkur	5
2.1 Nágreining av tæna­stuhugtakinum.....	5
2.2 Fól­k, sum bera brek og brekhugtakið.....	7
2.3 Breksáttmálin og brekpolitiskar grundreglur	8
2.4 Málbólkur fyri tilmælið um tæna­stupolitikkin.....	10
2.4.1 Málbólkur lýstur í tølum	10
2.4.2 Starvsfól­k, sum veita tæna­stur	12
3. Verandi rættarstöða hjá borgarum, sum bera brek	13
3.1 Rættarstöðan í mun til fíggjarliga rásarúmið	14
3.2 Tilmæli	15
4. Fíggjarlig lýsing	16
4.1 Fíggjarlógin og játtanarskipanin	16
4.2 Játtanin til almannamál á fíggjarlógini 2016.....	17
4.3 Játtanin til Almannaverkið 2016	18
4.4 Løgukarmur.....	19
4.5 Trýstið á sosialu tæna­sturnar.....	20
5. Lýsing av einstøku tæna­stunum	21
5.1 Atgongdin og tilgongdin til tæna­stur	21
5.1.1 Sosialfaklig heildarmeting, borgaraviðvirkan og skjalfesting	22
5.1.2 Ráðgeving og samskipan.....	24
5.1.3 Tilmæli	25
5.2 Viðlíkahaldsvenjing	27
5.2.1 Tilmæli	28
5.3 Endurvenjing	29
5.3.1 Tilmæli	30
5.4 Stuðulstæna­stur	31
5.4.1 Tilmæli	33
5.5 BPA-skipan	34
5.5.1 BPA í okkara grannalondum.....	34
5.5.2 Ein føroysk BPA skipan.....	35
5.5.3 Avbjóðingar við einari føroyskari skipan	36

5.5.4 Tilmæli	38
5.6 Virknistænastur	38
5.6.1 Tilmæli	40
5.7 Flutningstænasta.....	41
5.7.1 Serflutningsskipan Landsins	42
5.7.2 Tilmæli	43
5.8 Tænastur til fólk, ið hava hoyribrek	43
5.8.1 Tilmæli	44
6. Bústaðaviðurskipti	45
6.1 Serlig bútilboð.....	45
6.2 Bú- og viðgerðartilboð	46
6.3 Vardir bústaðir	47
6.3.1 Atgongd til vardan bústað	49
6.3.2 Føroyski bústaðamarknaðurin	50
6.3.3 Tilmæli	52
6.4 Fjølftáttaðir bústaðir	52
6.4.1 Tilmæli	53
6.5 Vardi bústaðurin er eitt heim	55
6.5.1 Tilmæli	56
6.6 Tænastan í vardu bústøðunum	56
6.6.1 Tilmæli	57
7. Tvingsil og onnur inntriv	58
7.1 Tilmæli	59
8. Eftirlit við tænastum.....	60
8.1 Tilmæli	61
9. Tvørfakligt samstarv	62
9.1 Tilmæli	63
10. Tvørgeiraliðt samstarv	63
10.1 Tilmæli	65

1. Inngangur

Á vári 2015 var ein arbeiðsbólkur settur at gera tilmæli um ein føroyskan tænaupolitik, sum skal stinga út í kortið, hvørjar meginreglur tænaurnar framyvir skulu byggja á, hvørjar tænaurn skulu veitast og hvussu hesar skulu skipast. Tænaupolitikurinn skal vera grundarlagið undir einari nýggjari tænaulóg.

Skiftandi landsstýrisfólk hava arbeitt við at dagføra reglurnar í verandi forsorgarlóg. Byrjað varð við reglunum um hjálparráð. Reglurnar um virknistænaurn, bú- og viðgerðarstovnar og um vardar bústaðir eru somuleiðis dagfórdar. Partar av forsorgalógini eru við lógtingslógini um arbeiðsfremjandi tiltøk og lógtingslógini um heimatænaurn, eldrarøkt v.m., fluttar í aðra lóggávu, Næsta stigið er at smíða eina tænaulóg, ið skal betra um innihaldið í teimum tænaurnum, ið verða veittar borgarum, ið bera brek, eins og tænaulógin skal betra um rættartrygd borgarans við m.a. greiðum heimildum fyri tvingsilsinnavum og eftirliti.

Arbeiðsbólkurinn skuldi, við stóði í eini lýsing og greining av verandi tænaurnum og tænaurnum í øðrum norðanlondum lýsa, hvørjar ábøtur tørvur er á¹.

Arbeiðsbólkurinn hevur kannað, hvussu tænaurn eru skipaðar í lóggávu í øðrum norðurlondum, men arbeiðsbólkurinn hevur ikki lagt orku í størri lýsingar og útgreiningararbeiði av hesum tænaurnum. Dentur er fyrst og fremst lagdur á at lýsa tænaurnar í Føroyum, men í ávísu førum verður víst til skipan av tænaurnum í grannalondunum.

Arbeiðsbólkurinn hevur ikki viðgjørt spurningin um gjöld fyri tænaurn. Sum er, rinda borgarar fyri bústað, mat og upphald í vardum bústaði.

Arbeiðsbólkurinn hevur skipað sítt arbeiði í tveir partar. Lýsingin og greiningin av verandi tænaurnum er sett í eina frágreiðing saman við meira nágreiniligum tilmælum um, hvørjar tænaurn skulu veitast framyvir, og hvussu hesar skulu skipast. Einstøku tilmælini um ábøtur við verandi skipan eru síðan sett í eitt sjálvstøðugt tilmæli um tænaupolitik.

Hóast lýsingin av verandi tænaurnum vísir, at tilgongdin at skipa og veita tænaurn við endurmenning og menning í huga spakuliga er byrjað, so verður við tænaupolitikkinum og komandi tænaulógini talan um eina nýskipan.

Ein nýskipan krevur, at fólk hugsa og virka á annan hátt enn áður. Hetta kemur ikki av sjálvum, heldur ikki við bert at gera nýggja lóggávu. Arbeiðsbólkurinn vísir á týðningin av, at tað áhaldandi verður varpað ljós á rættindi borgarans og at borgarin, avvarðandi, starvsfólk og myndugleikar í felag hava somu kós. Skilabestu loysnirnar finnast tá borgari, starvsfólk og myndugleikar í felag samskapa tænaurnar.

¹ Arbeiðssetningurinn er í fylgiskjali 1

1.1 Frágreiðing um tilmæli um tænaupolitik

Innihaldið í frágreiðingini lýsir verandi tænaup, sum verða veittar av stovnum, sjálvsognarstovnum og sjálvbodnum felagsskapum, sum eru undir málsøkinum hjá landsstýriskvinnuni í almannamálum.

Harumframt lýsir frágreiðingin m.a. verandi rættarstöðu hjá borgarum, ið bera brek, umframt viðurskifti sum tvingsilsinntriv, eftirlit og tvørfakligt og tvørgerialigt samstarv.

Almannaverkið er størsti stovnur og tískil fyllir virkseimið hjá Almannaverkinum mest í frágreiðingini. Dugni, Sjóndepilin, Teknmálstulkatænastan og sjálvbodnir felagsskapir, sum veita tænaup, hava ikki havt umboð í arbeiðsbólkinum og hava ikki havt frágreiðing ella tilmælið um tænaupolitik til hoyringar, men við tað, at hesi eru fevnd av málsøkinum hjá landsstýriskvinnuni í almannamálum eru hesir stovnar og felagsskapir yvirskipað viðgjørdir í frágreiðingini.

Almannamálaráðið hevur skrivað frágreiðingina við hjálp frá arbeiðsbólkinum, sum var settur at orða tilmæli til tænaupolitik. Almannaverkið hevur latið upplýsingar um virkseimið eftir áheitan frá Almannamálaráðnum og annars eru ársfrágreiðingar, mál – og avrikssáttmálar o.l. nýtt sum grundarlag.

1.2 Tilmæli um tænaupolitik

Heitið á tilmælinum um tænaupolitikkin er “Borgarin takast uppá ráð”, ið er sprottið úr altjóða brekpolitiska slagorðinum “nothing about us without us”. Boðskapurin er, at borgarin skal vera við í avgerðum, sum snúgvá seg um hann. Borgarin er serfrøðingur í egnum lívi og loysnir viðvíkjandi tænaupum skulu samskapast millum borgaran, starvsfólk og myndugleikan.

Í tilmælinum um tænaupolitik eru orðaðar fyra tænaupolitiskar meginreglur, ið mynda grundarlagið undir einstøku tilmælunum og, sum taka støði í ST sáttmálanum um rættindi hjá einstaklingum, ið bera brek.

Meginreglurnar eru soljóðandi:

- Tænaup skulu veitast við støði í ynskinum hjá borgaranum um egna lívsstöðu og skulu styðja og styrkja um sjálvsavgerðarrættin hjá tí einstaka soleiðis, at borgarin hóast tarn ella sjúku fær eitt fyri hann nøktandi og innihaldsríkt lív.
- Tænastan skal slóða fyri, at teir borgarar, sum megna tað, skulu gerast førir fyri at upphalda sær sjálvum og sínum við minst møguligari hjálp frá tí almenna. Samstundis er umráðandi, at tænaup til borgarar, sum hava umfatandi og varandi tørv á tænaup slóða fyri, at borgarin fær eitt fyri hann so sjálvstöðugt, stöðugt og innihaldsríkt lív sum gjørligt.
- Tænastan skal skipast sum eitt tíðaravmarkað, miðvíst og skipað samstarv millum ein borgara, fakfólk og avvarðandi og í tann mun tað er neyðugt, skulu tænaupnar vera samhangandi

frá barndómi, ungdómi og til vaksnamannalívið. Tænasturnar skulu veitast saman við heldur enn fyri borgaranum.

- Við rættartrygd og við almennum fíggjarligum atlitum í huga, skal borgarin fáa røttu hjálpina á røttum staði soleiðis, at borgarin fær eina munadygga og úrslitagóða tænastu.

Frágreiðingin saman við tilmæli um tænastupolitikk verður lagt fyri Løgtingið til aðalorðaskiftis í hesi tingsetu.

Uppskot til tænastulóg verður eftir ætlan lagt fyri Løgtingið í komandi tingsetu.

Í arbeiðsbólkinum vóru:

Ása Olsen (MBF), Sigrun Wardum (Javni), Súsanna Olsen (Sinnisbati), Turid Jacobsen (Ergoterapeutfelag Føroya), Jórur Petersen (Fysioterapeutfelag Føroya), Marjun Petersen, Jógvan Philbrow, Katrin Haraldsen (Føroya Pedagogfelag), Óluva í Gong (Felagið føroyskir sjúkrarøktarfrøðingar), Ása Holm (Heilsuhjálparafelag Føroya), Majbritt Mohr (Heilsurøktarafelagið), Johan Lamhauge (Kommunufelagið), Elin Debes, Rannvá Unadóttir Vestureið, Barbara Berg (Almannaverkið), Doris Bjarkhamar, Heini Petersen og Súsanna Nordendal (Almannamálaráðið).

Arbeiðið hevur verið skipað við afturvendandi fundum, har umboðini í arbeiðsbólkinum hava havt møguleika at koma til orðanna bæði í mun til innihald og í mun til endaligu tilmælini til tænastupolitikkin.

Skipað hevur verið fyri framløgum, har umboð fyri Almannamálaráðið hava havt framløgur um ST-sáttmálan fyri einstaklingar, sum bera brek, fíggjarlógina og forsorgarlógina. Eisini hava umboð í bólkinum lagt síni sjónarmið fram í mun til ymisk evni umframt, at umboð fyri ymiskar myndugleikar hava greitt frá, hvussu tænastur eru skipaðar.

Arbeiðsbólkurin hevur, í tíðarskeiðnum frá mai 2015 – mars 2016, havt 13 fundir og ein evnisdag.

2. Nágreining av hugtøkum, grundreglur og málbólkur

2.1 Nágreining av tænastuhugtakinum

Sosialar veitingar verða nágreinaðar sum ávikavist peningaveitingar, umsorganarveitingar og stuðulsveitingar og hereftir kallað fyri tænastur. Tilmælið um tænastupolitikkin fevnir í høvuðsheitum um umsorganarveitingar, sum krevja starvsfólk og viðurskifti, sum hava tilknýti til hesar, so sum atgongd og tilgongd til hesar, eftirlit og tvingsil.

Tilmælið um tænastupolitikkin fevnir ikki um peningaveitingar, ið hava til endamáls at tryggja borgaran fíggjarliga soleiðis, at viðkomandi kann upphalda sær og familjuni.

Ein umsorganarveiting kann eisini vera ein kontant skiftistænasta, sum er ein peningaveiting, sum kemur í staðin fyri tænastru og verða hesar umrøddar yvirskipað tá tað gevur meining, men høvuðsdentur verður lagdur á sosialar tænastru.

Høvuðsendamálið við sosialum tænastru er at kompensera fyri brekið og harvið geva borgaranum møguleika at luttaka í samfelagnum á jøvnum føti við aðrar borgarar.

Bæði í Føroyum og í grannalondunum er alsamt størri dentur lagdur á, at tænastru umframt at kompensera fyri brekið, eisini miða ímóti, at gera borgaran so sjálvbjargnan og sjálvhjálpan sum gjørligt.

Føroyar standa, eins og onnur lond, yvirfyri stórum fólkafrøðiligum avbjóðingum. Fólk liva longur, viðgerðarhættir gerast alsamt betri, samstundis sum tað gerast færri skattgjaldarar at rinda fyri vælferðartænastru sum heild.

Føroyska húsarhaldið er í stóran mun treytað av inntøkum frá tveimum persónum og er hetta avmarkandi í mun til orkuna hjá familjuni at taka sær av børnum og vaksnum, sum hava tørv á hjálp og stuðli útyvir tað, sum ein familja vanligu tekur sær av.

Hetta skapar alsamt størri trúst á vælferðartænastru, og verður stóðugt arbeiðt við at menna tænastru og arbeiðshættir soleiðis, at borgarin fær gagnnýtt sínar egnu førleikar so nógv sum gjørligt og harvið ikki hevur eins stóran tørv á kompensatiónum.

Á fakmáli verður hetta yvirskipað kallað endurmenning (rehabilitering) og menning (habilitering).

Endurmenning og menning snúgvu seg grundleggjandi um at eggja, stuðla, og hjálpa fólk, sum fáa ella hava viðfødd brek til at fáa tað lív, tey sjálvi ynskja og megna. Tað merkir, at fólk, sum bera brek fara frá at vera brúkarar av eini skipan til at vera fólk við breki í einum samfelagi við somu rættindum og skyldum sum onnur. Sostatt verða tey flutt frá at vera óvirknir áskoðarar til at vera virknir luttakarar.

Endurmenning verður brúkt til at vinna aftur mistar førleikar, og fevnir sostatt um borgarar, sum hava fingið eitt brek, meðan menning fevnir um borgarar, sum hava viðfødd og varandi brek.

Endurmenning og menning skulu skiljast sum ein málrættað og tíðaravmarkað tilgongd av samskipaðum veitingum og tilboðum, sum hava til endamáls at geva borgaranum neyðug amboð at megna egið lív, so sjálvstøðugt sum gjørligt og við so lítlari hjálp sum gjørligt. Ein endurmenningar - ella menningartilgongd kann fevna um fleiri ymiskar tænastru frá einum ella fleiri myndugleikum, sum skulu málrættast í eina tíðaravmarkaða tilgongd.

Arbeiðsbólkurin mælir til, at farið verður undir at skipa allar tænastr, sum veittar verða av stovnum, sjálvsognarstovnum og felagsskapum, sum eru undir málsøkinum hjá landsstýriskvinnuni í almannamálum, við endurmenning og menning í huga.

Tænasturnar, sum verða lýstar eru:

- stuðulstænastur fyri børn og vaksin
- bústaðatilboð
- endurvenjingartænasta
- virknistænasta

Umframt viðlíkahaldsvenjing og flutningstænastu, sum ikki finnast í dag, verður eisini í stuttum nomið við Teknmálstulkatænastu og tænastr til sjónveik.

2.2 Fólkk, sum bera brek og brekhugtakið

Arbeiðsbólkurin hevur valt at brúka heitið “Fólkk, sum bera brek” í tilmælinum um tænastrupolitikkin. Talan er um eitt alment heiti, sum fevnir um allar borgarar, sum orsakað av viðføddum ella í komnum breki ella sjúku hava virkistarn sum viðførir, at viðkomandi hevur tørv á kompensatiún fyri at kunna virka á jøvnum føti við onnur. Høvuðsbólkarnar eru borgarar við menningartarni; sálarsjúku; ADHD; autismu; rørslutarni; fjølbreki; seinheilaskaða; hoyriveik/deyv; sjónveik/blind.

Í Føroyum hevur eitt ávíst kjak verið um, hvussu fólk, sum bera brek, skulu umrøðast. Umrøðan av persónum, sum bera brek, hevur týdning fyri, hvussu fatanin hjá fólk og samfelagnum sum heild er av ávísnum bólkum og hevur harvið eisini ávirkan á, hvussu tænastrnar verða skipaðar. Eins og aðrir tættir í samfelagnum so broytist málið yvir tíð eins og hugburður til fólk, sum bera brek. Seinnu árini er hugtakið blivið til fólk, sum bera brek, fólk við serligum tørv og nú seinast við serligum avbjóðingum. MBF hevur í ár broytt navn frá Meginfelag teirra brekaðu til Meginfelag teirra, ið bera brek. Navnabroytingin byggir á eitt grundsjónarmið, at menniskjað ella persónurin kemur fyrst og brekið aftaná.

Á ráðstevnuni “Lívið hevur litir” sum varð hildin í vár í sambandi við, at MBF hátíðarhelt 35 ára stovningar ár, varð spurningurin, um vit í Føroyum yvirhøvur eiga at brúka heitið “brek” um fólk, reistur. Víst varð á, at tað kann kennast sum eitt neiligt spjaldur verður hongt um hálsin á fólk og tú verður ímyndaður av brekinum heldur enn av menniskjanum/persóninum. Sum dømi varð nevnt, at nakað er brekað ella at tú er brekaður, tá okkurt/onkur er býttur. Skotið varð tískil upp, at hugtakið brek skal burtur og hugtakið “tarn” verður brúkt ístaðin soleiðis, at tað verður til fólk, sum hava menningartarn, rørslutarn o.s.fr.

Almannamálaráðið hevur vent sær til Málráðið við fyrispurningi um møguligt heiti fyri orðingina “sum bera brek”, sum MBF hevur valt at brúka. Í fyrispurninginum varð víst á hugtøk sum “fólk við serligum tørv” ella “við serligum avbjóðingum”. Hesi hugtøk metir Málráðið vera merkingarluga ov víð.

Orðingar, sum fólk við skerdum førleika ella við førleikatarni vórðu eisini mettar ivingarsamar, tí førleiki verður brúkt um útbúgvingar og starvsroyndir. Málráðið metti eisini, at orðið “tarn” ljóðar neiligari um fólk enn orðið “brek”. Niðurstøðan hjá Málráðnum var, at starvsnevndin ikki hevði nakað uppskot, sum eftir hennara tykki er betur hóskandi enn orðingin “fólk, sum bera brek”.

Brekhugtakið og hugburðurin eru broytt frá tíðini har borgarar vórðu fullkomuliga stovnsgjørdir til í dag, har dentur verður lagdur á at veita hesum borgarum javnbjóðis møguleikar í samfelagnum. Brekhugtakið er sostatt ikki siðfast, men hevur alsamt flutt seg frá at vera eitt læknafrøðiligt hugtak, til í dag, at samfelagið og umhvørvið annars skal fevna fólk, ið bera brek. Brekið liggur ikki longur bert í persóninum sjálvum, men meira í kringumstøðunum, ið avmarkar borgaran at virka í samfelagnum á jøvnum føti við onnur.²

Tilmælið um tænastupolitikkin tekur stóði í brekhugtakinum, sum ST hevur brúkt síðani 1993, tá sokallaðu fyrimyndarreglurnar vórðu samtyktar.

2.3 Breksáttmálin og brekpolitiskar grundreglur

Arbeidssetningurin leggur upp til, at tilmælið um tænastupolitikkin skal taka útgangsstóði í Breksáttmálanum, sum Løgtingið setti í gildi í 2009. Í stuttum kann sigast, at endamálið við sáttmálanum er at virka fyri, at borgarar, ið bera brek, verða virdir sum javnbjóðis borgarar í einum rættarsamfelagi, og til fulnar kunnu nýta øll grundleggjandi manna- og frælsisrættindi á jøvnum føti við onnur.

Hóast Breksáttmálin ikki er ásettur við lóg, hava Føroyar bundið seg til at halda sáttmálan og merkir hetta, at lóggevandi, útinnandi og dømandi valdið altíð virka í samljóði við sáttmálan.

Sáttmálin bindur londini á tveir ymsar hættir. Skilt verður í hesum sambandi ímillum borgarlig og politisk rættindi og fíggjarlig, sosial og mentanarlig rættindi.

Borgarlig og politisk rættindi eru rættindi, ið landið hevur skyldu til at lúka frá tí degi, sáttmálin er settur í gildi. Vanlig borgarlig og politisk rættindi eru eitt nú talufrælsi, at vera líka fyri lógini, persónlig trygd og luttøka í politiska lívinum.

Fíggjarlig, sosial og mentanarlig rættindi eru rættindi, ið londini hava skyldu til áhaldandi at betra um. Skyldan skal skiljast sum ein áhaldandi skylda, ið landið eftir førimuni skal stremba eftir at lúka. Fíggjarlig, sosial og mentanarlig rættindi eru eitt nú rætturin at fáa eitt arbeiði undir sømiligum korum, rætturin til útbúgving, rætturin til bústað, rætturin til almannatrygd og tænastur og rætturin at taka lut í mentanarlívinum.

Tænastur til fólk, ið bera brek verða skipaðar við grundarlagi í teimum brekpolitisku grundreglunum.

² Brekpolitiskar grundreglur: www.amr.fo

Grundreglurnar byggja í hövuðsheitum á ST- fyrimyndarreglurnar um javnlíkar möguleikar fyri fólk, ið bera brek, ið ST samtykti í 1993.

Grundreglurnar nevnast: kompensatióin, geiraábyrgd, samhaldsfesti og javnviðgerð.

Grundreglan um **kompensatióin** ber við sær, at samfelagið bjóðar fólk, ið bera brek, tænar og veitingar, sum hava til endamáls at hjálpa upp á ella avmarka avleiðingarnar av virkistarninum. Talan er ikki um at veita hesum borgarum framhjárætt, men at javna eitt ójavnt upprunastøði.

Kompensatióin í mun til tænar kann verða av ymsum slagi. Tað kann eitt nú vera, at borgarin fær játtað stuðulstæna, hjálpartól, eina serliga flutningsskipan ella fær útvega serligan bústað.

Eisini kann kompensatióin í mun til tæna verða veitt á almennum grundarlagi, eitt nú við at almennar heimasíður verða atkomuligar hjá blindum og at almennir bygningar verða atkomuligir hjá rørlutarnaðum.

Grundreglan um **geiraábyrgd** ber við sær, at hvør myndugleiki, felagsskapur ella virki, ið hevur ábyrgd av at veita eina ávísu almenna tæna ella veiting til allar borgarar, hevur ábyrgd av at tryggja og fígga, at eisini borgarar sum bera brek fáa somu tæna.

Hetta merkir, at Almanamálaráðið, Heilsumálaráðið, Mentamálaráðið ella kommuna, skal tryggja, at borgarar, ið bera brek og hava tørv á tæna, sum hesi vara av hava ábyrgd av, at borgarin fær neyðuga kompensatióin. Fyri summar av tæna, ið Almanaverkið veitir, er neyðugt at aðrir geirar eru við í tilgongdini og geiraábyrgdin skal í hesum høpi tryggja, at samstarvandi geirarnir hvør í sínum lagi hava ábyrgd fyri at fígga og fremja tilgongdina á best møguligan hátt.

Grundreglan um geiraábyrgd er, eins og grundreglan um kompensatióin, gjørd sum eitt aftursvar til tíðina har stovnsger og totalforsorg vóru stýrandi innan sosiala økið. Geiraábyrgd er knýtt at kompensatióin á tann hátt, at geiraábyrgdin skipar, hvør ið hevur ábyrgdina av at veita neyðugu kompensatióin til borgaran.

Grundreglan um **samhaldsfesti** ber við sær, at øll kompensatióin og allar tænar verða veittar á einum samhaldsføstum grundarlagi og fíggaðar yvir skattaskipanina. Stuðul og fyriskipanir til borgarar, ið bera brek, eru í hövuðsheitum ókeypis, og eru ikki tengd at inntøku og ogn.

Grundreglan um **javnviðgerð** ber við sær, at øll skulu hava somu möguleikar – somu möguleikar at menna og gagnnýta førleikar og hegni. Persónur, ið ber brek, hevur aðrar fortreytir enn persónur, ið ikki ber brek, eins og persónar, ið bera brek, sínámillum kunnu hava sera ymiskar fortreytir. Javnviðgerð merkir tí *ikki*, at øll skulu viðgerast eins.

Breksáttmálin og tær brekpolitisku grundreglurnar mynda á hesum grundarlagi karmin fyri, hvussu samfelagið sum heild verður innrættað, hvussu viðkomandi lóggáva verður tilevnað og hvussu mannagongdir, skipanir og tænar eru og verða háttaðar.

2.4 Málbólkur fyri tilmælið um tænarupolitikkin

Tilmælið um tænarupolitikkin fevnir fyrst og fremst um borgarar, sum fáa tænar, sum verða veittar av stovnum og felagsskapum, sum hoyra undir málsøkið hjá landsstýrisskivinnuni í almannamálum ella sum fáa stuðul frá Almannamálaráðnum.

Stovnar og felagsskapir, sum eru undir máløkinum hjá landsstýrisskivinnuni ella fáa stuðul frá Almannamálaráðnum og veita tænar eru: Almannerkið, Dugni, Sjóndepilin, Fountainhúsið, Serflutningsskipan landsins, Teknmálsstulkaænan, Frelsunarherurin, Blái Krossur og aðrir sjálvsognarstovnar, sum veita bútilboð til fólk, sum bera brek.

2.4.1 Málbólkur lýstur í tølum

Tað finnast ikki hagtøl í Føroyum, sum vísa, hvussu nógv fólk bera brek. Sambært WHO og European Disability forum skal roknast við, at talan er áleið 10 -15 % av fólkkinum í einum landi. Tað svarar til, at áleið 5 000 føroyingar bera brek. MBF, sum er felagsskapur teirra, ið bera brek, hevur áleið 4000 limir. Roknast kann ikki við, at allir borgarar, sum bera brek eru limir í einum áhugafelagsskapi og samstundis eru tað heldur ikki allir borgarar, sum bera brek, sum hava tørv á tænarum fyri at luttaka á jøvnum føti við onnur.

Almannerkið er størsti stovnur og veitti í októbur 2016 tænar til 587 borgarar kring landið³. Samanlagt verður leysliga mettt, at tað eru millum 800 og 900 borgarar, sum fáa tænar frá omanfyri nevndu stovnum og felagsskapum, sum eru undir málsøkinum hjá landsstýrisskivinnuni í almannamálum. Arbeidsbólkurin hevur ikki lagt orku í at fáa neyv hagtøl frá øllum stovnunum og hevur ikki havt móguleika at tryggja, at sami borgari ikki fær tænar frá fleiri stovnum. Tískil er talan um eina leysliga meting, sum byggir á virksemistøl frá mál - og avrikssáttmálum og frágreiðingum.

Talvurnar niðanfyri geva eina mynd av borgarunum, sum fáa fasta tænar frá Almannerkinum. Hetta eru tøl frá októbur 2016, og tí kann myndin vera ein onnur í dag.

Talva 1) Tal av borgarum býtt eftir kyni og aldri⁴

	Mannfólk	Konufólk	Íalt
Undir 18 ár	62	20	82
18 ár og eldri	260	245	505
Íalt	322	265	587

³ Talan er um borgarar, sum fáa tænar frá Trivnaðartænaruni hjá Almannerkinum. Umframt hesar eru eisini 25 børn og ung, sum eru á barnaverndarstovninum, sum Almannerkið rekur og 24 borgarar, ið fáa endurvenjing, sum verður lýst seinni.

⁴ Tøl frá 1.október 2016

Talvan omanfyri vísir, at av teimum 587, sum fáa tænastru, eru 14% børn, og 86% vaksini. Mannfólkinu telja 55% og konufólkinu 45%.

Í bólkinum undir 18 ár, eru tað serliga dreingir, sum fáa tilboð frá Almannaverkinum, men tá tey blíva eldri, verður munurin millum kyninu útjavnaður aftur. Hetta kundi týtt uppá, at tørvurin á tænastru vísir seg fyrr hjá dreingjum, enn tørvurin hjá gentum.

Talva 2) Tal av borgarum býtt eftir kyni og málbólki⁵

	Mannfólk	Konufólk	Íalt
ADHD	5	4	9
Autisma	83	21	104
Fjølbrek	15	10	25
Menningartarn	116	106	222
Sálarsjúk	73	87	160
Seinheilaskadd	12	12	24
Annað	18	25	43
Íalt	322	265	587

Talvan omanfyri lýsir høvuðsmálbólkarnar, ið fáa tænastru. Málbólkurin “annað” er ein samansettur bólkur, har tað eru fá av hvørjum slagi. Almannaverkið hevur valt, at um ein málbólkur bert hevur upp til fimm borgarar, er tænastran farin undir annað. Hetta fyri ikki at eyðmerkja ávísar persónar.

Størsti málbólkurin fevnir um borgarar við menningartarni. Síðani eru tað borgarar við sálarsjúku, har konufólkinu eru í meiriluta. Tá tað kemur til málbólkin autismu, eru tað nógv flest mannfólk, sum fáa tænastru. Omanfyri varð víst á, at tað eru nógv fleiri dreingir enn gentur undir 18 ár, sum fáa tænastru og kann ein av orsökunum til hetta vera børn við autismu, har tað er ein sannroynd, at dreingirnir fáa diagnosu fyrr enn genturnar.

Av teimum 587 borgarunum, eru tað einans 9 borgarar, sum hava ADHD. Havandi í huga, at tað bæði í Føroyum og í grannalondunum verður víst á, at tað eru nógv, ið fáa staðfest ADHD, so kann talið av borgarum sum hava ADHD og fáa tænastru frá Almannaverkinum tykjast lágt. Fyrivarni skal takast fyri, at nakrir borgarar hava fleiri diagnosur. T.d. kann ein borgari hava autismu og ADHD ella sálarsjúku og ADHD og verður tá mett, um tað er tann eina ella hin diagnosan, sum er tann primera og verður borgarin skrásettir í mun til tað.

Borgarar, sum hava seinheilaskaða er ein lutfalsliga lítil bólkur, og er býtið millum konufólk og mannfólk javnt.

Samanumtikið vísir talvan, at borgarar, sum fáa tænastru í Almannaverkinum eru ymiskir og tí mugu tænastrurnar eisini vera fjøltáttaður og fevna víða.

Tænastrurnar, sum Almannaverkið veitir eru landsfevnandi, og skulu røkka borgarum kring alt landið. Talvurnar niðanfýri geva eina mynd av hvar í landinum borgarar, sum fáa tænastru, eru.

⁵ Tøl frá 1. oktober 2016

Talva 3) Tal av borgarum býtt eftir kyni og landafrøði⁶

	Mannfólk	Konufólk	Íalt
Eysturoy	55	51	106
Norðoyggjar	41	26	67
Streymoy	187	162	349
Suðuroy/Sandoy/Vágar	39	26	65
Íalt	322	265	587

Í mun til hesa talvuna hevur Almannaverkið valt at býta Føroyar sundur í fyra landafrøðilig økir. Talvan lýsir, at flestu borgarar, sum fáa tænarur bógva í Streymoy við 60% og síðan Eysturoy við 18%. Býtið er javnt ímillum Norðoyggjar og Suðuroy/Sandoy/Vágar við knøppum 11% í part.

Talva 4) Tal av borgarum býtt eftir aldri og landafrøði⁷

	Undir 18 ár	18 ár og eldri	Íalt
Eysturoy	23	83	106
Norðoyggjar	13	54	67
Streymoy	37	312	349
Suðuroy/Sandoy/Vágar	9	56	65
Íalt	82	505	587

Talvan vísir, hvussu aldursbýtið er í teimum ymisku landafrøðiligu økjum.

Tølini benda á, at tað eru lutfalsliga nógv børn, sum bera brek, í Eysturoynni í mun til fólkatálið, og lutfalsliga nógvir vaksni borgarar í høvuðsstaðarøkinum.

2.4.2 Starvsfólk, sum veita tænarur

Sambært upplýsingum frá Almannaverkinum vóru tað í oktober 2016 samanlagt 858 starvsfólk, sum veita tænarur frá Almannaverkinum. Sum talvan niðanfyrir vísir, er nógv tann størsti parturin av hesum starvsfólkum kvinnur. Av 858 starvsfólkum eru einans 164 menn og meðan kvinnurnar telja 694. Býtið vísir, at fakliga eru sosialar tænarur í stóran mun eitt kvinnufak. Harafturat vísir talvan munin millum ársverk og starvsfólk. Eitt ársverk er at rokna sum eitt fulltíðarstarv. Munurin millum ársverk og starvsfólk vísir, at tað eru starvsfólk, sum arbeiða niðursetta tíð.

Talvan niðanfyrir vísir tal av starvsfólki, bæði í tal og umroknað til ársverk⁸. Eisini vísir talvan, hvussu býtið millum kynini er.

Talva 5) Starvsfólk í Almannaverkinum⁹

Mør.	Tal av starvsfólkum			Umroknað til ársverk		
	Kvinnur	Menn	Íalt	Kvinnur	Menn	Íalt
Okt.	694	164	858	495,7	123,1	618,8

⁶ Tøl frá 1. oktober 2016

⁷ Tøl frá 1. oktober 2016

⁸ HR skipanin hjá Almannaverkinum.

⁹ Tøl frá 1. oktober 2016

Mett er, at tað eru áleið 50 starvsfólk, sum veita tænastr á Dugna, Sjóndeplinum, Fountainhúsinum Teknmálstulkatænastuni og sjálvbodnu felagsskapunum, sum eru nevndir omanfyri. Tað vil siga, at tað í alt eru gott og væl 900 starvsfólk, sum veita tænastr til borgarar, ið bera brek.

Samanumtikið vísa talvurnar omanfyri, at størsti parturin av borgarum, sum fáa tænastr frá Almannaverkinum eru borgarar, sum hava menningartarn, meðan borgarar við sálarsjúku og autismu eisini eru nógvir. Flestu borgarar búa í Suðurstreymi og í Eysturoynni.

Tað eru fleiri mannfólk, sum fáa tænastr enn konufólk, men meginparturin av starvsfólkunum, sum veita tænastr eru konufólk.

3. Verandi rættarstöða hjá borgarum, sum bera brek

Føroyar finga sína fyrstu forsorgarlóg í 1961¹⁰. Henda lógin kom í staðin fyri lov af 10. april 1895 om fattigvæsenet på Færøerne og lov af 29. april 1913 om kommunale hjælpekasser. Í Danmark vórðu ávísar broytingar framdar á økinum, og tí var í 1967 ein nýggj forsorgarlóg sett í gildi fyri Føroyar¹¹. Verandi forsorgarlóg er upprunaliga lógin frá 1967, sum við tíðini hevur verið fyri heilt nógvum broytingum, eins og partar av forsorgarlógini eru fluttir í aðrar lógir, eitt nú í løgtingslóg um arbeiðsfremjandi tiltøk.

Forsorgarlógin er heimildargrundarlagið undir teimum tænastrum, ið verða veittar á sosiala økinum. Sigast kann, at forsorgarlógin myndar grundarlagið undir føroyska vælferðarsamfelagnum og føroyska sosialpolitikkinum. Bulurin í lógini er tann fyrirbyggjandi, hjálpanði og mennandi tåtturin.

Fyri summar borgarar er forsorgarlógin eitt fíggarligt trygdarnet og slóðar fyri einum vegi út aftur á arbeiðsmarknaðin. Fyri aðrar borgarar er forsorgarlógin karmurin um teirra lív og virki.

Aðalmálið er, at borgarin verður mentur eftir førimuni og fær ein gerandisdag, ið gevur meining og eitt virðiligt lív.

Forsorgarlógin hevur m.a. ásetingar um:

- Uppihaldsskyldu hjá tí almenna móttvegis tí einstaka og uppihaldsskyldu móttvegis hjúnafelaga.
- Hjálpi til einstaklingar og familjur, t.d. ymisk sløg av almannaveitingum, hjálpartól og endurvenjing.
- Bú- og viðgerðartilboð
- Virknis- og stuðulstænastr
- Vegleiðingarskylduna hjá tí almenna, ið er at kunna og vegleiða hin einstaka um rættindi og skyldur í almannahøpi.

¹⁰ Lov nr. 248 af 1. oktober 1960 om offentlig forsorg.

¹¹ Lov nr. 56 af 15. marts 1967 om offentlig forsorg.

Í høvuðsheitum kann forsorgarlógini bítast í ein veitingarpart og ein tænastrupart.

Í mun til tilmælið um tænastrupolitikkin eru tað serliga ásetingarnar í §§ 27 – 32 e í forsorgarlógini, ið eru viðkomandi.

Harafturat eru ásetingarnar í forsorgarlógini um fráboðanarskyldu og kærumøguleika viðkomandi í einari tænastrupól, eins og ásetingar um valdsnýtslu og eftirlit, ið virka sum karmur kring tænastruparnar og eru týðandi til tess at varðveita rættartrygdina hjá einstaka borgaranum, ið tað almenna hevur ábyrgdina av.

Sosialpolitikkur í Føroyum tekur í ein ávísan mun støði í, at borgarin er fremsti serfrøðingur í egnum lívi, og at familja og avvarðandi kunnu hava ein leiklut í mun til at veita borgaranum tænastrup. Føroyska almannalóggávan fevnir sostatt um ávísar skiftistænastrup, sum eru peningaveitingar, ið koma í staðin fyri eina tænastrup soleiðis, at borgarin ella ein avvarðandi fær eina veiting og skal so syrgja fyri tænastrupini.

Tilmælið um tænastrupolitikkin fevnir ikki um peningaveitingar, men skiftistænastrup eru, og verða eisini, ein partur av sosialpolitisku loysnunum, og tí eigur ein tænastrupolitikkur og skiftistænastrup at samskipast og stuðla undir hvørt annað.

Dømi um skiftistænastrup í forsorgarlógini er endurgjald fyri inntøkumiss sbrt. § 17 tá foreldur noyðast av arbeiðsmarknaðinum at ansa barni, ið ber brek.

Dømi um skiftistænastrup sambært aðrari lóggávu er hjálparviðbót og røktarviðbót sbrt. almannapensjónslógini, og dagpeningur sbrt. dagpeningalógini til persón, hvørs hjúnafelagi ella barn gerast álvarsliga sjúk, og mett verður neyðugt, at persónurin er um tann sjúka.

3.1 Rættarstøðan í mun til fíggarliga ráсарúmið

Í mun til tænastrupartin er forsorgarlógini meira at meta sum ein rammulóg, ið veitir yvirskipaðar heimildir fyri, hvørjar tænastrup Almannerkið kann veita, og sum er materiella heimildin undir fíggarlógini. Verandi forsorgarlóg hevur ikki greiðar ásetingar um, hvørjar tænastrup borgarin hevur rætt til, og serliga hetta hevur verið ein av atfinningunum móti lógini. Atfinningarnar snúgva seg m.a. um, at verandi skipan av stuðulstænastrupum í ov stóran mun tekur atlit til fíggarliga ráсарúmið hjá Almannerkinum og minni atlit til tørvin hjá einstaka borgaranum. Harafturat verður funnist at, at rætturin hjá borgaranum til tænastrup er ov veikt orðaður í lógini.

Á almennum grundarlagi er galdandi, at tá tað snýr seg um rættin til sosialar tænastrup, er hesin rættur tengdur at fíggarliga ráсарúminum og hongur tískil neyvt saman við fíggarlógini. Rættindi sambært lóg eru neyvt tengd at einari materiellari fíggarligari heimild at rinda fyri tænastrup, og tí vil tænastrupstøðið altíð vera tengt at politisku raðfestingunum. Fíggarliga ráсарúmið verður nærri lýst í niðanfyri.

Sambært Breksáttmálanum skulu limalondini veita sosial rættindi soleiðis, sum orka er til, samstundis sum londini eru pliktaði til alsamt at betra um hesi rættindi við eitt nú fíggarpolitiskum raðfestingum og nýskipanum.

Rákið seinastu árinum í londunum rundanum okkum hevur verið at gera lóggávu grundað á rættindi borgarans. Hetta rákið er serliga styrkt, eftir at ST í 2006 samtykti sáttmála um rættindi hjá einstaklingum, ið bera brek (Breksáttmálan).

Sæð í mun til omanfyri nevndu atfinningar, og í mun til lögfrøðiligu karmarnar rundan um tænastrnar er viðkomandi at umrøða, hvussu rættindi borgarans verða tryggjað, samstundis sum myndugleikin hevur frælsi til, út frá ítøkiligari meting, at seta tænastrna saman á skynsamasta hátt í mun til tørvin hjá borgaranum, í mun til fíggarligu støðu landsins og í mun til hvat er fakligt nøktandi.

Júst hesin spurningurin er eisini frammi í okkara grannalondum, og er viðgjørður í sambandi við endurskoðanina av donsku 'serviceloven'. Ætlanin er at gera ásetingarnar um tænastr til vaksnar borgarar meira einfaldar við at savna fleiri tænastr í eina lógargrein og ikki sum nú hava eina áseting fyri hvørja tænastr. Kommunurnar, sum umsita tænastr til borgarar, ynskja størri frælsi til at bjóða út ymiskar tænastr, heldur enn at vera ov bundnar av lógarásettum tænastrum. Við hesum fáa kommunurnar størri rásarúm at stýra tænastrstøðinum og fáa harvið eina sterkari fíggarstýring á økinum. Áhugafelagsskapir í Danmark hava mótmælt ætlanini, tí tey meta, at broytingarnar fara at gera rættarstøðuna hjá borgarum verri, tí kommunurnar fáa ov stórt frælsi til at velja, hvørjar tænastr tær bjóða.

Í Føroyum hevur líknandi kjak verið í sambandi við, at kommunurnar hava yvirtikið umsitingina av heimatænastr, eldrarøkt v.m. Endamálið við lógtingslóg um heimatænastr, eldrarøkt v.m. er at veita borgarum við tørvi á hjálp eina samskipaða heildartænastr. Kommunurnar í Føroyum hava tó frælsi til at velja, hvørjar tænastr tær vilja bjóða borgarum, men hava samstundis skyldu til at tryggja, at borgarar, sum hava tørv á persónligari hjálp, røkt og stuðli sambært lóg um Heimatænastr, eldrarøkt v.m. skulu fáa neyðugu hjálpina. Í staðin fyri at geva borgarum rættindi til ávísar tænastr, hava kommunurnar fingið álagt eina skyldu at veita tænastr, og harvið hevur borgarin fingið ávís rættindi.

3.2 Tilmæli

Tænastrlógin skal taka støði í Breksáttmálanum, ið Føroyar hava bundið seg at halda.

Arbeidsbólkurin mælir til, at sjálvsavgerðarrættur borgarans, meginreglan um kompensatió og ábyrgdarbýtið millum einstaklingin, familjuna og tað almenna, verða staðfest í lógini.

Eisini mælir arbeidsbólkurin til, at lógin hevur greiðar ásetingar um vegleiðingarskyldu, fráboðanarskyldu, tvingsil, eftirlit og kærnumøguleika.

Arbeidsbólkurin mælir til, at tænastrlógin hevur greiðar heimildir at veita neyðugu tænastrnar, innihaldið í hesum, og at tað verður sett í lógina, at Almannaverkið skal gera sokallaðar

kvalitetsstandarðir, ið mynda grundarlagið undir tænastrunum soleiðis, at ávíst tænastrustøði verður ásett. Arbeisbólkurinn metir, at ein halðgøður kvalitetsstandarður tryggjar eitt ávíst tænastrustøði, og at tænastran verður veitt á einum tryggum grundarlagi, og ikki tilvillarliga verður sálðað frá ella niðurraðfest. Í sama viðfangi ásannar arbeisbólkurinn týðninginn av, at tænastrarnar fáa neyðugu játtanina á fíggarlóginum. Mett verður í hesum sambandi, at kvalitetsstandarður og m.a. skjalfesting av hagtølum, eru amboð, ið kunnu slóða fyrri, at neyðug játtan undir tænastrunum verður tryggjað.

Yvirskipað metir arbeisbólkurinn, at tað er týðningarmikið, at tænastran í tænastrulógini verður ásett soleiðis, at borgarin fær eina tíðarhóskandi tænastru í mun til sín tørv og soleiðis, at myndugleikin hevur greiðar karmar at virka undir. Havandi í huga, at tænastrarnar, ið veittar verða í tænastrulógini eru tengdar at einari rakstrarjáttan, er tað av stórum týðningi, at rætta tænastran verður veitt borgaranum.

4. Fíggarlig lýsing

Tænastrarnar, sum her verða lýstar, eru tengdar av fíggarliga rásarúminum á landsins fíggarlóg. Í hesum partinum verða fíggararkarmarnir lýstir við tí endamálið at geva eina mynd av, hvussu karmarnir eru og fyrri at vísa á, hvørjar treytir tænastrarnar virka undir í fíggarligum høpi. Samlaða játtanin til landsútreiðslurnar í 2016 verður brúkt sum grundarlag til at lýsa virkseimið.

4.1 Fíggarlógin og játtanarskipanin

Fíggarlógin er sjálvst grundarlagið undir virkseimi landsins í einum fíggarári, og allar útreiðslur landsins skulu hava heimild í fíggarlóginum. Játtanirnar á fíggarlóginum kunnu liðast í hesi játtanarsløg:

Lógarbundin játtan verður brúkt til lógarbundnan stuðul, har móttakaraskari, stuðulsupphædd, útrokningargrundarlag o.t. er ásett við lóg. Hevur ein persónur við lóg fingið rætt til eina veiting, skal avvarðandi myndugleiki gjalda veitingina, hóast játtanin ikki røkkur. Dømi um lógarbundnar játtanir eru fólkapersjón, forsorgarhjálp og barnaískoyti til stakar upphaldarar.

Rakstrarjáttan verður nýtt, tá ið endamálið verður rokkið við almennum rakstarvirkseimi, t.e. at seta starvsfólk og hava vanligar rakstrarútreiðslur, so sum at keypa vørur og tænastrur, útvega tilfar og rakstur av bygningum. Trivnaðartænastrur, endurmenning, Sjóndepilin og Dugni eru dømi um virkseimi, sum hava rakstrarjáttan.

Onnur játtan verður nýtt, tá stuðul verður latin til sjálvstøðugar felagsskapir, sum eisini fáa fígging á annan hátt. Teknmálsstulkatænastran, Fountainhúsið, Blái krossur og Frelsunarherurin fáa stuðul til virkseimið.

Løgujáttan verður sum meginregla nýtt at selja, keypa, konstruera og gera bygningar og lógur. Harumframt verður henda játtanin nýtt, tá ið lógustuðul ella útlán verða veitt til ítøkiligar byggiætlanir, sum ikki eru lógarbundnar.

At tænastrnar verða fíggjaðar sum rakstrarjáttan hefur við sær, at tænastran verður veitt og skipað eftir tí fõrimuni, ið fíggjarligu karmarnir loyva.

Tað er Lõgtingið, sum í síðsta enda avger fíggjarliga rásarúmið. Lõgtingið kann til eina og hvõrja tíð økja ella halda aftur í landsins útreiðslum til lønir og rakstur við fíggjarlõgarsamtykt, uttan at hetta krevur broytingar í øðrum lógum. Samanumtikið kann sigast, at tað er Lõgtingið, sum í síðsta enda ásetir tænastrustøðið fyri sosialu tænastrunum í Føroyum.

Landsstýrismaðurin í almannamálum fær ræðisrætt á § 12 Almannamál á fíggjarlõgini, og hefur ábyrgd av, at allar búskaparligar atgerðir á hansara øki eru lógligar og rættar, og at játtanin verður hildin.

Tað er uppgávan hjá Landsstýrisfólkinum til eina og hvõrja tíð at tillaga virkseimið innan verandi játtan. Uppgávan at tillaga virkseimið kann í hesum sambandi latast einstaka stovnsleiðaranum, sum hefur ræðisrættin á játtanini. Stovnsleiðarar skipa og tillaga síðani virkseimið hjá stovninum í mun til fíggjarkarmin, og verður hetta yvirskipað gjørt í samráð við einstaka landsstýrisfólkið uttan, at hesi verða drigin inn í smálutir ella einstaklinga mál.

4.2 Játtanin til almannamál á fíggjarlõgini 2016

Tað er fyri fíggjarárið 2016 játtaðar tilsamans 4,8 mia. kr. á fíggjarlõg landsins Myndin niðanfyri vísir, at játtanin til almannamál er 1,5 mia. kr. sum svarar til 31 % av samlaðu landsjáttanini.

Mynd 1) Landsútreiðslur skiftar á Almannamál og onnur málsøki.

Í mun til samlaðu játtanina til Almannamál á 1,5 mia. kr. umsitur Almannaverkið 1,4 mia. kr. sum svarar til 94 % av játtanini. Aðrir stovnar og felagsskapir umsita restina.

Játtanin til Sjóndepilin er 6,5 mió. kr. og játtanin til Dugna er 9,8 mió.kr.

Fountainhúsið fær 2 mió. kr. í stuðli.

Teknmálstulkatænastan fær 1,3 mió. kr. í stuðli.

Serflutningsskipan Landsins fær 1,1 mió. kr. í stuðli.

4.3 Játtanin til Almanna-verkið 2016

Almanna-verkið umsitur í alt 1,4 mia. kr., og myndin niðanfyri vísir býtið millum stuðuls- rakstrar- og ta lógarbundnu játtanina. Rakstrarjáttanin telur 334 mió. kr. av samlaðu játtanini, svarandi til 24%.

Mynd 2) Játtan til Almanna-verkið skift á stuðuls- rakstrar- og lógarbundnar útreiðslur.

Verður hugt eftir býtinum av rakstrarjáttanini telja Trivnaðartænastur 82%, Endurmenning 2% og høvuðskonta Almanna-verkið 16%. Í mun til samlaðu játtanina til rakstur verður størsti parturin av rakstrarjáttanini hjá Almanna-verkinum nýttur til Trivnaðartænastur.

Mynd 3) Rakstrarjáttan skift á endurmenning, trivnaðartænastur og almannaverkið.

Trivnaðartænastur fevnr um tær tænar, sum verða veittar borgarum í Føroyum og tænar, sum verða keyptar uttanlands, um nøktandi tilboð ikki eru í Føroyum. Í einstøkum føri verður tænan veitt við heimild í lógarbundnari játtan¹².

Almannaverkið umsitur harumframt játtan, sum er ætlað at stuðla skipan av serligum bútilboðum. Árligi stuðulin er 3,9 mió.kr., og eru tað Herbergið og Blái Krossur, sum bjóða serlig bútilboð.

Játtanin til tær einstøku tænar, sum Almannaverkið veitir, og sum verða lýstar verða í frágreiðingini, eru hesar¹³:

- 3,3 mió. kr. fara til endurvenjing,
- 32,3 mió. kr. fara til stuðulstænar,
- 24,2 mió. kr. fara til virknistænar og veristøð.
- 12,5 mió. kr. fara til bú- og viðgerðarstovnar.
- 3 mió. kr. fara til búfelagsskapir, og
- 117 mió. kr. fara til rakstur á sambýlum.

Tølini omanfyri fevna um beinleiðis rakstur av tænarum. Harumframt fara áleið 16 mió. kr. til felags umsiting o.a. av hesum tænarum.¹⁴

4.4 Løgukarmur

Á fíggarlógini fyri 2017 eru játtaðar 12 mió. kr. til at útvega fleiri bústaðir, og at nútímansgera verandi bústaðir. Harumframt verða umleið 14 mió. kr. av óbrúktari játtan í 2016 fluttar yvir um ár, soleiðis at íalt eru umleið 26 mió. kr. at brúka til endamálið í 2017. Sambært ætlanarárunum 2018 og

¹² Borgarar, ið sambandi við dómsviðgerð verða sendir á tryggjaðan stovn í Danmark.

¹³ Talan er um cirkatøl.

¹⁴ Áleið 70 mió. kr. fara til annað, t.e. barnavernd, keyp av tænarum uttanlands og fyrising.

2019 eru ávíkavíst 15 mió. kr., og 18 mió. kr. avsettar til endamálið – í alt 59 mió. kr. komandi trý árin. Stórir partur av játtanini verður brúktur til at nútímansgera verandi bústaðir, og tí verður avmarkað hvussu nógv kann brúkast til útvegan av nýggjum bústøðum.

4.5 Trýstið á sosialu tænastrnar

Vælfærdartænastrnar eru undir trýsti. Føroyar standa, eins og onnur lond yvir fyri stórum fólkafrøðiligum avbjóðingum. Fólk liva longur, viðgerðarhættir gerast alsamt betri, samstundis sum tað gerast færri skattgjaldarar at rinda fyri vælfærdartænastrnar. Politiska skipanin er fyri áhaldandi trýsti at tryggja haldføri í búskapinum, gera neyðugar politiskar raðfestingar og at tryggja eina skynsama búskaparstýring. Samstundis er borgarin vorðin alsamt meira tilvitaður um síni rættindi, og setir krøv um dygdargóðar vælfærdartænastr. Hetta leggur ikki bert trýst á vælfærdartænastrnar á almannaoekinum, men eisini á heilsuverkinum, skúlaverkinum og í kommunala geiranum.

Tað er ein sannroynd, at tørvurin á sosialum tænastrum altíð er størri enn fíggjarliga rásarúmið. Tí er tað ein afturvendandi avbjóðing hjá politiska myndugleikanum at áseta játtanina, tá fíggjarlógin skal gerast.

Støðið á sosialu tænastrum hjá Almannaverkinum eru ásett í mun til játtanarkarmin. Tænastrnar verða støðugt skipaðar og tillagaðar í mun til broytingar í tørvinum hjá borgaranum og eftirspurninginum eftir tænastrum. Ein avbjóðing hjá Almannaverkinum er, at verandi játtanarskipan ikki leggur upp fyri óvæntaðum útreiðslum, t.d. tá borgari fær heilabløðing ella blóðtøpp, og hevur umfatandi tørv á tænastr. Hesar fyriskipanir leggja stórt fíggjarligt trýst á skipanina, tí tær mugu setast í verk við stuttum skotbrái. Tá kann tað vera ein avbjóðing at tillaga virkseimið, og í ávísum førum er neyðugt at biðja Løgtingið um eykajáttan fyri at sleppa undan, at aðrir borgarar í skipanini missa tænastr.

Harafturat er bíðilistin til tænastrnar eisini ein avbjóðing hjá Almannaverkinum. Í oktober 2016 vóru tað í alt 124 borgarar, sum stóðu á bíðilista til tænastr frá Almannaverkinum. Meginparturin av hesum hava tørv á búplássi, ið er størsta avbjóðingin hjá Almannaverkinum í løtuni. Eisini standa borgarar á bíðilista til stuðulstænastr, umlætting og virknistænastr.

Bíðilisti í TD	okt.16
Búfelagsskapur	42
Bú- og viðgerðastova	3
Sambýlið	48
Frítíðartilboð	4
Stuðul ein til ein	11
Umlætting	9
Verkstað/virkishús	7
Søkja um tænastr	124

Í frágreiðingini er ein røð av tilmælum um nýggjar og styrktar tænastur og viðurskifti rundanum tænasturnar. Skulu tilmælini fremjast er neyðugt við hægri játtan til raksturin, sum stendst av at veita tænasturnar, eins og stórir tørvur á at gera íløgur í bústaðir.

Ein leyslig meting av fíggjarligu avleiðingunum av tilmælunum vísir, at tørvur er á millum 40 og 50 mió.kr. til tænasturnar¹⁵.

Harumframt eiga at verða settar av eini 150 – og 200 mió. kr. til at útvega fleiri bústaðir, um øll fólk sum bera brek í Føroyum skulu fáa nøktandi bústaðarviðurskifti.

Arbeidsbólkurin vil tó vísa á, at tilmælið um tænastupolitikkin leggur upp til sjálvbjargni hjá borgaranum og, at tænasturnar í størri mun verða skipaðar við endurmenning og menning í huga. Hetta átti at tálmað útreiðsluvøksturin.

Tá politisk støða er tikin til tilmælini, og arbeiðið at smíða lóggávuna av álvara fer í gongd, verða meira nágreiniligar metingar gjørdar av teim fíggjarligu avleiðingunum. Neyðugt verður at gera eina ætlan fyri, hvussu farast skal fram í stigum soleiðis, at tryggjað verður, at javnvág er millum tørvinn og rættin hjá borgaranum og fíggjarliga rásarúmið hjá stovnunum, sum skulu veita tænastuna.

5. Lýsing av einstøku tænastunum

5.1 Atgongdin og tilgongdin til tænastur

Tá ein borgari hevur tørv á eini tænastu, kann hesin søkja um tænastu frá Almannaverkinum, sum eisini hevur lógarásetta skyldu at upplýsa og kunna borgarar um tær tænastur, sum eru og at hjálpa borgaranum. Umframt Almannaverkið eru tað eisini sjálvsogvarstovnar og sjálvboðnir felagsskapir, sum bjóða bústaðatilboð og virknistænastur.

Almannaverkið hevur í dag eina røð av tænastum og veitingum, sum verða veitt av somu fyrising og kann breiddin síggjast sum ein fyrimunir fyri borgaran, sum kann fáa eitt samansett tilboð á einum staði, heldur enn at skula venda sær til fleiri ymiskar myndugleikar.

Til tess at fáa mest burtúr teimum tænastum og tí stuðli, ið Almannaverkið hevur orku og førleika at veita, er sjøtul settur á eina endurmenningar - og menningartilgongd, ið skal tryggja, at borgarar, ið bera brek fáa eitt so virkið lív sum gjørligt við sínum breki og gerast so sjálvbjargnir sum gjørligt, samstundis sum tryggjað verður, at borgarin fær eina nøktandi tænastu.

Almannaverkið setir borgaran í miðdepilin, tá tiltøk verða gjørd, til tess at bøta um hansara sosialu avbjóðing. At borgarin er í miðdeplinum merkir, at borgarin ikki verður fataður sum ein passivur klientur, men sum ein aktivur luttakari.

¹⁵ Harumframt koma vanligar framskrivingar vegna broytt kostnaðarstöði og økt virksema.

Almannaverkið hefur skipað seg soleiðis, at borgarin bert skal venda sær til eitt stað, sum er Viðskiftadepilin við avbjóðing síni og er aðalmálið, at tað skal vera einfalt fyri borgaran og úrslitagott hjá myndugleikanum.

Skipanin við *einari* visitering til tænastrnar, er ein liður í at gera atgongdina til tænastrnar meira einfalda enn áður. Borgarin hefur eitt stað at venda sær, visiteringin til tænastrnar er samskipað og grundarlagið er heildarstöðan hjá borgaranum.

Áhugafelagsskapir, borgarar, aðrir myndugleikar og stovnar vísa tíðum á, at tað kann vera torført at finna útav, hvørjar tænastrur Almannaverkið veitir, at atgongdin til tænastrur er ov stírvín og at tað gongur ov long tíð, áðrenn borgarin fær svar uppá umsóknir eins og tilgongdin í sambandi við viðgerð av umsóknin v.m. er ov fløkt. Harumframt verður ofta víst á, at skiftið frá barndómi til vaksnamannatilveruna tykist heldur óskipað, eins og tað kann tykjast ógreitt, hvør hefur ábyrgd av at veita tænastrur til eldri fólk, sum bera brek.

Á heimasíðuni hjá Almannaverkinum eru upplýsingar um avgreiðslutíð, telefontíð eins og upplýsingar um telefonnummar og teldupost hjá starvsfólki eru almenn á heimasíðuni. Eisini eru lýsingar av verandi tænastru. Almannaverkið er farið undir eina tilgongd, ið hefur til endamáls at gera tað meira einfalt fyri borgaran og arbeitt verður miðvíst við at betra um upplýsingar, vegleiðingar, viðgerðartíð o.s.fr. Slíkt tekur tíð og krevur orku, tí virkseimið hjá Almannaverkinum er sera umfatandi og ymiskt. Tí atlit skulu takast til nógv ymisk viðurskifti á ymiskum stöðum og stigum.

Fyri at lætta um tilgongdina hjá borgaranum frá umsókn til tænastrur, hefur Almannaverkið skipað soleiðis fyri, at hvør borgari, sum hefur tørv á tí, fær ein málsviðgera, sum er samskipari av teimum veitingum og tænastrum, sum hesin borgarin fær frá Almannaverkinum. Eisini hefur Almannaverkið sett sjøtul á arbeiðið at tryggja, at ung, sum fáa tænastrur og/veiting, fáa tryggja skiftistíð frá barni til vaksin. Ung, sum eru millum 16-18 ár, verða boðin til eina samrøðu fyri at taka stöðu til, hvussu tann ungi klárar skiftið frá barni til vaksin. Samrøðan tekur stöði í, hvussu tann ungi kann fáa eitt virkið heimalív, arbeiðslív og frítíðarlív, tá viðkomandi gerst vaksin.¹⁶

5.1.1 Sosialfaklig heildarmeting, borgaraviðvirkan og skjalfesting

Sum amboð at loysa borgarans sosialu avbjóðingar, ger Almannaverkið eina sosialfakliga heildarmeting. Heildarmetingin er eitt amboð, ið skal tryggja: almennu ráð- og vegleiðingarskylduna, líka viðger, sosialfakliga heildarsjónarmiðið og skal skipa torgreið viðurskifti og tryggja samspæl millum ymsar fyriskipanir, ið borgarin er fevndur av.

Í hesum høpi hefur Almannaverkið gjørt lýsingarbløð, ið eru faklig amboð hjá starvsfólki, t.d. sum samrøðuvegleiðing. Í lýsingarblaðnum verður eitt nú sosialfakliga heildarmetingin og yvirlit yvir stöðu borgarans lýst. Eisini ger Almannaverkið endurmenningar – ella menningarætlan fyri borgaran, ið setir karmin fyri veittu hjálpini, lýsir samskipanina av ymsu veitingunum og tænastrunum, ger eina tíðarrámmu og lýsir samstarvið millum borgaran og avvarðandi ráðgeva.

¹⁶ Mál og avriksáttmáli millum Almannamálaráðið og Almannaverkið 2016

Almannaverkið hevur seinnu árin lagt dent á sjálvsavgerðarrætt borgarans og hvussu tryggjast kann, at borgarin veruliga hevur møguleika fyri at taka lut í tilgongdini, tá avgerðir um tænastr til seg sjálvan verða tiknar og í mun til ta dagligu tænastruna.

Møguleikin hjá borgaranum til veruliga viðvirkan er í stóran mun knýttur at hugburðinum hjá starvsfólkum at flyta seg frá at hava verið tey, sum leggja lívið hjá øðrum til rættis, til at vera tey, sum stuðla við tí hjálp, sum er neyðug fyri, at borgarin sjálvur kann megna, gera av og menna førleikar og fáa nytta av positivu eins væl og negativu royndunum.

Starvsfólk hjá Almannaverkinum verða tískil skúlaði til at upplýsa borgaran um síni rættindi og til at taka borgaran við í avgerðir. Arbeitt verður við at finna fram tilfeingið hjá tí einstaka, hvørjar fyrirteytir hann hevur, og hvørji ynski borgarin hevur. Hetta merkir, at starvsfólk, heldur enn at skipa lívið fyri borgaran, átaka sær leiklutin at stuðla og menna borgaran soleiðis, at hann hevur førleikar at taka avgerðir um egið lív. Hetta er ein tilgongd, sum er ávegis, og arbeidsbólkurin metir, at tað er neyðugt, at Almannaverkið støðugt og miðvíst heldur áfram, tí tað tekur tíð og krevur orku at fremja slíka hugburðsbroyting. Tað er samstundis umráðandi, at nýggj starvsfólk fáa upplæring í mun til omanfyrinevndu viðurskifti.

Avvarðandi hava ofta ein stóran leiklut í lívinum hjá fólki, sum bera brek og ofta røkkur umsorganin, tey avvarðandi hava, nógv longri enn til tað tíðarskeiðið, har borgarin annars vildi havt eitt sjálvstøðugt lív. Samstundis eru avvarðandi ofta tey, sum kenna støðuna hjá borgaranum best. Samstarv og samskifti við avvarðandi kann tískil vera við til at styrkja tænastruna til borgaran og kann vera við til at skapa samanhag í hansara lívi. Tó er tað altíð borgarin sjálvur, í tann mun hann er førur fyri tí, sum ger av, hvussu samstarvið og samskiftið millum fyriskipan og avvarðandi skal fara fram, og í hvønn mun, tað skal vera. Borgarar, sum bera brek og eru vaksnir, hava sum onnur rætt at gera av, í hvønn mun teir ynskja, at avvarðandi eru partur av teirra lívi og skulu sjálvi skilmarka, hvørji eru avvarðandi, og í hvønn mun tey skulu kunnast um teirra viðurskifti.

Í Føroyum eins og í grannalondunum, verður javnan kjakast um, at skjalfesting tekur ov nógva tíð og arbeidsorku hjá teimum starvsfólkum, ið eru um borgaran og at lítil tíð er eftir til sjálva tænastruna.

Arbeidsbólkurin hevur viðgjørt spurningin um skjalfesting í samband við tilmælið um tænastrupolitikkin. Allir myndugleikar hava ávísar skyldur til at skráseta sítt virksemi, skjalfesta ávís viðurskifti og savna hagtøl. Limir í arbeidsbólkinum hava tó víst á, at í Føroyum er ikki neyvt sami trupulleiki, sum í okkara grannalondum, men metir, at tað í Føroyum verður skjalfest í heldur minna lagi.

Arbeidsbólkurin metir, at fokus eigur at verða sett á, hvussu skjalfesting kann gerast eitt munagott amboð í strembanini eftir at veita munagóðar tænastrur.

Bólkurin er eisini samdur um, at skjalfesting ikki eigur at taka ov nógva tíð frá borgaranum og at skjalfesting ikki er eitt mál í sær sjálvum, men er neyðug, um Almannaverkið og aðrir stovnar skulu veita eina dygdargóða tænastru.

Endamálið við skjalfesting er at prógva og eftirmeta tær fyriskipanir, ið verða stovnsettar, eins og ta tænastru, ið verður veitt einstaka borgaranum soleiðis, at kvaliteturin á tænastru altíð er á einum nøktandi fakligum støði, og rættartryggin hjá borgaranum verður vard.

Út yvir at eftirmeta royndir og úrslit av teimum fyriskipanum, ið verða settar á stovn, er eitt av aðalendamálunum við skjalfesting, í mun til einstaka borgaran, at geva starvsfólki eitt yvirliit yvir støðuna hjá viðkomandi og at varpa ljós á tey øki, ið krevja serligan ans. Ein skipað skjalfesting gevur eina heildarmynd av tørvinum hjá einstaka borgaranum í mun til veittu tænastru.

Á hesum grundarlagi er skjalfesting eitt amboð at veita borgaranum eina meira samanhangi tænastru og tryggjar, at skiftandi starvsfólk vita, hvat hendir kring borgaran og hvør tørvurin og ynski borgarans eru. Samstundis er skjalfesting ein trygd hjá borgaranum, at hann kann kenna seg vísan í, at tænastru verður veitt honum sum fyrissett.

Arbeidsbólkurin metir eisini, at tað hevur stóran týðning, at tann skjalfesting, ið fer fram, tænar einum endamáli, ið er til frama fyri borgaran soleiðis, at hesin fær eina dygdargóða samanhangi tænastru. Ítøkiliga metir arbeidsbólkurin, at skjalfesting skal fara fram við tilknýti til eina menningarætlan, har sjóneykan er sett á tørvin og ynskir hjá borgaranum, hvat endamálið við tænastru er og hvussu endamálið verður rokkið.

5.1.2 Ráðgeving og samskipan

Borgarar, sum bera brek, hava ofta tørv á tænastru frá nógvum og ymiskum stovnum og myndugleikum. Í áratíggjur hava myndugleikar, áhugafelagsskapir og borgarar víst á, at tað kann vera sera trupult og møðsamt hjá borgarum, avvarðandi og stovnum at finna útav, hvussu ymsu skipanirnar hjá ymiskum myndugleikum virka, og hvør veitir hvørjar tænastru. Tí brúka borgarar og familjurnar ofta nógv orku uppá samskipti við ymskar almennar myndugleikar og skulu í stóran mun stríðast fyri at fáa hjálp. Strílið hevur gingið at finna eina loysn til frama fyri børnini og foreldur teirra.

Í 2015 varð avgjørt at fara undir skipaðan tvørgeiralian og tvørfakligan samstarvsleist “Tann góða tilgongdin” sum hevur til endamáls at samskipa tænastru frá ymiskum myndugleikum saman við familjuni. Talan er um samstarv millum Autismufelagið, Almanamálaráðið, Heilsumálaráðið, Mentamálaráðið og Kommunufelagið.

Eitt tvørgeirialigt toymi við einum samskipara verður skipað til hvørt barnið. Toymið verður sett saman eftir lívsstøðuni hjá ávísa barninum, men foreldur og umboð fyri Almannerkið, Psykiatriska depilin og Sernám luttaka í øllum toymum. Almannerkið er samskipari hjá familjuni og skipar árligar netfundir har ein virkisætlan við avtalaðum átøkum verður gjørd saman við foreldrum og fakfólki frá avvarðandi myndugleikum. Virkisætlan skal gerast við tí í huga at tryggja ymsku lívs skeiðini hjá barninum frá dagstovni til vaksnamannatilveruna.

124 familjur, sum hava børn við autismu eru í lötuni knýttar at “Tann góða tilgongdin”. Almannerkið metir, at tað eru áleið 330 familjur, sum hava børn, sum bera onnur brek, sum kundu fingið ágóðan av hesi ella líknandi skipan

Tað kann vera ein stór avbjóðing hjá familjum at fáa eitt barn, sum ber brek. Tilveran kann broytast munandi og nógv foreldur uppliva tað sum eina sorg, tá barnið verður føtt við einum breki ella fær staðfest eitt brek. Kanningar vísa, at familjur, sum hava børn, sum bera brek eru í størri vanda fyri at fáa strongd orsakað av avbjóðingum við at megna gerandisdagin við barni, sum ber brek. Hetta tí at hesar familjur brúka nógva orku uppá samskipti við almennar myndugleikar og skulu í stóran mun stríðast fyri, at børnini fáa hjálp. Í Danmark er ásett í servicelógini, at familjur, hvørs børn hava fingið staðfest eitt brek, kunnu fáa tilboð um familjuráðgeving og skulu hava eina samrøðu innan 3 mánaðir eftir, at brekið er staðfest.

Tað eru skipanir, sum lofta familjum í Føroyum, sum fáa barn, sum bera brek ella fáa staðfest brek. Eitt nú er møguligt at fáa sálarfrøðiligar viðtalur við stuðli frá Heilsutrygd og hevir Almannaverkið heimild at gjalda foreldrapartin eftir nærri ásettum treytum. Eisini bjóðar Barna og ungdómspsykiatriin psykoeducation til børn, ung, foreldur og avvarðandi hjá børnum og ungum, sum fáa staðfest brek – autismu, ADHD ella sálarligt brek. Dentur verður lagdur á, at upplýsa foreldur og avvarðandi um brekið.

Almannaverkið hevir nýliga sett á stovn eitt nýtt tilboð til familjur, sum hava heimabúgvandi børn, ið hava fingið staðfest autismu. Tilboðið er partur av “Tí góðu tilgongdini” sum er lýst omanfyri. Talan er um autismuráðgeving og umfatar undirvísing um autismu, praktiska vegleiðing og námsfrøðilig amboð.

Endamálið er at viðvirka til, at gerandisdagurin hjá familjunum verður lættari. Ráðgevingin fer fram í heiminum hjá familjuni og sum bólkundirvísing saman við øðrum familjum, um ynski er til tess. Tilboðið tekur støði í, at familjan kennir barnið best, og veit, hvørjar styrkir og veikleikar barnið hevir. Ráðgevingin kann síðani, við støði í hesum, ráðgeva og vegleiða familjuni um, hvussu farast kann fram í mun til tær avbjóðingar, sum barnið hevir. Talan er um í mesta lagi 6 vitjanir og verða avtalur gjørdar um, hvat familjan skal. Familjan skal sjálvstøðugt arbeiða við teimum avtalam, sum gjørdar eru. Tá ráðgevingin er liðug, verður mett um arbeiðið hevir verið nøktandi, hvat kann gerast frameftir o.s.fr.

Higartil hava 80 familjur tikið av tilboðnum um familjuráðgeving. 55 familjur hava fingið ráðgeving og eru góðar royndir av hesum.

5.1.3 Tilmæli

Arbeiðsbólkurin er av teirri fatan, at tað er sera umráðandi, at tað verður einfalt fyri borgarar og avvarðandi at venda sær til og samskipta við Almannaverkið og aðrar myndugleikar.

Tí mælir arbeiðsbólkurin til, at tilgongdin hjá Almannaverkinum við at gera tað einfalt fyri borgaran heldur áfram og um møguligt verður styrkt.

Eisini mælir arbeiðsbólkurin til, at Almannaverkið fær ein sokallaðan borgaraportal, har borgarin sjálvur ella saman við avvarðandi kann síggja, hvørjar tænar eru og sjálvur søkja tænararnar beinleiðis á netinum eins og í øðrum londum.

Arbeidsbólkurinn mælir eisini til, at Almannaverkið í stórri mun enn higartil kemur út, har borgarin er. Tað kann t.d. vera torført hjá eini familju, sum hevur fingið eitt barn, sum ber brek ella einum vaksnum, sum er innlagdur á Psykiatriska deplinum at skula fyrihalda seg til sína sosialu støðu. Um t.d. sosialráðgevarar vóru á staðnum, vildi tað verið ein munandi lætti fyri hesi at søkt um og fingið neyðuga hjálp í rættari tíð.

Arbeidsbólkurinn mælir til, at sett verður í tænaulógini, at borgarin skal visiterast við støði í einari heildarmeting av tørvi og ynski borgarans soleiðis, at borgarin fær røttu tænaulasturnar til rætta tíð. Eins og borgarin fær eina endurmenningarætlan ella eina menningarætlan, ið týðiliga vísir, hvat endamálið er við veittu tænaulastuni, og hvørji mál skulu røkkast.

Arbeidsbólkurinn mælir til, at tænaulastugin ásetir skyldu at skjalfesta, har tað verður mett neyðugt, og at skyldan verður avmarkað soleiðis, at hon ikki tekur tíð frá borgaranum. Tískil skal lógin áseta skjalfestingarskyldu, har tørvurin á skjalfesting er týðningarmikil og gevur meining, eitt nú í mun til tvingsil og, í ein ávísan mun, til at savna hagtøl og ikki minst í mun til at meta um, í hvønn mun endamálið við tænaulastuni verður rokkið.

Skjalfesting er eitt ítøkiligt amboð at gera starvsfólk meira tilvitaði um, hvat endamálið við tænaulastuni er, hvør leiklutur teirra skal vera og hvørji rættindi borgarans eru. Arbeidsbólkurinn mælir tí til, at starvsfólk verða førleikament í hesum sambandi, og førleikament at skjalfesta soleiðis, at tíð ikki verður nýtt at skjalfesta vanlig og óviðkomandi viðurskifti, ið er natúrligur partur arbeidinum.

Arbeidsbólkurinn metir, at tað hevur týðning, at borgarin, sum hevur tørv á tí, fær tillutað ein málsviðgera, sum samskipar tænaulastur og veitingar, sum viðkomandi fær frá Almannaverkinum. Harumframt mælir arbeidsbólkurinn til, at allar familjur, sum hava børn, sum bera brek fáa líknandi skipan sum “Tann góða tilgongdin”. Royndirnar við arbeidinum við at skipa “Tí góðu tilgongdina” vísa, at tað kann vera sera orkukrevjandi hjá einum stovni at luttaka í tvørgangandi samstarvi, at fáa eina tilgongd skipaða og at halda skipanini koyrandi. Skal samstarvsleisturin gerast veruleiki og halda áfram, er alneyðugt, at allir myndugleikar, stovnar og fakfólk eru sinnað at luttaka og seta neyðuga orku av til hetta. Almannaverkið hevur gjørt uppskot um, at fara undir at seta í verk líknandi skipan eftir fylgjandi leisti og metir arbeidsbólkurinn, at uppskotið sær skilagott út, og vónar at viðkomandi myndugleikar somuleiðis taka undir við uppskotinum.

Arbeidsbólkurinn mælir til, at familjur, sum hava børn, sum bera brek, fáa málrættaða og dygdargóða familjuráðgeving á høgum fakligum støði. Ráðgevingin er ein kærkomin hjálp og stuðul í gerandisdegnum hjá familjuni og stuðlar undir, at familjan klárar tær avbjóðingar, ið kunnu vera at fáa eitt barn, ið ber brek. Eisini hevur tað týðning, at barnið fær neyðugan stuðul í familjuni og at familjan fær neyðuga námsfrøðiliga vegleiðing. Umráðandi er, at tvørfaklig ráðgevandi toymi verða skipaði við fólk, ið hava breiða námsfrøðiliga og terapeutiska vitan. Samstundis er eisini neyðugt, at starvsfólk, sum virka sum ráðgevar, hava neyðug amboð at koma inn í heimið hjá familjuni og møta og rúma familjuni, har tey eru.

Mælt verður til, at “Tann góða tilgongdin” stig- og miðvíst verður víðkað og at neyðug játtan verður sett av til tess.

Ár	Málbólkur ¹⁷	Tal av familjum	Kostnaður
2018	Sálarsjúka, ADHD/ADD og onnur sálarlig brek	136	2,9 mió. kr.
2020	Sálarlig og/ella líkamlig brek (menningartarn og fjølbrek)	75	1,6 mió. kr.
2022	Líkamligt brek	128	2,8 mió. kr.

5.2 Viðlíkahaldsvenjing

Stórus tórur er á at fáa skipaða viðlíkahaldsvenjing fyri at tryggja at borgarin, umframt endurvenjing, fær viðlíkahildið sínar førleikar.

Sami boðskapur er at finna í tilmælinum um samskipaða endurvenjing frá 2016, har víst verður á, at skal endurvenjingin veruliga gera mun, er alneyðugt, at viðlíkahaldsvenjing eisini verður veitt borgarum í Føroyum.

Viðlíkahaldsvenjing er at skilja sum málrættað venjing fyri at forða fyri førleikamissi, og fyri at fasthalda ella betra um verandi førleika. Viðlíkahaldsvenjing fevnir bæði um líkamligar og sálarligar førleikar og hegni.

Sum er, kunnu kommunurnar veita viðlíkahaldsvenjing til borgarar, sum eru 67 ár og eldri, men tað er ongin skipað viðlíkahaldsvenjing til yngri borgarar og tað sæst beinleiðis í almennu viðmerkingunum til lóggávuna, at viðlíkahaldsvenjing ikki partur av endurvenjingini.

Sambært viðmerkingunum til forsorgarlógina fevnir endurvenjing í Almannerkinum ikki um fyrbygjandi venjing og viðlíkahaldsvenjing, men víst varð í viðmerkingunum á, at næsta stigið í tilgongdini átti at verið at skipa fyri viðlíkahaldsvenjing sambært forsorgarlógini.

Arbeidsbólkurin er av teirri fatan, at tað bæði í mun til borgaran og út frá einum samfelagsligum sjónarvinkli er alneyðugt, at rætturin til viðlíkahaldsvenjing fyri borgarar upp til 67 ár, verður lógarfestur og at viðlíkahaldsvenjing verður ein skipað tænasta frammyvir.

Spurningurin er meira, hvussu tænastan kann skipast mest skynsam, bæði í mun til borgaran og í mun til aðrar skipanir.

Almannerkið er í gongd við at uppbyggja eina landsfevnandi endurvenjingartænastu og kundi ein loysn verið, at viðlíkahaldsvenjing eisini verður staðsett í Almannerkinum, sum í størri mun kann veita borgarum, ið tørva tað, eitt heildartilboð við sosialráðgeving, endurvenjing, hjálpartólum, arbeidsfremjandi tiltøkum, trivnaðartænastum og ymisku almannerveitingunum.

¹⁷ Málbólkur skal her skiljast sum familjur við børnum, sum bera – ta breki, ið tilskila er í kassunum.

Almannaverkið umsitur eisini skipanina við hjálpartólum, sum er ein týðningarmikil liður í arbeiðinum hjá terapeutum at endurvenja og viðlíkahalda førleikar hjá borgarum, og er í summum førum avgerandi kompensatióin í mun til møguleikar hjá einstaka borgaranum við breki at luttaka á jøvnum føti við aðrar borgarar.

Arbeiðsbólkurin hevur ikki viðgjørt hjálpartólarskipanina, men serliga Ergoterapeutfelagið hevur víst á týðningin av at hava eina vælvirkandi og smidliga hjálpatólaskipan, sum tekur atlit til støðuna hjá hvørjum einstøkum borgara. Arbeiðsbólkurin metir, at verandi skipan við hjálpartólum eigur at verða endurskoðað í sambandi við, at nýggj tænastrulóg skal smíðast.

Sambært Almannaverkinum kundi viðlíkahaldsvenjingin verið skipað saman við endurvenjing og Hjálpartólamiðstöðini og fyri fylgjandi bólkar:

- Viðlíkahaldsvenjing til borgarar í vardum bústaði hjá Almannaverkinum
- Viðlíkahaldsvenjing fyri borgarar við varandi sjúku
- Venjingar við børnum, sum bera brek ella hava varandi sjúku

Skal Almannaverkið veita viðlíkahaldsvenjing, er tørvur á fleiri starvsfólkum umframt hølum og amboðum, sum eru neyðug. Leysliga og varisliga mett vildi ein skipan við viðlíkahaldsvenjing samanlagt kravt eina játtan á uml. 12 mió.kr. tá er hædd tikin íløgum, leigu av hølum og rakstrarútreiðslum og lagt uppfyri, at áleið 20 ergo- og fysioterapeutar veita tænastruna.

Tað tekur tíð at uppbyggja eina skipan, sum skal veita eina nýggja tænastru og tað krevur eisini, at neyðug játtan verður sett av. Ein møguleiki er, at tænastran verður stig- og miðvíst upp- og útbygd, bæði fyri at tryggja dygdina og soleiðis, at játtanin kann raðfest yvir eitt ávíst tíðarskeið. Tað tekur tíð at uppbyggja eina nýggja tænastru og krevur eisini fíggjarliga orku. Skal raðfestast, hvussu tænastrurnar skulu setast í verk, so mælir Almannaverkið til hesa raðfesting:

1. Viðlíkahaldsvenjing til borgarar í vardum bústaði hjá Almannaverkinum
2. Viðlíkahaldsvenjing fyri borgarar við varandi sjúku
3. Venjingar við børnum, sum bera brek ella hava varandi sjúku

Bólkur 1-2 fáa onki tilboð í dag, og tí hava tey tann størsta tørv, meðan børnini, sum eisini hava tørv á tí, kunnu fáa venjing.

5.2.1 Tilmæli

Arbeiðsbólkurin mælir til, at heimild til veita viðlíkahaldsvenjing verður staðfest í tænastrulógini. Tað skal greitt ásetast, hvør, ið hevur rætt til viðlíkahaldsvenjing og undir hvørjum treytum.

Arbeiðsbólkurin er eisini samdur um, at tænanastan eigur at verða skipað í Almannerkinum saman við endurvenjingin. Almannerkið hevur leysliga mett, at ein endurvenjingartænasta vildi kosta áleið 12 mió.kr, og hevur mælt til, at tænanastan verður stig- og miðvíst útbygt.

Arbeiðsbólkurin vil tó mæla til, at eitt neyvvari útgreiningararbeiði verður gjørt áðrenn viðlíkahaldsvenjing verður skipað sum tænasta. Í hesum sambandi skal arbeiðsbólkurin vísa á, at neyðugt er at lýsa og staðfesta munin á viðlíkahaldsvenjing frá tí almenna og so ta venjing, sum borgarin kann fáa stuðul til umvegis Heilsutrygd. 35 privatpraktiserandi fysioterapeutar í Føroyum, hava klinikkir og góðar móguleikar fyri at veita endurvenjing og viðlíkahaldsvenjing hava avtalu við Heilsutrygd.

Arbeiðsbólkurin mælir eisini til, at skipanin við hjálpartólum verður endurskoðað í sambandi við, at tænanastulógin skal smíðast.

5.3 Endurvenjing

Eins og við viðlíkahaldsvenjing, hava myndugleikar, fakfeløg og áhugafelagsskapir í nógv ár víst á týðningin av, at borgarar í Føroyum fáa lógartryggjaðan rætt til endurvenjing. Í dag er rætturin til endurvenjing skipaður í lóggávu innan kommunala geiran, Almannerkið og Sjúkrahúsverkið.

Endurvenjing í Almannerkinum er skipað við heimild í § 29 í forsorgarlógni, og er ein tænasta, ið verður veitt við menning og endurmenning í huga. Endurvenjingin skal hjálpa borgaranum út aftur á arbeiðsmarknaðin ella gera hann føran fyri at klára seg uttan hjálp ella við minni hjálp frá Almannerkinum. Miðað verður tískil eftir, at borgarin við endurvenjingini endurvinnur sínar førleikar lutvíst ella heilt.

Endurvenjingin verður sambært lógini veitt borgara, ið er í aldrinum 18 til 66 ár og í serligum førum til borgara, ið er 16-17 ár. Tænanastan verður játtað í eitt avtalað og avmarkað tíðarskeið.

Mannagongdin er tann, at borgarin søkir sjálvur um endurvenjing og verður visiteraður av Almannerkinum.

Tað er ikki sjálv sjúkuavgerðin, sum avger, um endurvenjing í Almannerkinum verður veitt. Avbjóðingin at koma aftur á arbeiðsmarknaðin ella blíva meira sjálvhjálpin, er ofta størri enn sjúkuavgerðin. Endurvenjingin verður tó lögð til rættis eftir, hvat viðkomandi bagir. Venjingin tekur stóði í teimum málum, ið borgarin setur saman við terapeutunum.

Almannerkið arbeiðir mið- og stigvíst við at skipa eina landsfevnandi endurvenjingartænastu. Í lýtuni eru tvær eindir, ein í Tórshavn og ein í Runavík, har borgarar fáa eitt ávíst tal av endurvenjingartímum í eitt frammanundan avtalað tíðarskeið. Summir borgarar hava ikki móguleika at fara í eindirnar í Tórshavn og í Runavík at fáa viðgerð og tískil verður endurvenjingin veitt í nærumhvørvinum og í heiminum. Almannerkið veitir sostatt í ávísam førum endurvenjing heima hjá borgaranum og verða avtalar eisini í ein ávísan mun gjørdar við kommunur og privatar veitarar um nýtslu av hølum og tólum og/ella keyp av endurvenjingartænastu.

Játtanin til endurvenjing í Almannaverkinum er partur av játtanini til endurmenning. Síðani Almannaverkið fekk eina greiða heimild til at skipa tilboðið hefur verið arbeitt við at menna skipanina. Í oktober 2106 fingu 23 borgarar tilboð um endurvenjing, ímeðan 24 borgarar vóru á bíðilista eftir tænastruni. Samlaða játtanin til endurmenning var 5,4 mió. kr. í 2016 og mett verður, at umleið 3,3 mió.kr. av hesum verða brúktar til endurvenjing og eru tað 7 terapeutar, sum veita tænastruna.

Endurvenjing hefur í langa tíð elvt til trupulleikar í markamótunum millum kommunur, Almannaverk og heilsuverk. Mest átrokandi trupulleikin hefur verið tann, at borgarar, ið eru viðgjørdir í einum geira, og hava tørv á framhaldandi viðger frá øðrum geira, onkursvegna eru dotnir niðurímillum.

Við hesum í huga varð ein arbeiðsbólkur í 2015 settur at viðgera trupulleikan og koma við tilmælum um loysn. Tilmælið, ið hefur sum endamál at samskipa og veita eina smidligari og greiðari endurvenjingartilgongd er latið úr hondum¹⁸.

Í høvuðsheitum leggur tilmælið upp til, at endurvenjingin í Almannaverkinum støðugt verður víðkað soleiðis, at fleiri borgarar kunnu fáa ágóða av tænastruni, samstundis sum tryggjað verður, at tænastran er á einum høgum fakligum støði. Ítøkiliga verður mælt til, at settar verða av 3,6 mió.kr. til nøkta verandi tørv á endurvenjing, samstundis sum víst verður á, at talan er um eina nýggja tænastru og at tørvurin á tænastruni helst verður størri, tá borgarar verða tilvitaðir um at henda tænastru finst.

Eisini verður lagt upp til, at heilsuverkið, Almannaverkið og kommunali geirin í felag skulu skipa soleiðis fyri, at borgarin fær eina samskipaða endurvenjingartænastru. Fyri borgaran fer hetta at merkja, at hann verður darvaður minst møguligt, tá hann ferðast millum geirarnar, t.v.s. sjúkrahúsverkið, Almannaverkið og kommunala geiran.

Borgarin verður settur í miðdepilin og tænastran kemur til hansara. Fyri ein borgara, ið ber brek, kann ein torgreið tilgongd gera ilt verri. Hesir borgarar hava ofta ilt við at geva til kennar, hvat teir ynskja og halda. Tískil er tað av alstórum týðningi, at myndugleikarnir megna at samstarva og samskipa endurvenjingina soleiðis, at hesir og aðrir borgarar ikki detta niðurímillum geirarnar.

5.3.1 Tilmæli

Arbeiðsbólkurin mælir til, at verandi heimild til at veita endurvenjing verður ásett í tænastrulógini soleiðis, at tað framhaldandi verður greitt, at tað eru borgarar 18-66 ár og í serligum førum 16-17 ár, sum kunnu fáa endurvenjing fyri at varðveita ella fáa tilknýti til arbeiðsmarknaðin ella fyri at klára seg við so lítlari hjálp sum gjørligt. Eisini mælir arbeiðsbólkurin til, at endurvenjingartænastran verður styrkt fíggjarliga við 3,6 mió. kr. fyri at nøkta verandi tørv.

¹⁸ <http://cdn.lms.fo/media/8271/tilm%C3%A6li-um-samskipa%C3%B0a-endurvenjing-juni-2016.pdf>

Harafturat mælir arbeidsbólkurinn til, at tilráðingarnar í tilmælinum “Ein samskipað endurvenjing” um at fáa í lag eitt skipað samstarv millum heilsuverkið, Almannaverkið og kommunala geiran soleiðis, at partarnir í felag tryggja, at borgarin fær eina samskipaða endurvenjingartænastu.

5.4 Stuðulstænastur

Fyri at kunna virka á jøvnum føti við onnur í samfelagnum, hava borgarar alt eftir teirra virkistarni tørv á hjálp og stuðli.

Stuðulstænastan fyri vaksin er skipað sambært § 32 b í forsorgarlógini. Skipanin er stovnst sett fyri at stuðla borgarum millum 18 - 66 ár, sum eru rørslutarnaðir ella hava avmarkaðan sálarligan førleika, so teir hava møguleika at liva eitt sjálvstøðugt og virkið lív. Stuðulin kann halda áfram eftir, at borgarin er vorðin 67 ár, um viðkomandi framvegis fær gagn av stuðlinum og hevur møguleika at liva eitt sjálvstøðugt og virkið lív.

Stuðulstænasta kann veitast til fylgi, eftiransni, vøku, umsorgan og sosialpedagogiska hjálp, og er ætlað persónum, ið liva eitt lív við einum ávísum virkseimi, ið krevur stuðul eitt ávíst tímatal og kann hetta virkseimið vera bæði í heiminum og uttan fyri heimið. Borgarar, sum búgva á sambýlum og bústovnum eru ikki fevndir av skipanini við tað, at stuðulstænasta er partur av bútilboðnum.

Í serligum førum kunnu borgarar fáa fastar persónligar hjálparar, hvørs uppgávur fevna um praktiska hjálp, fylgjarauppgávur o.a.

Stuðulsfólkaskipanin fyri børn er skipað við heimild í § 32 c. Skipanin er stovnst sett til børn undir 18 ár, sum tørva stuðulsfólk vegna virkistarn, orsakað av likamligum ella sálarligum breki ella víðfevndari sjúku.

Sambært viðmerkingunum til lógaruppskotið frá 2002 er ein stuðulsfólkaskipan ein fyriskipan, har sosialu myndugleikarnir eftir sosiallóggevuni seta fólk í starv at røkja eina uppgávu í mun til ein persón ella eina familju við ávísum trupulleikum, sum teimum tørvar hjálp til at loysa – hjálp sum ikki kann veitast í øðrum skipanum.

Heimildin hjá landsstýrismanninum at áseta nærri reglur um, hvussu skipanin skal virka og hvør kann nýta skipanina og hvørji stuðulstiltøk eru fevnd av skipanini, er enn ikki brúkt og hava bæði Almannaverkið, Løgtingsins umboðsmaður og Landsgrannskoðarin sóknast eftir nærri ásetingum um Stuðulsskipanina, sum veitir eina røð av ymiskum tilboðum til børn.

Grundarlagið undir stuðulstænastunum hjá Almannaverkinum er sosialpedagogiskt arbeiði og viðgerð, og dentur verður lagdur á at tilrættiliggja gerandisdagin, umhvørvið og arbeiðið soleiðis, at borgarin kann menna persónligar, praktiskar og sosialar førleikar og stuðlar tænanstan harvið borgaranum at hava eitt so sjálvstøðugt lív sum gjørligt. Umsorgan er ein sameinaður partur av øllum tænanstunum, sum Almannaverkið veitir. Flestu tænanstur, sum verða veittar hava eitt mennandi endamál, meðan aðrar tænanstur hava sum endamál at lætta um.

Tá borgarin hevur fingið játtað stuðul, verður ein verkætlan tilevnað av viðkomandi og stuðulsfólkinum í felag. Endamálið við verkætlanini er at gera greitt, hvørji mál miðast skal fram ímóti, at tryggja eitt samskipað átak og at staðfesta ábyrgdina hjá stuðulsfólkinum, Stuðulstænastuni og borgaranum. Verkætlanin verður endurskoðað við jøvnum millumbili – tó í minsta lagi einuferð um árið og tá talan er um borgarar, sum eru 67 ár og eldri – í minsta lagi tvær ferðir um árið.

Flestu stuðulstænastur verða í dag skipaðar sum toymistilboð, har bólkar av borgarum fáa sosialpedagogiskan stuðul, sum bæði kunnu hava einstaklinga og felags atlit og endamál. Tað eru faklig atlit, ið tala fyri, at ávísar tænar verða veittar í bólkkum heldur enn í ein til ein fyriskipanum. Útgangsstøðið er, at kommunal ansingartilboð og frítíðarskúlatilboð eru til øll børn. Tó eru tað tey børn, sum vegna serligan tørv, ikki kunnu integrerast í kommunalu tilboðini. Frítíðartilboð, sum toymistilboð til børn eftir skúlatíð, hevur til endamáls at stuðla familjuni soleiðis, at foreldur kunnu røkja sítt arbeiði, umframt at børnini fáa eitt mennandi tilboð saman við øðrum javnlíkum. Eisini verða dagtilboð veitt sum toymistilboð til børn undir skúlaaldur og eftir frítíðarskúlaaldur.

Aðrar tænar verða skipaðar sum ein til ein stuðul, har borgarin hevur tilknýti til eitt starvsfólk eitt ávíst tímatal um vikuna. Ávísir borgarar fáa náttarstuðul í heiminum og í ávísam føri á stovni.

Borgarar, sum bera brek, kunnu hava trupult at fáa og varðveita tilknýti til familju, vinir og netverk. Tískil kunnu eitt nú frítíðartilboð og klubbtilboð viðvirka til, at borgarin samstundis, sum persónligu og sosialu førleikarnir verða styrktir, eisini fær tilknýti til aðrar borgarar, sum eru í somu støðu. Toymistænasta kann viðvirka til, at borgarin gerst partur av einum netverki, sum kann brúkast uttanfyri tað skipaða tilboðið, og kann tí bæði virka motiverandi og mennandi fyri borgaran.

Toymistænastur verða veittar sum klubbtilboð, dagtilboð, frítíðartilboð, dagtilhald, mentortoymi og umlættingartilboð.

Samanumtikið fevna Stuðulstænastur um eina røð av fjølbroyttum tænastrum, sum ikki eru beinleiðis ásettar í forsorgarlógini. Tænastrarnar eru stovnsettar yvir tíð, skipaðar eftir tørvinum í samfelagnum og fíggarorkuni hjá Almannaverkinum. Tað er eitt støðugt trýst á stuðulstænastrarnar, tí tørvurin á tænastrum er stórur m.a. orsakað av vantandi bústaðartilboðum, og tí ávísir bólkar av borgarum, sum krevja umfatandi stuðul, koma í skipanina.

Í løtuni fáa 392 borgarar tænastru frá Stuðulstænastruni umframt borgarar, sum eru knýttir at mentortoymum og borgarar, sum fáa hjáverutímar. Útreiðslurnar til stuðulstænastrarnar eru góðar 31 mió.kr. Í løtuni eru 24 borgarar á bíðilista til stuðulstænastru og leysliga mett, er tørvur á áleið 7 mió.kr. fyri at nøkta tørvin á stuðulstænastrum.

Í talvunum niðanfyri eru lýstar tær stuðulstænastrur, sum Almannaverkið veitir borgarum í Føroyum.

Talan er um tænastr, sum fylgja standardinum fyri stuðulstænastr, og talvurnar lýsa, hvussu nógv fólk fáa hesar ymisku tænastr, og hvussu kynsbýtið er. Harumframt er hugt eftir, hvussu aldursbýtið er, og hvat fyri málbólkar fáa hesa tænastr.

Talva 7) Tal av borgarum skift á kyn og tænastr

	Konufólk	Mannfólk	Íalt
1 til 1 stuðul	124	89	213
Frítíðartilboð	17	55	72
Mentortoymi	9	6	15
Náttarstuðul	2	2	4
Umlætting	26	62	88
Íalt	178	214	392

Talvan omanfyri lýsir, at størsti bólkurin eru tey, ið fáa 1 til 1 stuðul. Hesin telur 38,4%.

Talva 8) Tal av borgarum býtt eftir aldri og tænastr¹⁹

	Undir 18 ár	18 ár og eldri	Íalt
1 til 1 stuðul	19	194	213
Frítíðartilboð	48	24	72
Mentortoymi	1	14	15
Náttarstuðul	2	2	4
Umlætting	49	39	88
Íalt	119	273	392

Talvan omanfyri lýsir stuðulstænastrnar, og hvussu aldurin er á borgaranum, sum fáa hesar tænastr, er býttur. 78,6% av hesum borgarum eru vaksin t.v.s. 18 ár og eldri.

5.4.1 Tilmæli

Arbeidsbólkurin mælir til, at verandi stuðulstænastr verða varðveittar og styrktar soleiðis, at tørvurin á tænastr verður nøktaður. Stuðulstænastr eru tænastr, sum kunnu stuðla undir, at borgarar, sum bera brek, kunnu hava ein virknan og innihaldsríkan gerandisdag á jøvnum føti við aðrar føroyingar. Harumframt kunnu stuðulstænastrnar viðvirka til, at borgarin kann mennast og stuðlast til at klára seg við so lítlari hjálp sum gjørligt. Í triðja lagi eru verandi stuðulstænastr at rokna sum umlættingartilboð til familjuna hjá borgaranum, sum ber brek. Harafturat kunnu stuðulstænastr viðvirka til, at borgarar, sum bera brek, kunnu klára seg sjálvan og tí ikki hava tørv á vardum bústaði ella møguliga einum minni vardum bústaði.

Arbeidsbólkurin er tó samdur um, at tørvur er á at gera dagføringar. Felagsskapurin Javni hevur ofta borið fram, at verandi skipan við stuðulstænastrum í ov stóran mun tekur atlit til fíggjarliga rásarúmið hjá Almannaverkinum og minni atlit til tørvin hjá einstaka borgaranum. Bæði Landsgrannskoðanin

¹⁹ Tøl frá oktober 2016.

og Lögtingsins Umboðsmaður hava víst á, at tørvur er á at fáa greiðari reglur um serliga stuðulstænastuna til børn.

Arbeidsbólkurin mælir til, at greið heimild til at veita tær tænar, sum eru t.v.s. stuðulstænastu, fylgjari, náttarvakt, umlætting, frítíðartilboð/frítíðarklubb o.s.fr., verða ásettar í tænarulógini og at tað verður greitt, hvør hevur rætt til tænar og undir hvørum treytum.

Eisini mælir arbeidsbólkurin til, at játtanin til stuðulstænarar verður hækkað soleiðis, at fleiri borgarar, sum hava tørv á tænar fáa hesa eins og at tey, sum fáa stuðulstænastu, kunnu fáa ta tænar tey metast hava tørv á.

Sambært Almannaverkinum eru tað í løtuni 24 borgarar, sum standa á bíðilista til stuðulstænastu og leysliga mett er tørvur á áleið 7 mió.kr. fyri at nøkta verandi tørv.

5.5 BPA-skipan

BPA er stytting av hugtakinum “borgarastýrd persónlig atstøða”. Hugsjónarlíga endamálið við BPA er geva borgaranum ræði á eignum lívi og møguleika fyri at luttaka á jøvnum fœti við aðrar borgarar. Í praksis merkir hetta, at ein borgari, sum hevur tørv á stuðli, sjálvur virkar sum arbeidsgevari og arbeidsleiðari hjá teimum, sum veita tænar. Í uppgávuni at vera arbeidsgevari liggur setan av starvsfólki, umsiting av løn og øðrum starvsfólkaviðurskiftum. Arbeidsleiðarauppgávan er at avgera, hvør skal røkja uppgávuna, hvussu stuðulin skal brúkast og at skipa arbeidsætlan. Borgarin verður visiteraður til tænar útfrá eini tørvsmeting av, hvussu nógvum tímum hann hevur tørv á og um BPA verður mett at vera tann rætta skipanin til viðkomandi. Síðani fær borgarin eina fíggarliga játtan svarandi til hetta, sum viðkomandi so sjálvur umsitur eftir nærri ásettum reglum.

Innihaldið í eini BPA tænar er ikki tað sama sum ein tænar, sum krevur sosialpedagogiskan ella heilsufakligan serkunnleika. BPA stuðulin viðvirkar til, at borgarin, sum ber brek, fær framt tær praktisku uppgávarnar, sum viðkomandi sjálvur kundi framt, um hann ikki bar brek og at borgarin harvið kann virka á jøvnum fœti við aðrar borgarar í samfelagslívinum sum heild. Starvsfólk, sum átaka sær BPA tænar, eru ikki neyðturviliga námsfrøðingar ella heilsustarvsfólk, men eisini onnur, ið mugu metast at kunna røkja ítøkiliga tørvin hjá borgaranum.

5.5.1 BPA í okkara grannalondum

Hini norðurlondini hava BPA skipanir, sum eru eitt sindur ymiskar. Skipanirnar eru byrjaðar við royndarverkætlanum, sum eru mentar yvir tíð. Samanumtikið hevur gongdin í londunum verið, at Danmark og Noregi hava sett størst krøv til borgararnar, meðan Svøríki hevur sett linari krøv. Við tíðini hevur Svøríki táttað regluverkið, tí skipanin vísti seg at blíva nógv dýrari enn væntað, meðan Danmark og serliga Noreg stigvíst hava víðkað skipanina soleiðis, at rætturin hjá borgaranum til skipanina er styrktur.

Í Danmark eru krøv um, at borgarin skal kunna átaka sær arbeiðsleiðaraleiklutin fyri at fáa BPA. Í Noreg og Svøríki kann borgarin lata kommunurnar hava arbeiðsgevaraleiklutin og kunnu eisini velja at lata avvarðandi, verjar ella onnur, sum borgarin sjálvur tilnevni, hava leiklutin sum arbeiðsleiðari.

Í Noregi og Svøríki eru tað somuleiðis non-profit fyrirkur, sum borgarar sjálvir umsita, sum átaka sær arbeiðsgevara - og arbeiðsleiðaraleiklutin vegna borgaran.

Royndirnar frá BPA-skipanunum í Norðurlondunum vísa yvirhøvur, at tilboðið er væl móttikið. Hjá myndugleikunum hevur tað verið – og er framvegis – ein avbjóðing at seta karmarnar fyri tænastrá, so sum at avgera, hvørji krøv skulu setast til borgaran, tryggja haldgott eftirlit og at hava tamarhald á útreiðslunum.

5.5.2 Ein føroysk BPA skipan

Í Føroyum hevur serliga áhugafelagsskapurin Javni í nógv ár víst á, at tørvur er á at seta eina BPA skipan á stovn í Føroyum, tí mettt verður, at ein borgarastýrd stuðulstænasta stuðlar betri undir, at borgarin fær framt sín sjálvsavgerðarrætt enn tær stuðulstænastur, sum eru fyriskipaðar av Almannahverkinum.

Í 2014 varð avgerð tikin um at fara undir at royndarkoyra eina føroyska BPA skipan fyri at lýsa, hvussu BPA kann skipast í Føroyum. Almannahverkið stóð fyri verkætlanini, ið varð royndarkoyrd í tíðarskeiðnum september/oktobur 2014 til mars/apríl 2015 og vóru 11 borgarar við í verkætlanini.

Avgjørt varð, at talan skuldi ikki vera um uppgávur, sum krevja heilsufakligar ella sernámsfrøðiligar førleikar. Borgarar, sum vóru við í verkætlanini, høvdu tørv á umfatandi umlætting, stuðli til hjáveru, persónligari røkt og praktiskari hjálp - so sum hjálp til matgerð og at halda hús og fylgjara.

Almannahverkið valdi at varðveita arbeiðsgevaraleiklutin, tí royndir úr øðrum londum vísa, at tað er tungt hjá borgarum sjálvir at hava henda leiklut, meðan borgarin fekk arbeiðsleiðaraleiklutin og harvið møguleika fyri sjálvur at velja, hvør skuldi virka sum stuðul, hvussu tímarnir skuldu brúkast og nær stuðulstímarnir skuldu brúkast.

Eftirmetingin av royndarverkætlanini vísir greitt, at teir borgarar, sum hava verið við í royndarverkætlanini meta, at teir hava havt ávirkan á, hvussu arbeiðið er skipað, hvat innihaldið skuldi vera og at tað í stóran mun hevur verið borgarin sjálvur, sum hevur sett út í kortið, hvat stuðulstímarnir skuldu brúkast til. Tískil ynskja borgararnir, at skipanin heldur áfram.

Eftirmetingin vísir eisini, at tað eru nógv viðurskifti, sum skulu vera greið, um ein BPA skipan verður sett í verk. Fyri tað fyrsta er tað umráðandi, at støða verður tikin til, hvussu skipanin tryggjar, at tað veruliga er borgarin og ikki starvsfólk ella avvarðandi, sum stýra tænastrá. Starvsfólk, sum luttóku í verkætlanini vísa í eftirmetingini á, at tað ikki altíð er so einfalt og lætt at fáa borgaran sjálvan at greiða frá, hvørji ynski viðkomandi hevði. Harumframt er neyðugt at taka støðu til, hvussu og í hvønn

mun eftirlit kann fremjast við tænastruni. Í hesum høpi kann nevnastr, at tað hevur týðning, at borgarin sjálvur ger av, hvat tímarnir skulu nýtast til.

5.5.3 Avbjóðingar við einari føroyskari skipan

Arbeiðsbólkurin hevur, við stóði í BPA-skipanum í grannalondunum og royndarverkætlanini hjá Almannaverkinum, viðgjørt spurningin um, hvussu ein føroysk BPA skipan kann skipast í Føroyum. Arbeiðsbólkurin er samdur um, at BPA-skipan eigur at verða sett á stovn í Føroyum, og er tað serliga atlitid til frælsi hjá borgaranum til sjálvur at skipa sín gerandisdag við starvsfólki, sum viðkomandi sjálvur hevur valt, sum vigar tungt í tilmælinum.

Limir í bólkinum eru tó ikki á einum máli um, hvørjar treytir skulu setast borgarum, ið fáa hesa tænastru, hvussu umfatandi leikluturin hjá borgaranum skal vera og hvørjar uppgávor kunnu loysast við eini BPA-skipan.

Javni mælir til, at borgarar sum hava tørv á í minsta lagi 20 tímum um vikuna kunnu vera fevnd av BPA. Umboð fyri Almannaverkið mæla til eina smidliga skipan, har nakrir tímar kunnu skipast sum BPA, meðan aðrir verða skipaðir sum vanligur stuðul.

MBF og Javni hava víst á, at allir borgarar skulu hava atgongd til hesa tænastru og at borgarin bæði skal virka sum arbeiðsgevari og arbeiðsleiðari, men at borgarin kann velja at lata uppgávarnar til avvarðandi ella møguligar non - profitfyrirøkur, sum borgarar sjálvir reka eins og í grannalondunum. Føroyar eru eitt lítið land við fáum íbúgvum og harvið er eisini avmarkað, hvussu nógv fólk fara at fáa BPA. Tað kann vera torført at ímynda sær, at fyrirøkur verða stovnaðar, sum hava til endamáls at átaka sær leiklutin sum arbeiðsgevari fyri borgarar, sum eru í eini BPA-skipan. Harumframt er eisini greitt, at hóast talan er um non-profit virkseml, har endamálið ikki er at vinna pening, so vil tað framvegis krevja umsitingarliga orku, sum borgarin sjálvur kemur at rinda.

Onnur í arbeiðsbólkinum m.a. umboðini fyri Almannaverkið hava víst á, at tað er umráðandi, at borgarin og tá talan er um børn, foreldur ella verji, sjálvur er førur fyri at virka sum arbeiðsleiðari fyri at fáa BPA og at Almannaverkið í øllum førum eigur at hava arbeiðsgevaraleiklutin. Grundgevingin er, at tað er umráðandi, at tað er borgarin sjálvur ella foreldur, tá talan er um børn, sum stýra tænastruni fyri at tryggja, at sjálvsavgerðarrætturin veruliga verður framdur í verki heldur enn starvsfólk ella avvarðandi.

Í mun til týðningin av, at Almannaverkið varðveitir arbeiðsgevaraleiklutin verður m.a. víst á, at royndirnar frá eitt nú donsku BPA- skipanini vísa, at borgarar, sum fáa PBA tænastru meta, at arbeiðsgevaraleikluturin er sera tungur at fáast við. Tí lata serliga yngri borgarar lønarumsiting o.a. til kommunurnar ella onnur at taka sær av.

Upplýsast kann, at fram til 2003 var persónligur stuðul eftir føroyskari almannaalóggávu í stóran mun borgarastýrður og harumframt var persónligur stuðul til børn skipaður sum ein lógarbundin játtan. Royndirnar av skipanini við persónligum stuðlum vóru misjavnar, og Landsgrannskoðanin gjórði

eisini vart við, at lógarbundna stuðulstænastan til børn ikki var í tráð við játtanarskipan landsins, ið staðfestir, at lønarútreiðslur ikki kunnu veitast sum lógarbundin játtan.

Verandi stuðulstænastur vórðu sostatt settar á stovn við tí fyrri eyga at fáa meiri skynsaman rakstur, tryggja javna í tænastruni og tænastrustøðinum. Mett varð somuleiðis, at ein almenn skipan betri tryggjaði fakliga støðið og rættindini hjá starvsfólki. Ein onnur grundgeving fyrri broytingunum var, at tað var trupult at fremja neyðuga eftirlitið, tá borgarin sjálvur í stóran mun stýrði tænastruni.²⁰

Í mun til spurningin um, hvørjar uppgávur BPA stuðulstænasta skal loysa, er arbeiðsbólkurin samdur um, at tað hevur týðning, at tað er greitt ásett, hvørjar uppgávur krevja útbúgvandi starvsfólk og hvørjar uppgávur avvarðandi ella leikfólk kunnu taka sær av. Føroya pedagogfelag hevur m.a. víst á, at fakligar metingar eiga at fylla meira enn bara ynskini hjá borgaranum, tá støða skal takast til um stuðulstænasta skal verða veitt sum BPA.

Arbeiðsbólkurin er samdur um, at BPA eigur at fevna um fylgjarauppgávur og stuðulstímar/umlætting til foreldur, og skal ikki at fevna um røktaruppgávur, sum liggja uttan fyrri tað, sum ein stuðul kann lærast upp til, ergo- og fysioterapi ella aðrar heilsufakligar seruppgávur ella sernámsfrøðiligar uppgávur, sum krevja sernámsfrøðiligar førleikar.

Ein móguleiki er eisini, at verandi stuðulstænasta í størri mun kann skipast sum BPA heldur enn at ein BPA skipan verður sett á stovn. Um so er, at Stuðulstænastan letur upp fyrri móguleikanum, at borgarin sjálvur kann velja sær sín stuðul, hvat stuðulin kann brúkast til og nær, eru stór stig tikin mótvegis eini BPA skipan, sum tekur hædd fyrri, at Føroyar eru eitt lítið land við avmarkaðum ressursum, samstundis sum størri atlit verða tikin til, at borgarin sjálvur hevur ræði á tí tænastru viðkomandi hann fær.

Ein loysn er, at farið verður hóvliga fram eins og í grannalondunum soleiðis, at farið verður undir at skipa eina BPA skipan, sum í fyrstu syftu leggur upp til, at borgarin sjálvur ella foreldur, tá talan er um børn, skulu kunna útføra arbeiðsleiðaraleiklutin og at Almannaverkið hevur arbeiðsgevaraleiklutin, men, at borgarin sjálvur avger, hvør verður settur í starv, hvussu tímarnar verður brúktir til og nær tímarnir verða brúktir.

Síðani kann BPA skipanin mið- og stigvíst víðkast til eisini at fevna um borgarar, sum ikki sjálvir megna arbeiðsleiðaraleiklutin og støða kann takast til, um borgarin sjálvur ella avvarðandi ella onnur kunnu fáa arbeiðsgevaraleiklutin, tá skipanin er komin í eina fastari legu.

Almannaverkið hevur leysliga met, at tað eru áleið 18 - 25 borgarar í verandi skipan, sum kundu fingið tænastru sum Borgarastýrd Persónlig Atstøða. Ein varislig meting er, at BPA vildi kravt eina

²⁰ Stuðulstænastan er skipað við lótingslóg nr. 98 af 18. desember 2002 um broyting í lóg um almenna forsoyrg, og seinni broytt við lótingslóg nr. 101 frá 23. november 2006 um broyting í lóg um almenna forsoyrg.

meirjáttan á góðar 400 t.kr. árliga tá er hædd tikin fyri, at verandi tímar hjá borgarum eru skipaðir til BPA.

5.5.4 Tilmæli

Arbeidsbólkurin mælir til, at ein BPA-skipan verður sett á stovn í Føroyum og at heimildin til, at veita hesa tænastu verður ásett í tænastulógini. Limir í bólkinum eru tó ikki samdir um, hvørjar treytir skulu setast borgarum, ið fáa hesa tænastu, hvussu umfatandi leikluturin hjá borgaranum skal vera og hvørjar uppgávur kunnu loysast við eini BPA skipan heldur stuðli.

Ein móguleiki er, at fara hóvliga fram eins og grannalondini hava gjørt og byggja út skipanina í tráð við royndirnar, sum verða gjørdar. Skipanin verður í fyrstu syftu ætlað borgarum, sum sjálvir og tá talan er um børn, foreldur ella verjar kunnu útføra arbeidsleiðaraleiklutin og meðan Almannaverkið hevur arbeidsgevaraleiklutin. Borgarin avger sjálvur, hvør verður settur í starv, hvussu tímarnar verða brúktir og nær tímarnir verða brúktir. BPA eigur at fevna um fylgjarauppgávur og stuðulstímar/umlætting til foreldur, og skal ikki at fevna um røktaruppgávur, sum liggja uttan fyri tað, sum ein stuðul kann lærast upp til, ergo- og fysioterapi ella aðrar heilsufakligar seruppgávur ella sernámsfrøðiligar uppgávur, sum krevja sernámsfrøðiligar førleikar.

Kostnaðurin er leysliga mettur til 400 t.kr. um árið, um hesin leisturin verður fylgdur.

5.6 Virknistænastur

At hava eitt virkið og innihaldsríkt lív er eitt aðalmál hjá flestum okkara. Ein stórir partur av gerandisdegnum hjá borgarum verður í dag brúktur á arbeidsmarknaðinum fyri at tryggja eitt inntøkugrundarlag, at hava okkurt at takast við og fyri at menna førleikar.

Fólk, sum bera brek, hava eins og onnur tørv á og ynski um at luttaka á arbeidsmarknaðinum og eru tað í dag ymiskar almennar stuðulsskipanir, sum gera tað móguligt hjá hesum borgarum at hava eitt so virkið arbeidslív sum gjørligt.

Skipanin við arbeidsfremjandi tiltøkum hevur til endamáls at stuðla undir, at borgarin kann fóta sær á vanliga arbeidsmarknaðinum og harvið at uppihalda sær sjálvum, meðan sokallaðar virknistænastur, sum eru skipaðar sambært §30 í forsorgarlógini, hava til endamáls at geva borgarum móguleika at varðveita ella betra um persónligar førleikar ella lívskor við at arbeiða. Virknistænastur eru við til at geva borgaranum kenning av at megna nakað sjálvur og at hava ein leiklut og týðning í felagsskapinum.

Virknistænastur fevna um vard verkstøð, verkhus og tilhaldsstøð og kunnu eisini skipast sum sjálvhjálparbólkar, ráðgeving og uppsøkjandi arbeiði.

Í løtuni veitir Almannaverkið borgarum virknistænastu, sum eru skipað sum ávikavist vard verkstøð, verkhus og tilhaldsstøð og eru hesi staðsett kring landið. Vardu verkstøðini hjá Almannaverkinum

hava framleiðslurættað arbeiðstilboð, meðan verkhúsinu og tilhaldsstøðini hava meira mennandi og stimbrandi ítriv.

Samanlagt eru 163 borgarar sum fá virknistilboð frá Almannaverkinum. Øll í hesum bólkinum eru 18 ár og eldri, og meginparturin eru borgarar við menningartarni. Samlaðu útreiðslurnar til virknistænasturnar hjá Almannaverkinum eru áleið 24 mió.kr.

Borgari, ið fær virknistænastu, ið er skipað sum vart verkstað ella verkhus kann sambært kunngerð fáa løn ella samsýning, sum í minsta lagi er 5% av eini arbeiðsmannaløn. Viðmerkjast skal, at hesir borgarar fáa pensjón, sum kompenserar fyri vantandi arbeiðsførleikar. Almannaverkið er farið undir at endurskoða verandi skipan við løn ella samsýning, tí tað er ov tilvildarligt hvør fær løn og hvør, ið ikki fær løn. Lagt verður upp til at teir borgarar, ið eru fevndur av einum framleiðslurættaðum arbeiðstilboði verða løntir, meðan teir borgarar, ið hava eitt meira mennandi og stimbrandi tilboð, ikki verða løntir.

Sjótul er eisini settur á eina tilgongd, sum hevur til endamáls at fáa borgarar, sum fáa virknistænastu at luttaka á vanligu arbeiðsmarknaðinum.

Sambært Almannaverkinum hevur tað verið siðvenja, at tey sum hava fingið starv á einum verkstaði verða har restina av arbeiðslívinum. Hetta kann vera tað rætta fyri nøkur, men fyri fleiri er tað eitt ynski, og eisini ein móguleiki, at koma út á vanligu arbeiðsmarknaðin. Tí fór Almannaverkið í 2013 undir verkætlanina “ Eitt arbeiðslív í menning” sum hevði til endamáls at seta ferð á og saman við arbeiðsgevarum, menna eina tilgongd, sum skal fáa fleiri út á vanligu arbeiðsmarknaðin undir skipaðum viðurskiftum.

Luttakarar í verkætlanini vóru ung við menningartarni, sum fáa fyrítíðarpensjón, og sum høvdu ynski og førleikar at fara út á vanligu arbeiðsmarknaðin. Royndirnar frá verkætlanini vísa, at føroyski arbeiðsmarknaðurin sum heild er rúmligur í mun til at bjóða fólki, sum bera brek luttøku á arbeiðsmarknaðinum men, at tað er alneyðugt við skipaðum viðurskiftum, sum stuðla bæði arbeiðsgevara og borgara. Tað er ikki nóg mikið, at arbeiðspláss vís vælvild við at taka ímóti einum borgara. Arbeiðsgevarin og hini starvsfólkini skulu vera sinnaði at átaka sær uppgávuna, tora at seta krøv til borgaran og megna at tillaga uppgáurnar til einstaka borgaran. Almannaverkið metir, at tað er umráðandi, at borgarin hevur ein kontaktpersón bæði frá verkstaðnum og á arbeiðsplássinum, sum í felag kunnu stuðla borgaranum og hvørjum øðrum.

Sambært Almannaverkinum eru tað í lötuni 7 borgarar á bíðilista til virknistænastu og Almannaverkið metir leysliga, at tørvur á uml. 1,5 mió.kr fyri at nøkta tørvin og fyri at gera ávísar dagføringar av verandi virknistænastum.

Umfram Almannaverkið veita eisini Sjóndepilin, Dugni og Fountainhúsið virknistænastur.

Sjóndepilin veitir borgarum, sum eru sjónveik ella blind, virknistænastur, sum eru skipaðar sum dagtilhald og verkstaður og eru tilboðini staðsett í Tórshavn, men eru landsfevnandi. Endamálið við dagtilhaldinum er at menna og stuðla sjónveikum og blindum sálarliga og sosialt soleiðis, at tey fáa sjálvvirði av innihaldsríkum virksemi. Verkstaðurin bjóðar borgarum sum eru blind ella sjónveik og hava lættari menningartarn arbeiði, handaligar og sosialt virksemi. Endamálið er geva borgarunum móguleika at hava ein mennandi og innihaldsríkan gerandisdag umframt at styrkja sjálvsálit og sjálvsvirði. Tað eru millum 30 og 40 borgarar, sum fáa virknistænastur frá Sjóndepilinum. Samlaða játtanin til Sjóndepilin er umleið 6,5 mió. kr.

Dugni veitir borgarum í vinnuførum aldri, ið ikki megna at fáa ella varðveita eitt arbeiði á arbeiðsmarknaðinum endurbúgvingartilboð og arbeiðstilboð. Endurbúgvingartilboðini eru verkskúlin á Kambsdali og í Tórshavn og skúlin við Áir. Borgarar, sum fáa endurbúgvingartilboð á Dugna eru í høvuðsheitum borgarar, sum hava rørslutarn ella lættari persónligar/sinnisligar/sosialar trupulleikar og er endamálið við tilboðunum at meta um og stuðla undir, at borgarin kann fáa tilknýti til vanligar arbeiðsmarknaðin, fáa tillagað starv ella koma undir útbúgving. Arbeiðstilboð eru verkstøð á Kambsdali og í Tórshavn fyri fyrítíðarpensjónstar og ikki hava móguleika at koma á arbeiðsmarknaðin. Endamálið er at fáa hesi at arbeiða, geva teimum innihald í gerandisdagin og at fyribyrgja dapurskygni og einsemi. Tilboðini hjá Dugna eru ikki ætlaði fólki við menningartarni. Tað eru samanlagt áleið 80 borgarar í alt, sum fáa tænastu frá Dugna. Samlaða játtanin á fíggjarlógini til Dugna er 9,8 mió.kr. Dugni endurbúgving hevur eisini egið virksemi, sum verður fíggjað við inntøkum frá egnari sølu

Fountainhúsið, ið varð sett á stovn í 2014, er eitt arbeiðsrættað tilboð til fólk, sum hava sálarligar avbjóðingar. Talan er um ein sjálvbodnan felagsskap, sum er skipaður eftir einum altjóða leisti fyri Fountainhús. Fountainhúsið er staðsett í Tórshavn og verður virksemi í stóran mun stýrt av limunum, sum koma í Fountainhúsið. Fountainhúsið arbeiðir við endurmenning og “recovery” í huga og er málið, at borgarin skal kunna luttaka á arbeiðsmarknaðinum. Tað eru áleið 80 limir og av teimum 38 virknir limir. Virksemið verður stuðlað við 2 mió.kr. um árið frá landinum og restin verður fíggjað av sjálvsognarstovninum og við gávum, sjálvbodnum arbeiðið o.ø.

5.6.1 Tilmæli

Arbeiðsbólkurin mælir til, at verandi virknistænastur verða varðveittar og styrktar soleiðis, at borgarar, sum bera brek, kunnu hava eitt virkið arbeiðslív.

Mælt verður til, at verandi heimild til at veita virknistænastur verður ásett í tænaulógini og at tað verður greitt, hvør hevur rætt til virknistænastu og undir hvørjum treytum.

Eisini metir arbeiðsbólkurin, at tað virksemið sum Sjóndepilin, Dugni og Fountainhúsið skipa, framhaldandi eigur at verða stuðlað og um neyðugt styrkt.

Arbeiðsbólkurin metir harafturat at miðast skal eftir at so nógv sum gjørligt, ið ynskja og megna tað, kunnu luttaka á vanligar arbeiðsmarknaðinum undir skipaðum viðurskiftum.

5.7 Flutningstænasta

Fyri at forða fyri sosialari avbyrging og slóða fyri, at borgarar sum bera brek kunnu luttaka á jøvnum føti við onnur, er neyðugt, at borgarar hava móguleika fyri at fáa stuðul og hjálp til flyta seg til og frá heiminum bæði í sambandi við at fáa tænastr, men eisini fyri eitt nú at kunna vitja familju, vinir og í heila tikið at taka lut í sosialum og mentunarligum lívi.

Í Føroyum er ein almenn flutningsskipan, sum er ábyrgdarøkið hjá Samferðslumálaráðnum og hava ávísar kommunur eisini bussleiðir.

Mælt verður til, at borgarin verður eggjaður og stuðlaður í at brúka almennu flutningsleiðirnar og at avvarðandi myndugleikar, sum hava ábyrgd av ymisku flutningsleiðunum slóða fyri, at atkomuviðurskiftini eru í lagi soleiðis, at so nógv sum gjørligt kunnu brúka tænastruna.

Ásannandi, at borgarar, sum bera brek, kunnu hava torført við at brúka almennu flutningsleiðirnar, er neyðugt við skipanum, ið sum stuðla undir, at hesi kunnu ferðast til og frá dagligum virkseimi og luttaka í samfelagnum sum heild.

Nógvar av teimum tænastrum, sum Almannaverkið veitir, verða veittar í heiminum hjá borgaranum ella í einum vardum bústaði. Almannaverkið hevur í dag bilar, sum starvsfólk, sum skulu heim til borgaran, brúka eftir tørvi og flestu vardu bústaðirnir hava eisini bil, sum kann brúkast til at flyta borgaran við.

Tó eru nakrar tænastr, sum verða skipaðar soleiðis, at borgarin skal ferðast til tænastruna. Nakrir borgarar megna sjálvir at ferðast antin í egnum bili, við almennu bussleiðini ella hevur viðkomandi familju ella onnur, sum kunnu hjálpa við flutningi. Í summum føri verða hesir borgarar heintaðir og fluttir til tænastruna.

Almannaverkið og áhugafelagsskapirnir hava víst á, at tørvur er á at fáa skipaði viðurskifti rundanum flutning soleiðis, at skipanin verður meira gjøgnumskygd, skynsom og at staðfest verður, hvørji rættindi borgarin hevur í mun til flutning í samband við, at tænastr verða veittar av Almannaverkinum og sum heild.

Verandi skipan

Verandi forsorgarlóg hevur ongar beinleiðis ásetingar um flutningstænastru, men kunnu foreldur sambært § 17 í forsorgarlógini fáa stuðul til flutningsútreiðslur, sum er ein meirútreiðsla, sum stendst av, at barnið skal til viðgerð, eftirlit ella frítíðarítriv o.a. Talan skal tå vera um meira flutning enn foreldur vanligu hava.

Neyvari treytir fyri, hvussu stuðulin skal veitast eru ásettar í innanhýsis vegleiðing, ið sigur, at bíligasta/ráðiligasta loysnin skal nýtast í einstaka førinum, undir hesum almenn ferðsla. Koyra foreldrini sjálvi, kann stuðul veitast til meirútreiðslu, ið svarar til útreiðsluna til brennievni.

Harumframt kunnu borgarar sambært § 18 b og d fáa stuðul til flutningstól ella avlamisbil eftir nærri ásettum treytum.

5.7.1 Serflutningsskipan Landsins

Serflutningsskipan landsins er ein flutningsskipan fyri fólk, ið bera brek, og sum hava tørv á serflutningi. Endamálið við skipanini er at veita flutningismøguleika til fólk, ið bera brek og eru so tarnað, at tey ikki kunnu nýta almenn flutningstól ella í avmarkaða tíð vegna sjúku ella skaða hava henda tørv. Skipanin, ið ikki fevnir um sjúkraflutning, veitir flutning yrkadagar millum kl. 9.00 og 16.00.

Ein stýrisbólkur við umboðum fyri MBF, kommunurnar og Almanamálaráðið, sum landsstýrismaðurin í almannamálum setir eftir tilmæli frá pørtunum, hevur ábyrgdina av, at skipanin virkar eftir ætlan.

Serflutningsskipan landsins verður bert skipað við reglugerð, og kommunur kunnu søkja um upptøku í skipanini.

Borgarin, ið hevur tørv á serflutningi, skal søkja um loyvi frá kommununi at nýta skipanina. Tórshavnar -, Klaksvíkar -, Vestmanna - og Runavíkar kommunur eru fevndar av skipanini. Flutningur verður einans veittur innanfyri eitt øki, og ikki millum tey økini, ið eru fevnd av skipanini. Serflutningsskipanin verður fíggað ávikavist av landskassanum og avvarðandi kommunu. Brúkararnir rinda 10 kr. pr. túr.

Serflutningsskipanin varð upprunaliga sett á stovn av landsstýrinum í 1992. Í byrjanini var talan um eina royndarskipan, sum virkaði í Tórshavnar kommunu. Í 1995 samtykti landsstýrið at gera skipanina í Tórshavn varandi, og so við og við seta hana í gildi í restini av landinum.

Talan hevur frá byrjan verið um eina skipan rættað móti fólk, ið bera brek, ið hava tørv á serflutningi. Nærri greitt frá sum einstaklingar, sum sita í koyristóli ella líknandi hjálpartóli, persónar sum grundað á líkamligt ella sálarligt brek hava tørv á hjálp í avmarkað tíðarskeið, og persónar, sum vegna sjúku ella skaða hava tørv á hesi tænastru. Brúkaraskarin er í hævðsheitum fólk í øllum aldri við rørslutarni.

Í 2013 vóru 320 persónar, ið nýttu Serflutningsskipanina. Av hesum vóru 160 í Tórshavn.

Skipanin hevur uml. 13.000 flutningar árliga og flestu túrar eru í Tórshavn, tí flest virknistænastur eru í Tórshavn.

Arbeidsbólkurin er samdur um, at verandi tænastru í mun til flutning ikki er nøktandi og neyðug stig eiga at verða tikin til tess at fáa skipaði viðurskifti um flutning.

Eingin serstøk heimild ella skylda er ásett í lóggávu at veita flutning sum tænastru ella at veita fíggarligan stuðul til flutning.

Serflutningsskipanin er ikki landsfevnandi. Kommunur kunnu velja at vera við í skipanini, men eru ikki álagdar nakra skyldu og tænanstan verður ikki veitt út um einstøku økini. Borgarin hevur eingi lógarásett rættindi í mun til flutning.

5.7.2 Tilmæli

Sambært grein 20 í Breksáttmálanum skulu limalondini taka munadygg stig til at tryggja persónligt flytføri við størst møguligum sjálvbjargni hjá fólki, ið bera brek, m.a. við at lætta um flytiførið hjá fólki, ið bera brek, á tann hátt og til ta tíð, tey ynskja og fyri rímiligan kostnað.

Arbeiðsbólkurin er samdur um, at tørvur er á at fáa skipaði flutningsviðurskifti og mælir til, at heimild verður ásett í tænanstulógini fyri at veita borgarum, sum bera brek og ikki eru førir fyri at koyra í egnum bili, ella nýta almenna ferðasambandið, flutningstænanstu.

Arbeiðsbólkurin mælir til, at heimild verður ásett í tænanstulógini at veita fíggarligan stuðul til einstaklingaflutning soleiðis, at borgarin hevur frælsi at vitja familju og vinir, luttaka í mentunarlívinum og gera persónlig ørindi.

Harumframt mælir arbeiðsbólkurin til, at flutningur verður partur av tænanstuni í samband við, at borgarin fær virknistænanstu, dagtilboð ella líknandi dagliga tænanstu uttanfyri heimið.

Arbeiðsbólkurin hevur ikki viðgjørt nærri hvussu ein flutningstænanstan best verður skipað í Føroyum.

Mælt verður til, at tænanstan verður so mikið smidlig, at hon tekur hædd fyri, at almenna ferðasambandið ikki er eins gott kring alt landið, og at avmarkingarnar hjá borgaranum kunnu vera sera ymiskar, alt eftir hvat brek talan er um, og hvør flutningstænansta verður veitt.

Tað eru fleiri myndugleikar, sum veita ymiskar tænanstur til somu borgarar og mælir arbeiðsbólkurin til, at hesir myndugleikar í felag fara undir at skipa soleiðis fyri, at borgarar sum bera brek kunnu ferðast á jøvnum føti við aðrar føroyingar. Í hesum sambandi eigur at verða umrøtt, um Serflutningsskipan Landsins kundi verið ein landsfevnandi tænansta.

5.8 Tænanstur til fólk, ið hava hoyribrek

Samskifti er ein týðandi lutur í at vera menniskja, og er grundarlagið undir nærum allari sosialari samveru millum menniskju og fyri at liva og virka í samfelagnum á jøvnum føti við onnur.

Tað er torført at meta um, hvussu nógvir persónar í Føroyum hava hoyribrek. Mett verður, at tað eru uml. 20 virknir teknmálsbrúkarar í Føroyum, og Deyvafelagið hevur uml. 30-40 virknar limir. Øll hesi eru tó ikki deyv. Harumframt verður met, at uml. 10% av fólkinum eru tunghoyrd.

Ongar reglur eru í lóggávu um tulkatænanstur til fólk, ið hava hoyribrek. Í Danmark eru tulkatænanstur til fólk, ið hava hoyribrek skipaðar sambært lov om tolkning til personer med hørehandicap.

Sambært geiraábyrgdini hava føroyskir myndugleikar, ið veita tænastr til borgarar, skyldu at tryggja og rinda fyri, at tænastr verður veitt øllum borgarunum, undir hesum fólk, ið hava hoyribrek.

Sum dømi kann nevnastr, at skúlaverkið rindar fyri tulkatænastr til næmingar, ið hava hoyribrek, Heilsutrygd rindar teknastrulul í sambandi við læknastríðtalur og Kringvarpið rindar fyri at teknastrululka tíðindasendingar.

Teknastrululkatænastran er ein sjálvstýrandi eind, ið veitir tulk í øllum sløgum av samskifti millum hoyrandi, tunghoyrd og deyv, og har almenn upplýsing og tiltøk fara fram.

Teknastrululkatænastran hevur fingið stuðul á fíggarlógini síðan 1996. Harumframtr hevur Teknastrululkatænastran inntøkufíggarjað virksema, ið stavar frá øðrum myndugleikum, m.a. tulkung av tíðindasendingum í KVF, tulkung í skúlahøpi og frá heilsuverkinum.

Bæði hoyrandi og deyv/hoyribrekað, einstaklingar, stovnar, feløg og onnur kunnu bíleggja tulk. Og tulkad verður m. a. til arbeiðsmarknaðin, samskifti við almennar myndugleikar, til almenn - og privat tiltøk.

Í 2015 varð tænastran víðkað til eisini at fevna um skrivitulkung til fólk, ið hava hoyribrek, men sum ikki eru teknastrululbrúkarar. Á Teknastrululkatænastruni starvast $\frac{3}{4}$ skrivstovufólk og 4 tulkar, av hesum er ein skrivitulkur.

Umframtr Teknastrululkatænastruna veitir Deyvafelag Føroya ráðgeving, vegleiðing og hjásitarauppgávr til deyv, hoyriveik, ella CI-brúkarar, eins og ráð og vegleiðing til eitt nú familjuna, arbeiðsfelagar, arbeiðspláss, skúlar og dagstovnar.

Virksemað hjá Deyvafelag Føroya fevnir harumframtr um tiltøk fyri deyv, eitt nú skeið og upplýsandi tiltøk og at samskifta við almennar myndugleikar, stovnar og politikarar. Deyvafelagið fær stuðul til virksemað á fíggarlógini.

Upplýsast kann, at Teknastrululkatænastran, Deyvafelagið, Felagið fyri hoyribrekað og Almannastráráðið eru farin undir at lýsa tørvun og tænastrunar til fólk, ið hava hoyribrek og at meta um, hvussu økið kann skipast framyvur.

5.8.1 Tilmæli

Arbeiðsbólkurin mæliir til, at borgarin fær ávís lógartryggjaði rættindi til samskifti og møguliga ráðgeving og at virksemað hjá Teknastrululkatænastruni verður skipað við lóg.

6. Bústaðaviðurskipti

6.1 Serlig bútilboð

Sambært § 32e í forsorgarlógini kann landsstýrismaðurin skipa ella góðkenna serlig bútilboð til persónar við víttfevndum sosialum trupulleikum, sum ikki eru førir fyri at útvega sær ella fasthalda ein varandi bústað.

Tað almenna hevur ikki skipað serlig bútilboð, men veitir stuðul til virkseimið. Stuðul verður veittur til Frelsunarherin og Bláa Kross.

Frelsunarherurin hevur eitt herberg, har pláss er fyri 11 fastbúgvnadi búfólkum. Harumframt hevur Herbergið 4 náttarpláss. Blái Krossur hevur eitt forsorgarheim í Tórshavn við pláss fyri 8 mannfólkum.

Tað er torført at gera ítøkiligar metingar av tørvinum á serligum bútilboðum, tí talan er ofta um borgarar, sum ikki eru førir fyri at søkja um bútilboð orsakað av sosialu støðuni, sum teir eru í. Á fíggjarlógini eru 3,95 mió.kr. settar av til at serlig bútilboð og bæði Blái Krossur og Frelsunarherurin, sum fáa 1,975 mió.kr. í stuðli í part, hava søkt um hægri játtan til at kunna veita fleiri tilboð.

Landsnevndin hjá Bláa Krossi hevur m.a. tikið avgerð um, at Blái Krossur ikki ynskir rinda av egnum peningi, til tað, ið tey meta vera ein landsuppgáva. Blái Krossur hevur víst á, at tá ið álitid um støðuna hjá heimleysum varð gjørt og avtalað varð gjørd við Bláa Kross og Frelsunarherin um at fara i gongd, so varð tað heilt greitt avtalað, at peningurin til virkseimi skuldi játtast av fíggjarlógini.

Almannaverkið vísir á, at síðan heimildin at játta stuðul til serlig bútilboð til heimleys kom í gildi 1. januar 2008, eru lívskorini hjá hesum persónum bøtt munandi. Karmarnir, ið sjálvboðnu felagsskapirnir geva, eru góðir, og viðurskiptini eru blivin alt meira skipaði, men Almannaverkið vísir eisini á, at felagsskapirnir geva til kennar, at játtanin á fíggjarlógini ikki er nøktandi.

Í viðmerkingunum til lógaruppskotið tá § 32e var sett í forsorgarlógina stendur: “Arbeidsbólkurin vísti eisini á, at við eini loysn sum hesari, har landið hevur yvirskipaðu ábyrgdina, koma ábyrgd, vald og gjald at fylgjast.”

Við tað, at landið hevur ábyrgdina av at veita persónum við víttfevndum sosialum trupulleikum, sum ikki eru førir fyri at útvega sær ella fasthalda ein varandi bústað serlig bútilboð, mælir arbeidsbólkurin til, at játtanin á fíggjarlógini er í samsvari við útreiðslurnar til økið, og vísir á, at tað megnar arbeiðið, ið sjálvboðnu felagsskapirnir gera á hesum øki, ikki má detta niðurfyri vegna vantandi fíggging.

6.2 Bú- og viðgerðartilboð

Bú- og viðgerðarstovnar og stovnslíknandi fyriskipanir eru skipaðir við heimild í § 27 í forsorgarlógini. § 27 fyriskipanir er at meta sum styttri fyriskipanir mótvegis eitt nú vardum bústøðum, ið er at meta sum meira varandi fyriskipanir.

Endamálið við § 27 fyriskipanum er við viðgerð og stuðli at stuðla undir persónliga menning hjá borgarum, ið hava týðandi líkamligt ella sálarligt virkistarn og borgarum, ið hava víðfevndar sosialar trupulleikar. Endamálið er at menna og uppbyggja sosialar førleikar, og at menna ein borgara fram ímóti í størst møguligan mun at klára seg sjálvan í egnum bústaði ella í vardum bústaði.

§ 27 fyriskipanir fevna um persónar yvir 18 ár, sum fyríbils hava tørv á sosialpedagogiskum tilboði á bú- og viðgerðarstovni ella á stovnslíknandi fyriskipan.

Bú- og viðgerðarstovnurin á Stoffalág er skipaður til ung fólk, sum hava sálarligar trupulleikar í so stóran mun, at tey krevja samdøgursviðgerð á einum bú- og viðgerðarstovni. Í avtalu við Landssjúkrahúsið er ásett, at Almannerkið veitir sosiapædagogisku viðgerðina, meðan Pyskiatriski depilin veitir psykiatriska viðgerð til hesi ungu, sum í stóran mun kann fara fram á stovninum. Samstarv er fingið í lag við Mentamálaráðið um skúlatilboð, ið eftir ætlan skal byrja í 2017.

§ 27 fevnir eisini um børn undir 18 ár, ið hava tørv á tilboði á bú- og viðgerðartilboði vegna týðandi sálarligt ella líkamligt brek. Børn og ung, ið fáa tilboð á bú- og viðgerðarstovni sambært § 27 í forsorgarlógini, eru í høvuðsheitum ikki umsorganaryvirtikin sambært barnaverndarlógini,²¹ men hava eitthvørt brek ella ein tørv, ið ger, at teimum m.a. tørvar viðgerð, sosialpedagogiskan stuðul og/ella røkt. Tilboð sambært forsorgarlógini verður veitt í samráð við foreldramyndugleikan.

Nýggi stovnurin á Argjum til børn, ið hava autismu er skipaður til børn í aldrinum 8-14 ár. Talan er um børn, ið hava so mikið stórar avbjóðingar, at umlætting ikki er nøktandi, men sum hava tørv á einum bú- og viðgerðartilboði.

Almannerkið veitir í lýtuni 21 borgarum bú- og viðgerðartilboð – her av eru 3 børn. Tað standa í lýtuni 3 borgarar á bíðilista til bú- og viðgerðartilboð frá Almannerkinum. Samlaði raksturin av verandi bú- og viðgerðartilboðum er uml. 12,5 mió.kr.

Bú- og viðgerðartilboð ella stovnslíknandi fyriskipanir sambært § 27 kunnu skipast til heilt fáar borgarar, ella til fleiri. Við tað, at talan er um fyríbils fyriskipanir, hevur Almannerkið ikki sett somu krøv til fysisku karmarnar, sum sett verður til meira varandi bústaðir.

Arbeidsbólkurin mælir til, at borgarar í bú- og viðgerðarstovni, t.e. bæði børn og vaksin umframt egið kamar, eisini í størst møguligan mun fáa sítt egna baðirúm.

²¹ Barnaverndarstovnar eru ikki skipaðir sambært forsorgarlógini og eru tískil ikki partur av hesi frágreiðing hóast Almannerkið veitur tilboðið

Í tann mun, at tað almenna byggir nýtt til endamálið eigur hvørt búfólk at hava egið baðirúm. Arbeidsbólkurin metir ikki, at hvør búeind neyðturviliga skal hava sín egna køk, í ávísum førum verður hetta beinleiðis frámælt, men børn hava størri tørv á felagshølum og at kenna seg sum part av einum felagsskapi enn vaksin fólk, arbeidsbólkurin mælir tí til, at rúmd verður fyri felagshølum og hølum har foreldur altíð kunnu koma á vitjan og hava móguleika fyri at gera eina máltíð uttan at tað skal vera saman við restini av børnunum/starvsfólkunum.

6.3 Vardir bústaðir

Nøktandi bústaðaviðurskifti eru ein av grundarsteinunum í einum vælferðarsamfelagi, og er ein fyrirtreyt fyri, at fólk kunnu støðast, mennast og hava eitt virðiligt og virkið lív. Tað er tí av alstórum týðningi, at fólk, sum bera brek hava nøktandi bústaðarkarmar, eitt nú í sjálvstøðugum bústaði ella í vardum bústaði, ið Almannaverkið veitir. Bústaðatilboðini hjá Almannaverkinum verða stovnst sett við heimild í í forsorgarlógini.

Vardir bústaðir, ið eru meira varandi bútilboð verða skipaði við heimild í § 32 í forsorgarlógini og kunnu skipast sum búfelagsskapir, sambýli og røktarbústaðir. Henda skilgreining var lýst í viðmerkingunum, tá § 32 varð endurskoðað í 2014.

Búfelagsskapir eru sermerktir við samanbygðum ella tættliggjandi sjálvstøðugum íbúðum við egnari inngongd og móguligum felagshøli. Hesi eru fyri fólk, sum eru væl fyri, men tó í ávísan mun hava tørv á, at starvsfólk er um tey um dagin. Vanliga er ongin náttarvakt í búfelagsskapi. Tveir nýggir búfelagsskapir eru bygdur seinastu árin og eru hesi eyðkendir við, at fólk hava sína egnu íbúð og at ein íbúð verður brúkt til starvsfólk og felagshølið hjá búfólkunum.

Sambýli eru sermerkt við sjálvstøðugum íbúðum, felagshøli og felags virksemi. Hesi eru fyri fólk, sum hava tørv á nógvari hjálp frá starvsfólki. Hesi hava ofta tørv á at hava samband við eina náttarvakt. Flestu av bútilboðunum hjá Almannaverkinum eru skipaði sum sambýli eftir gomlu reglunum har ongin skilmarking var.

Røktarbústaðir er fyri fólk, sum tørva nógvan stuðul og røkt frá starvsfólki. Hesi klára seg ikki uttan at starvsfólk er um tey alt samdøgrið. Almannaverkið hevur sum er, ikki nøktandi fysiskar karmar at hýsa fólki, sum tørva nógvan stuðul og røkt frá starvsfólki.

Í løtuni eru 32 sambýli og 2 búfelagsskapur og er samlaðu rakstrarútreiðslurnar til hesi góðar 120 mió.kr. Av sambýlunum eru tað bert tey nýggju, ið hava sjálvstøðugar íbúðir.

Bústaðirnir eru í høvuðsheitum byttir upp eftir breki, fysisku karmarnar mugu eisini taka hædd fyri førleikastøðinum og harvið tørvinum hjá borgarunum, og er hetta í samsvari við bústaðapolitikk landsins.

Høvuðsbólkarnir eru bústaðir til fólk við menningartarni, fólk við sálarsjúku, fólk við fjølbreki, fólk við autismu og fólk við seinheilaskaða. Fólk, sum hava sama brek, t.d. menningartarn, kunnu hava sera ymiskt førleikastøði. Summi hava brúk fyri meira hjálp frá starvsfólki enn onnur, og tí eru fleiri sløg av bústøðum alt eftir, hvussu nógv starvsfólkaorka er neyðug fyri at búfólkini fáa nöktað sín tørv. Fólk, sum bera brek, og sum ikki hava tørv á einum vardum bústaði kunnu eins og øll onnur søkja um íbúð frá Bústøðum. Umframt at standa á vanliga bíðilistanum hjá Bústøðum er eisini móguleiki fyri at koma á bíðilista hjá Almannaverkinum, ið kann tilluta 5. hvørja íbúð hjá Bústøðum, til fólk, ið hava ein bústaðarsosialan tørv. Við hesum fær borgari, ið ikki stendur frammalaga á bíðilistanum hjá Bústøðum betur móguleika fyri at fáa íbúð.

Borgarar, ið fáa íbúð frá Bústøðum, uttan mun til um hesi fáa íbúðina umvegis vanliga bíðilistan hjá Bústøðum ella hesi fáa tillutað eina av hvørjum fimm íbúðum, ið Almannaverkið tillutar, kunnu søkja stuðulstænastu til heimabúgvandi frá Almannaverkinum.

Talva 9) Tal av borgarum býtt eftir kyni og sløg av bústøðum²²

	Konufólk	Mannfólk	Íalt
Bú- og viðgerðarstovnur	9	12	21
Búfelagsskapur	4	10	14
Sambýli	76	119	195
Íalt	89	141	230

Í talvuni omanfyri er tal av borgarum, sum búgva fast á stovni í Føroyum, íroknað her er eisini sjálvsognarstovnar. Heitini, sum verða brúkt í talvuni fylgja gamla leistinum hjá Trivnaðartænastuni. Bú- og viðgerðarstovnur eru tey, sum hava fingið eitt § 27 tilboð. Talvan vísir, at 61,3 % eru mannfólk meðan 38,7% eru konufólk. Tey flestu búgva á sambýlum 77,6%.

Talva 10) Tal av borgarum býtt eftir aldri og sløg av bústøðum²³

	Undir 18 ár	18 ár og eldri	Íalt
Bú- og viðgerðarstovnur	3	18	21
Búfelagsskapur		14	14
Sambýli	2	193	195
Íalt	5	225	230

Í talvuni sæst at meginparturin av borgarunum eru yvir 18 ár.

Talva 11) Tal av borgarum býtt eftir málbólki og sløg av bústøðum²⁴

	Bú- og viðgerðarstovnur	Búfelagsskapur	Sambýli	Íalt
Autisma	10		28	38
Fjølbrek			10	10

²² Tøl frá 1.oktober 2016

²³ Tøl frá 1.oktober 2016

²⁴ Tøl frá 1.oktober 2016

Menningartarn	5	14	87	106
Sálarsjúk	6		59	65
Seinheilaskadd			6	6
Annað			5	5
Íalt	21	14	195	230

Talvan omanfyri vísir, at samanlagt eru 230 bútilboð. Størsti parturin av hesum eru til fólk við menningartarni. Harnæst kemur bólkurin av fólki við sálarsjúku.

6.3.1 Atgongd til vardan bústað

Tá ein borgari hevur tørv á einum búpláss frá myndugleika og søkir um bústað, er tað myndugleikin, ið útvegar bústaðin, sum í síðsta enda hevur avgerðarrætt í mun til hvønn bústað viðkomandi fær. Hetta merkir, at borgarin í slíkum førum ikki hevur fullan sjálvsavgerðarrætt í mun til bústaðarvalið, tí myndugleikin eisini skal taka atlit til tørvin hjá viðkomandi, sum skal standa mát við bústaðarkarmin, hini búfólkinum, aðrar umsøkjara, játtan o.s.fr.

Tað er ein sannroynd, at í nógv ár hava fólk fingið bjóðað búpláss, tá eitt pláss er tøkt og í ein ávísan mun eru størri atlit tikin til bráðfeingistørvin hjá einum borgaranum at fáa tak yvir høgdið og minni atlit tikin til ynskini hjá borgaranum, bústaðarkarmin og til búfólkasamansetingina á bústaðnum annars. Námsfrøðiliga eftirlitið hevur í 2014 átalat búfólkasamansetingina á summum sambýlum, tí ymiski tørvurin hjá búfólki kann gera tað torført hjá starvsfólki at taka atlit til tørvin hjá hvørjum einstøkum búfólki.

Verður útboðið av bústøðum størri og meira fjøltáttat, verður møguligt at hugsa stuðulstænastu á ein annan hátt enn í dag og kann hetta verða viðvirkandi til, at fólk sum bera brek í størri mun enn higartil kunnu velja sær bústað, hvar og saman við hvørjum tey vilja búgva, eins og lagt er upp til í § 19 a í breksáttmálanum. Við einum størri og meira fjøltáttat utboði hevur veitarin av bústøðum størri møguleika fyri at tilluta viðkomandi umsøkjara ein bústað, sum viðkomandi borgari ynskir, samstundis sum atlit kunnu takast til tørvin hjá borgaranum og búfólkasamansetingina annars. Tað vil altíð vera ein meting í, hvørjum einstøkum føri um, hvat atlit vigar tyngst.

Tað hevur eisini týdning, at fólk sum ikki ynskja at búgva í vardum bústaði ella ikki hava tørv á einum vardum bústaði fáa aðrar bústaðir og so ta tænastu, sum viðkomandi hevur tørv á fyri at búgva í sjálvstøðugari íbúð. Sambært § 19 í breksáttmálanum skulu fólk sum bera brek ikki vera noydd at búgva í serligum bústøðum, um tey ikki ynskja tað. Í mun til málið um endurmenning og menning, hevur tað týdning, at tænastan stendur mát við tørvin hjá borgaranum. Hetta merkir, at um so er, at tað fakliga verður met, at ein borgari megnar at búgva í einum búfelagsskapi, so skal viðkomandi ikki hava pláss á einum sambýli, sum er ein meira umfatandi fyriskipan enn búfelagsskapurin.

Tað kunnu eisini vera dømi um, at borgari, sum býr á sambýli, verður betri fyri og at tørvurin á tænastu tískil minkar. Í slíkum føri eigur spurningurin um viðkomandi møguliga skuldi flutt bústað at verða umrøddur við borgaran og møguliga eisini tey avvarðandi. Tað kunnu eisini verða støður har

borgari býr í einum búfelagsskapi, men fær tørv á meira umfatandi fyriskipan, sum ger, at viðkomandi móguliga heldur skuldi búð á einum sambylí.

Hinvegin eigur borgarin so vítt gjørligt at hava ávirkan á, hvar hann býr og saman við hvørjum. Hetta kann gerast við, at myndugleikin so vítt gjørligt gongur ynskinum hjá borgaranum á møti um, hvar í landinum viðkomandi skal búgva og í hvønn bústað, um so er, at bústaðarkarmurin kann rúma tørvinum hjá viðkomandi.

Tá ein borgari flytur inn í ein vardan bústað, flytur viðkomandi eisini inn í heimið hjá øðrum og ein felagsskap, sum kann vera minni ella størri og meira ella minni umfatandi alt eftir, hvussu nógv fólk búgva har og um talan er um eitt sambylí ella ein búfelagsskap. Tí hevur tað týdning, at borgarin hóskar inn í felagsskapin og at báðir partar eru sinnaðir til, at verða ein felagsskapur, tá viðkomandi er fluttur inn. Myndugleikin hevur eisini hini búfólkini at taka atlit til og tí er tað umráðandi, at tey eisini hava móguleika at hava ávirkan á, hvør flytur inn í teirra heim.

Tað hevur alstóran týdning, at ein borgari sum fær tillutað ein bústað framhaldandi fær móguleika til at vitja bústaðin og felagsskapin, sum er á bústaðnum, áðrenn endalig avgerð verður tikin um viðkomandi skal flyta inn. Hetta verður gjørt við, at borgarin fær móguleika at vitja á tí bústaði viðkomandi fær í boði, at borgarin drekkur kaffi saman við hinum búfólkunum og borgarin kann fáa eina royndartíð uppá t.d. 3 – 6 mdr. áðrenn endalig støða verður tikin til, um viðkomandi fær bjóðað búplássid og um viðkomandi tekur av tilboðnum.

Hóast skipanin í dag og fíggjarkarmarnir eru soleiðis háttaðir, at ein borgari, sum hevur tørv á støðugari hjálp og hjáveru alt samdøgrið ikki kann krevja, at heimið verður gjørt um til ein stovn, um pláss er á einum vardum bústaði, so metir arbeidsbólkurin, at tað er umráðandi, at teir nýggju bústaðirnir, ið verða útvegaðir, verða framtíðartryggjaðir og at skipanin annars áhaldandi flytir seg móttvegis størri frælsi og sjálvræði til einstaka borgaran. Arbeitsbólkurin metir tað tó umráðandi, at skipanin ikki flytir seg so langt í hitt borðið, at borgarin missir frælsið at velja tí fyri seg bestu loysnina.

6.3.2 Føroyski bústaðamarknaðurin

Breið semja er um, at tørvur er á einum meira fjøltáttaðum bústaðamarknaði soleiðis, at allir føroyingar kunnu hava nøktandi bústaðarviðurskifti. Bústaðamarknaðurin í Føroyum er fátáttaður og fevnir í høvuðsheitum um vanlig sethús, nakað av eigarabúðum og avmarkað tal av leigubústøðum.²⁵

Ferð er sett á tilgongdina at útvega fleiri og meira fjøltáttaðir bústaðir. Føroyar hava fingið ein bústaðapolitik við tí endamáli, at øll í Føroyum skulu búgva væl, undir nøktandi og skipaðum viðurskiftum, og at bústaðamarknaðurin verður inkluderandi soleiðis, at allir samfelagsbólkar búgva lið um lið.

²⁵ Bústaðapolitikkur landsins.

Føroya Bústaðafelag (Bústaðir) er vorðið virkið aftur, og hevur fingið greiðari heimild til at fígga, umsita og útvega bústaðir.²⁶

Bústaðaviðurskiftini hjá fólki, sum bera brek, hava eisini havt stórt fokus seinastu árin. Í nógv ár hava áhugafeløg, borgarar og myndugleikar víst á trupulleikan við vantandi og ótíðarhóskandi bústaðatilboðum, sum ikki eru bygd til at hýsa fólki, sum bera brek.

Í Føroyum er bústaðamarknaðurin til fólk, sum bera brek eyðkendur við, at fólk húsast í vanligum sethúsum, sum ikki eru bygd til endamálið. Galdandi fyri nógv av hesum húsum er, at búfólkini búa tætt saman, hava ofta hvør sítt líttla kamar og eru felags um køk, stovu, baðirúm og onnur felagshølir.^[4] Námsfrøðiliga eftirlitið hevur í 2014 víst á, at verandi bústaðakarmar í nógvum førum eru óvirðiligar fyri borgaran og hevur mælt til, at finna onnur høli, sum taka atlit til sjálvsavgerðarrættin og rættarstöðuna hjá borgaranum. Løgtingsins Umboðsmaður hevur í fleiri førum víst á, at tað ikki er nøktandi, at fólk liva í gomlum niðurslitnum sethúsum, sum ikki eru bygd til endamálið, og sum ikki er viðlíkahildin í nógv ár. Ein støðulýsing, sum Almannaverkið og Landsverk hava gjørt av verandi bústøðum, vísir greitt, at nógvir bústaðir eru í so ringum standi, at teir ikki verða mettir egnaðir til virksemd. Í Suðurstreymoy eru 9 sambýli til 57 fólk við menningartarni/fjølbreki í ringum standi og/ella eru als ikki egnaði til bústað.²⁷

Síðani 2009 hevur Almannamálaráðið bygt 5 nýggj sambýli og búfelagsskapir, sum samanlagt geva bútilboð til 58 borgarar, sum bera brek.

Eisini hevur Bústaðir bygt og útvegað 26 vardar bústaðir í samráð við Almannamálaráðið. Harumframt hevur Almannaverkið visiterað 10 borgarar til 5. hvørja leiguíbúð hjá Bústøðum.

Men enn er langt á mál í mun til at nøkta tørvin á búplássum og í mun til at veita øllum ein nøktandi bústað. Bíðilistin vísir, at tað eru 100 fólk á bíðilista til vandan bústað, og sambært Almannaverkinum er tørvurin serliga stórur í Suðurstreymoy. Almannamálaráðið og Bústaðir hava m.a. avtalað, at byggjast skulu tveir búfelagsskapir við samanlagt 24 íbúðum í Suðurstreymi komandi árin. Samstundis er greitt sambært fíggarlógini fyri 2017 umframt óbrúktari játtan frá 2016, at samlaði fíggararmur er áleið 59 mió. kr. Royndirnar sum gjørdar eru seinni árin vísa, at hvørt búpláss kostar 1,5 mió. kr.

Leysliga mett fer tað, at kosta áleið 150 – 200 mió.kr. at nøkta tørvin á bústøðum. Tá er hædd ikki tikin fyri umbygging av verandi bústøðum og at betra um stovnsviðurskiftini hjá børnum og ungum, ið eru undir forsorg og barnavernd.

²⁶ Hígartil hevur bústaðir tillutað 111 íbúðir kring landið.

²⁷ Frágreiðing. Støðan viðvíkjandi bygningum í Trivnaðardeplinum – lýsing og avleiðingar, juli 2015 s.2

Í grannalondunum hevur sosialpolitikkurin í fleiri áratíggjur lagt upp til, at fólk, ið bera brek so vítt gjørligt skulu inkludera á vanligu bústaðamarknaðin og skulu ikki búa á stórum serstovnum. Seinnu árin hevur stórir dentur verður lagdur á týðningin av, at fólk, ið bera brek, búa í sjálvstøðugum íbúðum sum verða bygdar í minni og størri eindum og eru meira ella minni samanhangandi. Hetta fyri at tryggja rættin til eitt privatlív á jøvnum føti við aðrar borgarar, og at borgarin kann liva eitt so sjálvstøðugt lív sum gjørligt.

6.3.3 Tilmæli

Arbeiðsbólkurin vil mæla til, at tilgongdin við at útvega fleiri vardir bústaðir heldur fram og verður styrkt soleiðis, at øll fáa ein hóskandi bústað og soleiðis, at hvør einstakur harvið eisini fær størri sjálvræði.

Samstundis vil arbeiðsbólkurin vísa á týðningin av, at tað í størst møguligan mun verður bygt til endamálið heldur enn, at hildið verður áfram at leiga sethús, sum ikki eru bygd til endamálið. Tað er somuleiðis sera týðningarmikið, at bygt verður har tørvurin er størstur. Í løtuni er tørvurin størstur í Suðurstreymi og sum gongdin í fólkatálinum er við, at alt fleiri føroyingar búseta seg í høvuðsstaðarøkinum, so er onki sum bendir á, at tørvurin fer at lækka komandi árin. Tískil verður mælt til, at bygdir verða út við 100 nýggir vardir bústaðir í Suðurstreymi komandi árin og, at tað síðani verður farið undir útbygging í Eysturoynni og Norðoyggjum, har tørvur eisini er á fleiri bústøðum.

Verða vardir bústaðir bygdir í smærri økjum, eru sannlíkindi fyri, at borgarar úr øðrum økjum mugu flyta til tað økið, har ið bústaðirnir eru. Arbeiðsbólkurin mælir tí til, at hædd verður tikið fyri teimum borgarum, ið ikki ynskja at flyta til meginøkini ella, at flyta til onnur smærri øki, har teir ikki hava eitt tilknýti soleiðis, at skipanin kann taka hædd fyri alternativum møguleikum í smærri økjum.

Í tráð við Bústaðapolitikk landsins um ein inkluderaði bústaðamarknað og §19 a í Breksáttmálanum um at fólk, ið bera brek, ikki skulu vera noydd at liva í serligum bústøðum, so mælir arbeiðsbólkurin til, at tilgongdin við, at Bústaðir útvegar vardar íbúðir til fólk, ið bera brek, heldur fram og verður styrkt. Samstundis hevur tað týðning, at Almanamálaráðið heldur áfram við at byggja til fólk, sum hava tørv á sosialpedagogiskum stuðli, felags virksemin og felagsskapi út yvir vanligt grannalag umframt røkt og viðgerð.

Arbeiðsbólkurin mælir eisini staðiliga til, at endurnýggjan og viðlíkahald av verandi og nýggjum bústøðum verður raðfest.

6.4 Fjøláttaðir bústaðir

Í sambandi við tilgongdina at útvega fleiri vardar bústaðir hevur eitt ávíst kjak verið í Føroyum um, hvat tað vil siga, at ein bústaður er nøktandi fyri fólk, sum bera brek. Ymiskar meiningar eru um, hvussu stórar íbúðirnar eiga at vera og hvussu nógv fólk kunnu búa saman. Umframt týðningin av, at bústaðir framhaldandi verða bygdir til endamálið, so metir arbeiðsbólkurin eisini, at tað hevur

stóran týðning, at teir bústaðir, ið verða bygdur, gerast meira fjøltáttaðir, atkomuligir og í størst møguleigan mun fáa eitt algilt snið soleiðis, at bústaðurin kann bera øll lívsskeið hjá borgarum.

Fólk, sum bera brek eru ymisk, hava ymiskan tørv og ymisk ynskir – eisini í mun til bústaðir – og so er eisini hjá borgarunum, ið fáa bútilboð frá Almannaverkinum. Sum talvan vísir, er talan um fólk við fjølbreki, menningartarni, autismu, seinheilaskaða og sálarsjúku í øllum aldri. Onkur borgari trívist best í einum kamari, meðan aðrir hava tørv á stórum íbúðum. Nakrir borgarar ynskja og hava gott av at vera saman við nógvum fólk, meðan onnur hava tað best við at vera einsamøll. Hetta fjølbroytni eigur bústaðamarknaðurin at kunna bjóða. Samstundis gera hesi viðurskifti tað torført greitt at áseta, hvat ein nøktandi bústaður er fyri allar borgarar.

Umframt at tørvur á fleiri vardum bústøðum, er tørvur eisini á fleiri sløgum av bútilboðum, sum eru meira lagaði til tørvin hjá tí einstaka borgaranum. Málið skal vera, at øll, sum fáa tillutað ein varandi bústað frammyvir, skulu hava eina sjálvstøðuga íbúð við egnum kamari, baðirúmi, køk, stovu og goymslurúmi, og at bústaðirnir verða skipaði sum sambylí, búfelagsskapir og røktarbústaðir.

Tað kunnu tó vera borgarar, har tað kann vera beinleiðis vandamikið fyri teir at hava elektriskan útbúnað í egnari íbúð, og í nøkrum førum kunnu eisini atlit til reinføri o.t. tala ímóti, at viðkomandi hevur egnan køk. Tað kann somuleiðis setast spurnartekin við, hvussu bústaðirnir verða innrættaðir. Tá talan er um fólk, sum eru sera røktarkrevjandi er tørvurin á at hava ein køk við fullari útgerð kanska ikki eins stórur, sum hjá borgarum, sum eru ferm nokk til at gera mat sjálvi. Arbeidsbólkurin mælir tó til, at allir bústaðir verða útvegaðir við møguleika fyri fullum køki t.e., at pláss og installatiónir verða gjørdar til alla útgerð. Í tann mun trygdaratlit tala ímóti at hava køk við fullari útgerð, kann hesin heilt ella lutvíst setast upp ella takast niður.

Harumframt er tað ein sannroynd, at eisini fólk, sum bera brek, liva longri í dag enn áður og setir hetta eisini onnur krøv til bústaðin. Almannaverkið hevur í dag eldri fólk, sum bera brek sum búgva í vanligum sethúsum og hevur Almannaverkið gjørt vart við, at henda støða ikki er nøktandi. Tá persónar sum hava verið fult mobilir gerast røktarkrevjandi og hava ilt við at flyta seg uttan koyristól o.a.so broytast krøvini til bústaðin eisini.

Borgarar, sum hava fingið bústaðartilboð á nýggju sambylunum og búfelagsskapunum, sum bygd eru seinastu árinum í Føroyum, hava fingið íbúðir við egnari inngongd, baðiverilsí og køk/stovu og hava somuleiðis atgongd til felagshøli í ymiskum vavi alt eftir tørvinum hjá borgarunum.

6.4.1 Tilmæli

Arbeidsbólkurin mælir til, at varandi bústaðir verða útvegaðir soleiðis, at fólk, ið bera brek fáa høvi at velja ímillum fleiri sløg av bústøðum, og hava møguleika fyri at flyta bústað, eins og onnur.

Arbeidsbólkurin mælir til, at borgarar fáa høvi at velja ímillum sjálvstøðugar bústaðir so sum vanligar íbúðir og búfelagsskapir, og meira kollektivar bústaðir so sum sambylí og røktarbústaðir.

Arbeidsbólkurinn mælir til, at varðir bústaðir eru á hædd við vanligar bústaðir og vísir á, at fólk, ið bera brek, hava sama tørv og onnur. Tað er serstakliga umráðandi at fólk, ið bera brek hava pláss at fáa vitjan av næstringum o.ø. eins og borgarin skal hava møguleikan at gera mat í egnari íbúð. Tískil mælir arbeidsbólkurinn til, at vardar íbúðir hava køk, stovu, baðirúm og kamar. Harumframt hava fólk, ið bera brek eisini tørv á goymslurúmi, eins og onnur.

Í tann mun varðir bústaðir hava felagshøli eigur hetta at vera afturat privata rúminum hjá borgaranum, og skal privata rúm borgarans ikki skerjast.

Arbeidsbólkurinn er ikki á einum máli um varðir bústaðir skulu hava felagshøli. Tað, sum talar ímóti felagshølum er, at tænanstan í staðin fyri at taka støði í hvørjum einstøkum borgara, verður veitt úti í felagshølinum, og at borgarar við hesum í ov stóran mun noyðast at tillaga seg hvørjum øðrum. At veita felags tænanstu er bíligari enn at veita ein til ein tænanstu.

Tað sum talar fyri felagshølum er, at fólk, ið bera brek eru eins ymisk og onnur, men um hesi bert skulu búgva í sjálvstøðugum íbúðum uttan felagshøli, so er vandi fyri isolatióin og einsemi. Alt eftir brekinum, kann tað vera ein avbjóðing fysiskt at flyta seg ímillum íbúðir, eins og tað kann vera ein avbjóðing at skapa samband við onnur soleiðis, og á ein hátt, at sosiali tørvurin verður nøktaður.

Arbeidsbólkurinn er tí samdur um, at ávísir persónar, ið bera brek, kunnu hava gleði og tørv á felagshølum, men at tað er umráðandi, at felagshøli ikki verða nýtt sum karmur um felags tænanstu, og at tænanstan til einstaka borgaran harvið ikki tekur støði í ynski og tørv hjá viðkomandi.

Arbeidsbólkurinn er ikki samdur um fermetratal á varðu bústøðunum skal setast á. Javni mælir til, at hvør borgari í minsta lagi skal fáa eina íbúð á í minsta lagi 55-60 fermetrar umframt felagshølini. MBF vísir á, at 35 fermetrar til privata nýtslu er ov lítið, og mælir til, at hvør borgari í minsta lagi fær 55-60 fermetrar til privata nýtslu.

Í Noreg verður lagt upp til, at hvør borgari fær eina íbúð á 40-50 fermetrar, tá talan er um sambylí og í minsta lagi 55 fermetrar, tá talan er um sjálvstøðuga íbúð.

Arbeidsbólkurinn mælir til, at allir varðir bústaðir verða bygdur í algildum sniði.

Arbeidsbólkurinn metir eisini, at allir almennir leigubústaðir eiga at verða bygdur í algildum sniði soleiðis, at bústaðirnir kunnu rúma øllum lívsskeiðum hjá borgarum. Við hesum fáa borgarar, ið bera brek javnbjóðis møguleikar at búgva í einum almennum leigubústaði, og verða ikki fysisku karmarnir ein forðing fyri, um ein borgari kann fáa tillutað ein almennan leigubústað. Heldur ikki vera fysisku karmarnir forðing fyri, at persónar, ið bera brek kunnu vitja grannar ella onnur, ið búgva í einum almennum leigubústaði. Harumframt vilja bústaðir í algildum sniði taka hædd fyri, at borgarar á ellisárum sum longest kunnu búgva í egnum heimi.

Arbeðsbólkurin metir, at hesi viðurskifti eiga at verða ásett í Bústaðapolitikki landsins, eins og aðrir myndugleikar, ið útvega bústaðir, taka hædd fyri hesum.

Arbeðsbólkurin mælir tí til, at almennu Føroyar hava neyvar ásetingar um, hvat tað merkir at byggja í algildum sniði, og at mannagongdir verða settar í verk hjá almennum byggiharrum, ið tryggjar, at almennir bústaðir verða gjørdir í algildum sniði, og at algilda sniði sæst aftur bæði innandura í mun til t.d. koyristólspláss í øllum rúmum og lyftum, og uttandura í mun til rampur, álegging av flísum o.a.

Royndirnar uttanlands vísa, at tað er dýrari at fáa ein verandi bygning at lúka krøvini um algilt snið, heldur enn at byggja algilt frá byrjan.

6.5 Vardi bústaðurin er eitt heim

Ein vardur bústaður er nógv meira enn ein bygningur. Ein vardur bústaður er eitt heim fyri einstaka borgaran, sum býr har, samstundis sum bústaðurin er eitt arbeiðspláss fyri nøkur starvsfólk, og ein fyrisitingarlig eind hjá einum myndugleika. Hetta setir stór og ofta øvugt krøv til skipanina, sum bæði skal taka atlit til rættindi hjá borgaranum til eitt heim og skylduna mótvegis starvsfólkunum, sum arbeiða í heiminum. Harafturat skal skipanin eisini taka atlit til, at heimini skulu rekast so skynsamt sum gjørligt.

Í einum heimi eigur móguleiki at vera fyri t.d. at gera mat og gera reint, eins og tað er hjá flest øðrum fólkum. Um tað ikki er egin køkur til allar íbúðir, so eigur ein vardur bústaður at hava ein felags køk. Tað hevur stóran týdning, at búfólk liva so vanliga sum til ber, og eru við í matgerð, reingerð o.ø.

Felags fyri búfólk á vardum bústaði er, at tey øll, í størri ella minni mun, hava tørv á at fáa hjálp, stuðul ella røkt frá starvsfólki. Hetta merkir, at tey meira ella minni eru bundin av hjálp frá starvsfólki fyri at kunna búleikast í egnari íbúð, og at teirra gerandisdagur í størri ella minni mun kann verða stýrdur av arbeiðsætlanum og rutinum hjá starvsfólkunum, ið kann viðvirka til, at privatlívið hjá tí einstaka verður sera avmarkað. Tilvitanin um júst hetta er sera týdningarmikil, og at búfólk, starvsfólk, avvarðandi og myndugleikar fyrst og fremst síggja varda bústaðin sum heimið hjá einstaka borgaranum, heldur enn arbeiðsplássið hjá starvsfólki.

Sum búfólk í einum vardum bústaði er borgarin eisini partur av einum felagsskapi, sum heldur til í felagshølum, ið eisini kann ávirka sjálvsavgerðarrættin hjá tí einstaka. Tað er tí týdningarmikið, at tað verður arbeitt tilvitað við at skapa karmar fyri, at felagsskapurin kann virka. Eitt nú eiga búfólk so vítt gjørligt at taka avgerðir í felag um innrætting av felagshølum, tá tað snýr seg um innbúgv, myndir, málningar o.a. Ofta flyta búfólk inn í eitt nýtt sambylí har felagshølini stórt sæð eru innrættaði og har veggir longu eru prýddir m.a. við list. Umhugsast kann um t.d. tey búfólk, sum skulu búgva í teim nýggju vardu bústøðunum eiga at hava móguleika fyri at vera við í tilgongdini tá felagshøli o.a. skulu innrættast, og at tey búfólk, sum hava tørv á hjálp til at koma við sínari hugsan, fáa hesa hjálp soleiðis, at tað eisini verður teirra heim og ikki einans ein bygningur.

Á nógvum sambýlum eru sokallaðar húsreglur, sum áseta karmar fyri felagsskapin og eigur dentur at verða lagdur á, at tey búfólk, sum eru fevnd av húsreglunum so vítt gjørligt eru við til at orða hesar saman við starvsfólkunum.

6.5.1 Tilmæli

Arbeidsbólkurin mælir til, at neyðug átøk verða sett í verk, ið stuðla undir, at vardu bústaðir í størri mun verða eitt heim fyri borgaran.

6.6 Tænastan í vardu bústøðunum.

Vardi bústaðurin er fyrst og fremst heimið hjá einstaka borgaranum, og er tænastan í varda bústaðnum ymiskt lögð til rættis eftir, hvat endamálið við tænastuni er og hvussu stóran tørv á hjálp og stuðli viðkomandi búfólk hava í mun til at náa endamálinum.

Allir borgarar, sum búgva í vardum bústaði hjá Almannaverkinum hava eina virkisætlan, sum ásetur endamálið við tænastuni. Búfólkini eru sera ymisk og kann talan vera um bæði menning og at varðveita førleikar.

Tænastan tekur støði í tørvinum hjá einstaka borgaranum, og verður tillagað til viðkomandi. Endamálið er, at borgarin gerst so sjálvbjargin sum til ber, og fær móguleika at liva eitt sjálvstøðugt og virkið lív. Dentur verður lagdur á relatióinir, ávirkan og ábyrgd í egnum lívi. Borgarin verður tikin við í avgerðir eftir førimuni.

Tó kemst ikki uttan um, at sum umstøðurnar eru nú í gomlu sambýlunum, ið eru smá og ótíðarhóskandi, eru móguleikarnir at veita eina tænastu, sum í størri mun tekur atlit til einstaklingin, avmarkaðar av teimum atlitum, sum vanliga skulu takast til hini búfólkini, starvsfólkaorku og starvsfólkanormering í sambýlinum.

Fakfeløg og áhugafelagsskapir hava í fleiri førum víst á, at tað eru ov fá starvsfólk at taka sær av búfólkum í vardu bústøðunum og hava skotið upp, at starvsfólkanormering verður ásett við lóg.

Almannaverkið ásetir starvsfólkatalið eftir tørvi hjá búfólki. Í summum førum kann talan vera um, at búfólki hevur tørv á, at tvey starvsfólk eru um viðkomandi samstundis í nøkrum støðum, og tað verður atlit tikin til, tá starvsfólkanormeringin skal ásetast. Hinvegin verður eisini tikið atlit til, hvat búfólkini kunnu sjálvi, og tá verður starvsfólkanormeringin ásett eftir, at talan hvørki verður um yvir ella undir kompensatióin. Alt eftir, hvørji búfólkini eru, verða atlit tikin til, um neyðugt er við náttarvakt ella um búfólkini eru so væl fyri, at náttarvakt ikki er neyðugt. Sostatt er starvsfólkanormeringin sett eftir, hvønn tørv búfólkini í ávísa bústaðnum hava. Er tað av ein hvørjari orsök í eitt tíðarskeið neyðugt at seta starvsfólkaorkuna upp, verður tað gjørt.

Tað er sera umráðandi, at starvsfólkatalið stendur mát við tørvin hjá borgaranum í einum bústaði samstundis sum farið verður undir at skipa tænastuna í bústøðunum við endurmenning og menning í huga. Í grannalondunum eru vardi bústaðurin og tænastan í størri mun atskild soleiðis, at ein

grundtænasta er ásett sum partur av bústaðnum og at tað harafturat við støði í førleikum og tørvi hjá borgaranum verður tillutað eitt ávíst tímatal, sum er málrættað til einstaka borgaran.

Almannaverkið hevur í 2014 havt royndarverkætlan við BPA skipað sum fylgjaratímar til búfólk í sambyli.

Í royndarverkætlanini kom fram, at hóast tað altíð verður roynt at taka atlit til hvønn einstakan, var í ávísan mun talan um eina kollektiva tænastu til allan bólkin av búfólki í sambylinum. Eisini kom fram, at búfólkini vóru óvon við at skula velja nakað bert fyri seg, men at tey vóru glað fyri møguleikan og gjørdu nógv burturúr, at tað vóru tey sjálvi, sum gjørdi av. Í royndarverkætlanini vóru BPA-fylgjaratímarnir lagdir uttan um starvsfólkanormeringina sum gjørdi, at atlit ikki skuldi takast til restina av búfólkunum. Tað stóð sostatt tí einstaka frítt at velja, hvussu tey ynsktu at brúka tímarnar.

Í royndartíðini fingi øll búfólkini tillutaðar 2 tímar um vikuna, onkur valdi at sláa tað saman til 4 tímar aðru hvørja viku.

6.6.1 Tilmæli

Arbeidsbólkurin er samdur um, at stig eiga at verða tikin til, at tænastan í vardu bústøðunum verður meira málrættað einstaka borgaranum soleiðis, at borgarin kann fáa eitt meira sjálvstøðugt lív óheft av sambúgvunum.

Arbeidsbólkurin mælir til, at geva øllum borgarum, sum fáa vandan bústað frá Almannaverkinum møguleika at fáa fylgjara soleiðis, at borgarin kann fáa eitt meira sjálvstøðugt lív óheft av hinum búfólkunum. Tímarnir eiga ikki at vera tengdir at arbeidsætlanini í sambylinum, tí tað kann avmarka møguleikarnar hjá borgaranum. Hetta hevði verið í samsvari við hugsjónina um sjálvsavgerðarrætt, ávirkan á egið lív og minsta inntriv – eisini til borgarar, sum hava tørv á at búgva í vardum bústøðum.

Almannaverkið hevur leysliga met, at ein fylgjaraskipan fyri verandi búfólk í vardum bústøðum kostar áleið 5,7 mió.kr. um hvørt búfólk fær 2 tímar um vikuna.

Harafturat mælir arbeidsbólkurin til, at farið verður undir eina miðvísa tilgongd við skilja millum tænastuna og bústaðin soleiðis, at tað verður ásett ein grundtænasta sum er knýtt at einstaka bústaðnum og at tað harafturat við støði í førleikum og tørvi hjá borgaranum verður tillutað eitt ávíst tímatal, sum er meira málrættað einstaka borgaranum. Á henda hátt kann tænasta gerast meira málrættað í mun til tørvin hjá einstaka borgaranum. Samstundis kann ein slík tørvsmeting síggjast sum eitt gott amboð hjá myndugleikanum at áseta játtanina, tænastustøðið og starvsfólkorkuna eftir heldur enn at áseta starvsfólkanormering í lóggávu.

Tað er ikki heilt einfalt at fara undir at skilja millum bústað og tænastu, tí tað krevur, at hvør bústaður ásetir grundtænastuna, sum staðið veitir og harafturat skal, hvør einstakur borgari tørvsmetast fyri at staðfesta, hvørja einstaklingatænastu viðkomandi hevur tørv á. Arbeidsbólkurin mælir til fylgjandi leist.

Nýggir bústaðir

So hvørt nýggir bústaðir verða útvegaðir verður lýsing gjørd av, hvør grundtænasta er á staðnum. Fyri hvørt búfólk verður tað í virkisætlanini lýst, hvørja einstaklingatænastu búfólki fær afturat grundtænastuni.

Verandi bústaðir

Innan 5 ár skulu verandi bústaðir hava tilskilað, hvør grundtænasta verður veitt og fyri hvørt búfólk skal ein tørvsmeting verða gjørd og ásett skal vera í eina virkisætlan, hvørja einstaklingatænastu viðkomandi hevur tørv á.

7. Tvingsil og onnur inntriv

Sum meginregla er ongantíð loyvt hjá starvsfólki at nýta tvingsil og vald í sambandi við stuðulsveiting og umsorgan av borgarum. Allir borgarar hava rætt at taka avgerðir um egið lív og virki eins og rætt til at takka nei til tilboð um hjálp og stuðul. Rætturin er eitt nú staðfestur í Evropska Mannarættindasáttmálanum og Breksáttmálanum. Rætturin er galdandi uttan mun til um borgarin er førur fyri at geva samtykki ella ei.

Lógarheimildin fyri at nýta tvingsil og onnur inntriv er at finna í forsorgarlógini og kunngerð nr.1 frá 2005 um valdsnýtslu á stovnum fyri fólk við víttfevnandi likamligum ella sárligum brekum. Haraftrat eru ásetingar í kunngerð innan barnaverndarøkið. Ongar ásetingar eru fyri stuðulsvirksemi, t.d. viðvíkjandi borgarum, ið fáa stuðulstænastu.

Løgtingsins umboðsmaður finst í frágreiðing at heimildargrundarlagnum fyri tvingsilsinntrivum í lógini og kunngerðini. M.a. finst umboðsmaðurin at, at heimild ikki er fyri at nýta ávaringarskipanir og at ongar reglur eru fyri fráboðan av tvingsli og skjalfesting hesum viðvíkjandi. Líknandi sjónarmið sæst eisini í demensálitinum frá 2012.

Uttan greiða lógarheimild er ongantíð loyvt hjá starvsfólki at nýta tvingsil í sambandi við stuðulstænastur, røkt og umsorgan av borgarum.

Tó kunnu støður koma har hesin sjálvræðisrættur eigur at avmarkast. Hetta eru støður har eitt nú vandin fyri umsorganarsviki merkir, at serlig átøk mugu setast í verk mótvegis einstaka borgaranum. Eisini kann hetta vera støður, har beinleiðis vandi er fyri heilsu og lívi hjá viðkomandi borgara ella øðrum í hansara nærumhvørvi, ella støður har atlit mugu takast til tignina hjá tí einstaka borgaranum.

Dømi um slíka støðu kann vera um ein borgari við skerdum fatanarligum førleika fer frá bústaði sínum á hávetri í ongum klæðum og harvið setur heilsuna hjá sær í vanda. Annað dømi er um borgara

við álvarsligum menningartarni, ið vegna stöðu sína hefur ein harðligan atburð og er til vanda fyrri seg sjálfan og onnur.

Tvingsil sum hugtak spennir víða og verður ofta sett í samband við líkamliga valdsnýtslu. Hóast líkamlig valdsnýtsla er ein partur av nýttu tvingsilsinntrivunum, finnast eisini onnur inntriv í sjálfvæðisrættin, ið verða mett sum tvingsil. Dømi um hettar er, um borgari fær GPS ávaringskipan setta á seg uttan at hava givið samtykki. Annað dømi er um borgari av onkrari orsök verður álagdur at flyta úr heimi sínum.

Starvsfólk mugu ongantíð seta tvingsilsinntriv í verk uttan so, at greið lógarheimild finst. Ei heldur mugu tvingsilsinntriv setast í verk í staðin fyrri umsorgan, røkt og sosialnámsfrøðiligan stuðul. Í tráð við meginregluna um minstaintriv má tvingsil einans nýtast sum seinasti útvegur, tá aðrir hættir roynast úrslitaleysir.

Ofta kann tað kennast trupult hjá starvsfólki at meta um eitt inntriv í roynd og veru er ein avmarking av sjálfvæðisrættinum hjá borgaranum ella um inntrivið heldur er ein nárligur liður í umsorgarnarskylduni hjá starvsfólkinum. Tískil er fyrst og fremst neyðugt at greið lógarheimild finst, og at bæði starvsfólk, borgari og avvarðandi verða vegleidd og upplýst um síni rættindi og skyldur í mun til tvingsil.

Hóast heimildargrundarlagið fyrri tvingsli er fyrri atfinningum, hefur Almannaverkið sett fokus á tvingsil og m.a. hert krøvini til fráboðan. M.a. verða allar fráboðanir journaliseraðar og nýttar í fyrirbyggjandi arbeiðinum hjá Almannaverkinum. Greiðar mannagongdir eru verksettar í samband við stöður har tvingsilsinntriv eru neyðug, t.d. tilburðir um harðskap og regluligir kunnandi fundir eru skipaðir við starvsfólk, har m.a. greitt verður frá um tvingsil og undir hvørjum treytum tvingsilsinntriv kunnu setast í verk í mun til harðskaparstöður og aðrar átrokandi stöður.

Haraftrat hefur Almannaverkið skipað fyrri viðkomandi skeiðum í mun til harðskap og tvingsil í samstarvi við Socialudviklingscenter SUS í Danmark. Skeiðini hava sum endamál at minka um harðskaparstöður og økja um borgaraviðvirkanina. Ein verkætlan, ið er sprottin av hesum samstarvi, hefur síðani víst, at harðskapsstöðurnar á einum sambýli eru munandi batnaðar. Dentur var lagdur á at fáa borgaran sjálfan at seta orð á hvussu harðskapsstöður kunnu fyrirbyggjast. Talan er um, at borgarin greiðir starvsfólki frá, hvussu tey skulu vera um borgaran í ymsum stöðum, soleiðis at borgarin ikki kennir seg noyddan at nýta harðskap, sum ein hátt at greiða sína stöðu.

7.1 Tilmæli

Arbeiðsbólkurin metir, at tað er ein stórir vansi fyrri rættartrygdina hjá bæði borgarum og starvsfólki, at lógarheimildargrundarlagið fyrri tvingsilsinntrivum í summum førum vantar og í øðrum førum er ógreitt. Hóast Almannaverkið hefur ment góðar mannagongdir og skipanir, so kunnu hesar ongantíð einsamallar skipa viðurskifti, ið annars krevja greiða lógarheimild.

Arbeidsbólkurinn mælir tískil til, at neyðuga lógarheimildin viðvíkjandi tvingsli og øðrum inntrivum í sjálvsavgerðarrættin verður ásett í tænaulógina. Í hesum sambandi metir arbeidsbólkurinn, at tað er týðningarmikið, at meginreglan um minstaintriv verður staðfest í lógini soleiðis, at tað er greitt, at tvingsilsinntriv og onnur inntriv í sjálvsavgerðarrættin bara eru amboð, ið skulu nýtast, tá einki annað munar.

Eisini mælir arbeidsbólkurinn til, at stovnar og felagsskapir støðugt hava fokus á tvingsil og at starvsfólk áhaldandi verða skúlaði í arbeidshættum og fáa neyðug amboð, sum kunnu fyrbyrgja at tvingsil verður neyðugur.

8. Eftirlit við tænastrum

Tá Almannaverkið bjóðar borgara eina tænastru ella bústað, hevur Almannaverkið eisini ábyrgdina av, at tænastru ella bústaðarviðurskiftini eru veitt á fullgóðum grundarlagi. Tað vil siga, at Almannaverkið eitt nú hevur ábyrgdina av, at sosialnámsfrøðiligi stuðulin verður veittur av røttu starvsfólkunum á einum hollum fakligum grundarlagi og at borgarar og starvsfólk húsast undir tryggum og hóskandi umstøðum.

Til tess at tryggja, at tænastru og bústaðarviðurskiftini eru fullgóð, eru ymisk sløg av eftirliti kring skipanina.

Á yvirskipaðum stigi veita Løgtingsins umboðsmaður, Landsgrannskoðanin og Landsverk eitt eftirlit við tænastrunum og bústaðarviðurskiftunum, ið Almannaverkið bjóðar. Løgtingsins umboðsmaður hevur heimild at fremja eftirlitsvitjanir á stovnum og bústøðum. Eftirlitið snýr seg um starvsfólk halda seg til galdandi lóggávu á økinum, men fer ikki inn og kannar viðurskifti, ið annars krevja eina serliga fakliga vitan. Landsgrannskoðanin kannar um tann játtan, ið Almannaverkið hevur fingið, í roynd og veru verður nýtt til endamálið og um raksturin í mun til tænastrurnar er skynsamur. Landsverk hevur eftirlit við teimum hølum, ið nýtt verða til teir bústaðir, ið Almannaverkið varðar av.

Felags fyri eftirlitið hjá Løgtingsins umboðsmanni, Landsgrannskoðanini og Landsverk er, at talan er um eitt generelt eftirlit, ið fevnir um allan tann almenna geiran og er ikki serliga ætlað til sosiala økið, ið Almannaverkið varðar av.

Sum stjórnarráð hevur Almannamálaráðið ein ávísan eftirlitsleiklut. Hetta er eitt sonevnt geiraeftirlit. Geiraeftirlitið snýr seg um, at ráðið hevur ábyrgd fyri, at halda eyga við um teir stovnar, ið ráðið varðar av, fremja sítt arbeiði sambært galdandi lógum og reglum. Eitt nú hevur Almannamálaráðið ábyrgd av, at sosiala lóggávan hevur neyðugar heimildir, eisini í mun til eftirlit.

Eftirlitsskyldan hjá Almannaverkinum er eitt nú ásett í kunngerð um skipan av sambýlum og í kunngerð um skipan av bústovnum. Løgtingsins umboðsmaður hevur í niðurstøðu staðfest, at hóast tað í lóg var ásett, hvør hevur eftirlit við tænastruni, var innihaldið í eftirlitinum ikki nøktandi. Staðfest varð, at einans figgjarligt eftirlit var við sambýlunum. Umboðsmaðurin metti í sínari niðurstøðu, at

neyðugt var bæði við einum námsfrøðiligum og einum heilsufakligum eftirliti á stovnum og sambýlum.

Í tráð við hetta hevur Almannaverkið fingið í lag heilsufakligt og námsfrøðiligt eftirlit við virkseminum í Trivnaðardeplinum.

Heilsufakliga eftirlitið er skipað undir Landslækninum, eftir leisti hjá danska ‘Sundhedsstyrelsen’. Almannaverkið hevur ment mannagongdir, ið samsvara við tilmælini frá ‘Sundhedsstyrelsen’. Eftirlitið fevnir eitt nú um hvussu heilivágur til borgaran verður umsitin, at neyðug atlit verða tikin til føðslu, kropsliga rørslu og bústaðarviðurskifti í mun til heilsu. Eisini fevnir eftirliti um neyðug skjalfesting verður útint og um grundleggjandi sjúklingarættindi verða vird.

Námsfrøðiliga eftirlitið er ein tænasta, sum verður keypt úr Danmark. Hesin leistur er valdur fyri at tryggja eitt óheft eftirlit. Tó skal viðmerkjast, at grundarlagið undir eftirlitinum í Danmark er broytt, soleiðis, at danska eftirlitið ikki longur er sambæriligt við føroysk viðurskifti. Eftir samráðingar við dansku veitararnar, er ein loysn funnin, ið hóskar seg til føroysk viðurskifti, samstundis sum partar av gomlu eftirlitsskipanini eru varðveittir. Eftirlitið verður fram t uml. annað hvørt ár.

Í kanning frá 2008, ið Granskingardepinin fyri Økismenning og Nærverkið skipaðu fyri, var ein av niðurstøðunum, at starvsfólkið í Nærverkinum vóru sera tilvitað um tørvin at veita eina góða tænastu og at tað hevði alstóran týðning fyri starvsfólki at borgarin var nøgdur. Harafrat vísti kanningin á, at starvsfólkið hevði tørv á at nýta sínar fakligu dygdir undir teimum røttu umstøðunum. Í tráð við hetta metir arbeidsbólkurin, at tað er týðningarmikið, at starvsfólk ikki kenna seg óneyðuga kroyst av eftirlitinum í teirra dagliga arbeiði. Slíkt kann nerva arbeiðsgongdina hjá starvsfólki til bága fyri borgaran. Tískil er tað av stórum týðningi, at eftirlitið verður skipað á ein hátt, ið stuðlar undir fakliga støðið hjá starvsfólkunum, teirra hugburð til arbeiðsgongdina og stimbrar undir menning av teirra fakligu dygdum. Endamálið við eftirlitinum er at betra um tænastuna og at veita konstruktivan kritikk, um neyðugt.

8.1 Tilmæli

Arbeidsbólkurin metir, at tað er óheppið fyri rættartrygdina hjá borgaranum, at eftirlitsskyldan ikki er nágreinað í størri mun í føroyskari lóggávu. Eftirlit hevur alstóran týðning til tess at skapa álit, tryggja dygd og veita tryggar umstøður, bæði fyri starvsfólk og teir borgarar, ið gagnnýta tænasturnar.

Til tess at styrkja borgarans rættartrygd, verður mælt til, at greið og viðkomandi eftirlitsheimild verður ásett í tænastulógini. Heimildin skal m.a. tryggja at borgarin er tryggur og trívist, at dygdin í veittu tænastuni er í lagi, at bústaðarviðurskiftini eru nøktandi og at viðkomandi og neyðugi starvsfólkahópurin er um borgaran.

Arbeidsbólkurin ásannar, at styrkin í einum eftirliti er at finna í tí álit, ið borgarin hevur á eftirlitinum. Tískil mælir arbeidsbólkurin til, at eftirlitsátøk verða skipað soleiðis, at tey í mest møguligan mun taka borgaran við upp á ráð. Í tráð við hetta, er Almannaverkið farið undir uppfylging av øllum

borgarum, ið fáa tænaſtu í Trivnaðardeplinum. Uppfylgingin er ætlað at finna útav, hvat borgarin heldur um sína tænaſtu og um tænaſtan stuðlar honum í at náa endamálið við tilboðnum. Tað er í mest møguligan mun borgarin sjálvur, ið skal svara. Í teimum førum har borgarin ikki sjálvur kann svara fyri seg, verða tað bæði kontaktfólk og avvarðandi, ið siga, hvussu tey uppliva nøgdsemi hjá borgaranum. Endamálið við hesum er, at borgarin fær røttu tænaſtuna. Til tess at fáa óheftni skipar Almannaverkið soleiðis fyri, at starvsfólk, ið hoyra til aðra eind innan Almannaverkið, taka sær av at spyrja borgaran um hesi viðurskifti.

Arbeidsbólkurin ásannar týdningin av at eftirlitið, ið verður framt í Føroyum, er í tráð við tey viðurskifti og tær fortreytir, ið eru galdandi í Føroyum. Hetta er galdandi bæði í mun til heilsufakliga eins og námsfrøðiliga eftirlitið.

9. Tvørfakligt samstarv

Tilmælini um styrktar og nýggjar tænaſtur krevja fleiri starvsfólk. Tænaſturnar eru nógv og ymiskar og seta krøv til, at tað er nóg nógv starvsfólk og at starvsfólkini eru væl skikkaði í mun til ta tænaſtu, sum tey veita. Tørvur er á at hava ymiskar fakbólkar og hevur tað alstóran týdning, at tey starvsfólk, ið veita tænaſtuna til borgaran, megna at arbeiða saman til frama fyri, at borgarin og tørvur hansara javnt og samt er í miðdeplinum.

Starvsfólk í Almannaverkinum, sjálvsognarstovnunum og sjálvbodnu felagsskapunum eru í høvuðsheitinum býtt út á hesar starvsbólkar: námsfrøðingar, hjálparfólk, sjúkrarøktarfrøðingar, heilsurøktarar, heilsu- og heimahjálparar, fysioterapeutar, ergoterapeutar, køksrøktarfólk, arbeiðskvinnur, handverkarar, skrivstovufólk, sosialráðgevarar og fólk við longri akademiskum útbúgving – eitt nú lögfrøðingar og samfelagsfrøðingar.

Breiði starvsfólkahópurin kann vera ein avbjóðing, tá tænaſtan skal leggjast til rættis og veitast, men er samstundis eisini ein styrki. Arbeidsbólkurin hevur viðgjørt tvørfakligt samstarv og hava øll fakfeløgini lagt stóran dent, at tvørfakligt samstarv er neyðugt, men at tað er sera týdningarmikið, at tað í hvørjum einstøkum føri verður greitt, hvør tænaſtan er, hvørjir starvsbólkar megna at veita tænaſtuna og um tað er neyðugt við fleiri starvsbólkomum fyri at veita tænaſtuna.

Ein stórur partur av virkseminum er monofakligt, har hvør starvsbólkur loysir tær uppgávur, ið eru innanfyri fakligu førleikarnir hjá viðkomandi starvsbólki. Í sambandi við, at hesir ymsu starvsbólkar skulu samstarva um tænaſtuna til viðkomandi borgara, verður í ástøðini tosað um, at samstarvið fer fram á tvørfakligum ella fleirfakligum grundarlagi.

Er talan um eitt samstarv, har einans upplýsingar verða latnir millum starvsbólkarar ella ein samskipan fer fram millum starvsbólkarar í mun til eitt ávíst vandamál, er talan um fleirfakligt samstarv. Hetta kann eitt nú vera um serlig átøk verða samskipaði í mun til ein borgara á sambýli, ið ber brek. Í hesum føri er hvør starvsbólkur tilvitaður og fokuseraður um tann serliga partin av átøkunum, ið rúmast innanfyri teirra førleikar. Neyðturviliga verða atlit ikki tikin til heildarmyndina

av ymsu átøkunum. Á ein hátt kann sigast, at starvsbólkarnir mæta borgaranum hvør sær við hvør sínum førningi av vitan og virkseimi.

Skal talan verða um tvørfakligt samstarv, er neyðugt at samstarvið fevnir um annað enn at lata millum sín upplýsingar og samskipan. Talan skal vera um javnmett samstarv millum fakkbólk, ið ikki kann skiljast sundur, og sum umboða ymiskar áskoðanir og hava hvør sínar fakligu førleikar, og samstarva við tí endamáli at lýsa og bøta um eitt ávíst sosialt mál úr ymsum fakligum sjónarhornum. Dentur verður lagdur á heildina og samvirkan, og um at veita tænastru við einum felags endamáli.

Málið í einum tvørfakligum samstarvi er, at ymsu starvsbólkarnir fáa eina betri fatan av førleikum og vitan hjá teimum sjálvum og hjá hinum luttakandi starvsbólkunum. Tvørfakliga samstarvið tryggjar dygdina í samstarvinum og tryggjar eisini, at tann samlaði førleikin altíð verður nýttur til fulnar. Í hesum samstarvi verða starvsbólkarnir fakliga mentir hvør í sær og fáa samstundis eitt virðismikið felags vitanargrundarlag.

Ein jalig avleiðing av einum munadyggum tvørfakligum samstarvi er, at teir luttakandi starvsbólkarnir fáa ment sínar førleikar og vitan tvørtur um faklig mørk og á tann hátt menna eitt nýtt felags fakligt grundarlag. Hetta kann sum dømi verða tá námsfrøðingurin, sjúkrarøktarfrøðingurin og fysioterapeuturin á einum stovni eru mentir at arbeiða við somu sosialnámsfrøðiligu tilgongd til borgaran og har fokus ikki er á útbúgving ella ávísingum starvi hjá viðkomandi. Tosað verður í hesum føri um samstarv á felagsfakligum grundarlagi.

9.1 Tilmæli

Arbeidsbólkurin mælir til, at tað í so stóran mun sum gjørligt verður arbeitt tvørfakligt tá tænastru verða veittar soleiðis, at borgarin fær eina dygdargóða tænastru. Tað hevur tó týðning, at tað í hvørjum einstøkum føri verður mettt um tað er neyðugt og um tað gevur meining at arbeiða tvørfakligt.

10. Tvørgerialigt samstarv

Tilmælið um tænastrupolitikkin fevnir einans um tænastru, sum verða veittar av stovnum og felagsskapum, sum eru undir málsøkinum hjá landsstýrisskivinnuni í almannamálum.

Tilmælið um tænastrupolitikkin byggir á meginregluna um geiraábyrgd. Bæði í Føroyum og londunum rundanum okkum verður javnan kjakast um, hvørt geiraábyrgdin er ein gongd leið ella ikki. Ført verður fram, at vandi er fyri, at ymiskir stovnar skúgva fólk við breki frá sær við geiraábyrgdini sum umbering, og at fólk detta niðurímillum tey ymisku økini. Hesin trupulleiki verður ofta umrøddur sum ein gráøkistrupulleiki ella ein markamótstrupulleiki, sum stendst av, at ivamál er um, hvør hevur ábyrgd av hvørjari tænastru og hvør uppgávan hjá ymisku myndugleikunum er í mun til borgaran.

Arbeidsbólkurin er samdur um, at miðast skal eftir, at allar tænastru – eisini tær sum verða veittar av øðrum myndugleikum - verða atkomuligar fyri flest allar borgarar. Øll eiga at hava ábyrgd av at geva

fólki, sum bera brek, javnbjóðis móguleikar og ikki einans teir stovnar og skipanir, sum eru undir málsøkinum hjá landsstýriskvinnuni í almannamálum.

Hóast meginreglan um geiraábyrgd tryggjar, at tænasta verður veitt øllum borgarum, metir arbeiðsbólkurin tó eisini, at meginreglan um geiraábyrgd kann tykjast sum ein forðan fyri, at borgarin fær tænastu, við tað, at myndugleikar stríðast um uppgávu- og ábyrgdarbýtið, heldur enn at samstarva og samskipa uppgávuna. Tí er so sera umráðandi, metir arbeiðsbólkurin, at tað er so greitt sum gjørligt, hvør hevur ábyrgd av hvørjum tænastrum soleiðis, at sleppast kann undan, at borgarin endar í einum grækistrupulleika, og tí ikki fær neyðuga tænastu.

Harumframt metir arbeiðsbólkurin, at tað er umráðandi, at myndugleikar eru sinnaðir at samskipa tær tænastrum, sum teir hvør í sínum lagi hava ábyrgd av, og at yvirgangurin frá einum geira til annan fer fram undir skipaðum viðurskiftum.

Seinnu árin er størri dentur lagdur á at fáa samskipað tænastrum frá ávikavist Almannaverkinum, Psykiatriska deplinum, kommununum og skúlaverkinum/sernámi, sum veita tænastrum til somu borgarar. Skal borgarin hava dygdargóða tænastrum er alneyðugt, at myndugleikarnir lyfta uppgávuna í felag. Í hesum sambandi verður hugtakið “heildartilboð” nýtt. Heildartilboð merkir ikki, at øll tænastrum skal veitast av einum myndugleika og neyðturviliga á sama matrikkli, men at borgarin alt í mun til tørvin, fær eitt samlað tilboð, sum er samansett av ymiskum tænastrum frá ymiskum myndugleikum.

Góð dømi um, at myndugleikar og stovnar kunnu samstarva um heildartilboð eru: “Tann góða tilgongdin”, sum er lýst aðrastaðni í frágreiðingini, “Serligt skipað miðnám” og nýggi bú- og viðgerðarstovnurin fyri ung við sálarligum avbjóðingum í Tórshavn.

Hesi heildartilboð byggja á skipað og formaliserað samstarv á øllum stigum, har landsstýrisfólk, borgarstjórar, embætisfólk, stovnsleiðarar og starvsfólk hava lagt dent á at fáa samstarvið at virka.

Arbeiðsbólkurin metir, at tað er umráðandi, at tað verður arbeitt mið- og stigvíst við at menna tvørgeiralt samstarv, og at myndugleikar á øllum stigum, í størri mun enn higartil, fara undir felags átøk og seta neyðuga orku av til hetta. Fyri at ymiskir geirar, myndugleikar og stovnar kunnu hava eitt mennandi samstarv, mugu skipanirnar undir einstøku aðalráðunum virka á nøktandi hátt.

Skulu tænastrum til fólk, sum bera brek, veruliga flyta seg, er umráðandi, at arbeitt verður miðvíst, umframt at arbeiðið verður raðfest av øllum myndugleikum samstundis.

Skulu heildartilboð setast á stovn er neyðugt, at politiskar semjur verða gjørdar millum aðalráðini og kommunala geiran og, at politiskt bindandi avtalur verða gjørdar sum nágreina, hvussu hesi tilboð skulu skipast.

10.1 Tilmæli

Arbeðsbólkurinn mælir til, at politisku myndugleikarnir arbeiða mið- og stigvíst við at menna samstarvið og samskipan tvørtur um geirar og, at borgarar, sum bera brek, í so stóran mun sum gjørligt fáa heildartilboð.

Keldulisti:

Bøkur:

Støstad, Jan – Erik: “En fjerde vei for velfærden, på sporet af framtidias helse, omsorg og skole”, 1. útgáva, Gyldendal, 2015.

Hansen, Doris: “Søgan um hini”, 1. Útgáva. Føroya Skúlabókagrunnur, 1996.

Ketscher, Kirsten: “Socialret, principper, rettigheder og værdier”, Karnov Group, 2014.

Andersen, Jon: “Socialforvaltningsret”, 6.udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2016.

Rasmussen Høj, Carsten): “Serviceloven”, eLex, 2016.

Útgávur og greinar:

Bengtsson, Steen: “Princip og virkelighed, om sektoransvar i handicappolitikken”, Socialforskningsinstituttet, 2005.

Mikkelsen, Enna Garðhorn: “Nedsendelser”, Handicappolitisk tidsskrift 34, Dansk Psykologisk Forlag, 2015.

Lorenzen, Jette, Petersen, Liselotte, Socialministeriet: “Når tværfaglighed beriger”, VISS.dk, årgang 6, s. 7-9, 2012.

Socialministeriet: “Omsorg og magt - *Om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten*”, *informationspjece til personale, der arbejder med voksne med et svært psykisk handicap*, 2004.

Socialministeriet: “Veje til et godt liv i egen bolig”, 2007.

Socialministeriet: “Evaluering af erfaringerne med institutionsbegrebets ophævelse på handicapområdet, 1998 – 2002, *fokus på brugernes, pårørendes og personalets erfaringer*”, 2002.

Socialstyrelsen: “Borgerstyret Personlig Assistance, afsluttende evalueringsrapport, Deloitte, 2012.

Socialstyrelsen: “Magtanvendelse i forhold til personer med betydelig og varigt nedsat psykisk funktionsevne”, 2015.

Debes, Elin, Mortensen, Eyðvør: “Eftirmeting av royndarverkætlan við BPA-skipan í Føroyum, Almannaverkið, 2015.

Biskopstø, Olga, “Nærverkið – ein góð tænasta, arbeiðsrit nr. 18/2008, Granskingardepilin fyri Økismenning og Nærverkið, 2008.

Mortensen, Eyðvør: “Ein lýsing av stuðulsfólkaøkinum – og eitt tilmæli um eina aðra skipan,” Almanna- og heilsumálastýrið, 2001.

Andrich, R; Mathiassen, N.; Hoogerwerf, E. et al.: “Service dlivery systems for assistive technology in europe”: An AAATE/EASTIN position paper. T, 2013.

Anttila, H; Samuelsson, K; Salminen, A.L.; Brandt, Å.: “Quality of evidence of assistive technology interventions for people with disability”: An overview of systematic reviews, Technology and Disability. (24) 9-48, 2012.

Wessels, R.; Witte, L.; Andrich, R. et al. “IPPA, a user-centered approach to assess effectiveness of Assistive Technology provision”, Technology and Disability (13) 105-115, 2000.

Wiederholt, Mogens: “Handicap- og kompensationsbegrebet i forskelsbehandlingsloven”, s.205, Juristen, nr.7, 2008.

Eide, Ann Kristin, Breimo Paulsen, Janne: “Når livsløp veves sammen med administrative tilfældigheder”, En studie av boligløsninger for mennesker med utviklingshemming, Nordlands Forskning, 2013.

Schwartz, Ida: “Samarbejde med pårørende ud fra beboernes perspektiver” ,Personlig service. Ett diskussionsunderlag om sjælvbestämmande inom hemtjänsten, (2014) DHR, 2012.

Frá alnótini:

Institut for menneskerettigheder: “Handicapkonventionen”, <http://menneskeret.dk/handicap>

Mandag Morgen: “Stor socialreform på vej mod forlis” <https://www.mm.dk/stor-socialreform-paa-vej-mod-forlis/>, 26.september 2016.

Mandag Morgen: “Ekspert: Vi kan spare 100 milliarder på velfærdssamfundet”, <https://www.mm.dk/ekspert-vi-kan-spare-100-mia-kr-paa-velfaerdsamfundet/>, 23.januar 2017.

Nationalt Videnscenter for Demens: Magtanvendelse, <http://www.videnscenterfordemens.dk/pleje-og-behandling/lovgivning-og-demens/magtanvendelse/>

European Parliament, Briefing. “Assistive technologies to support people with disabilities” <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-559513-Assistive-technologies-support-people-with-disabilities-FINAL.pdf>, 2015.

FYLGISSKJAL 1

Arbeissetningur í sambandi við arbeiðið at orða ein føroyskan tænaupolitik, sum grundarlag fyri nýggjari tænaupulóg

Forsorgarlógin er ein av grundarsteinunum í okkara vælferðarskipan, og hava skiftandi landsstýrisfólk arbeitt við at gera eina nýggja forsorgarlóg. Byrjað varð við reglunum um hjálparráð, síðani lógina um arbeiðsfremjandi tiltøk og seinast er tað lógin um heimatænaup, eldrarøkt v.m. í sambandi við, at kommunurnar hava yvirtikið hesar tænaup. Dagføringar eru somuleiðis gjørdar í mun til ásetingar um bústaðar- og virknistilboð. Næsta stigið er ein tænaupulóg, sum skal betra um rættartrygdina hjá borgarum við serligum avbjóðingum og sum skal betra innihaldið í tænaupunum. Til tess at fáa eina so góða tænaupulóg, sum til ber, er ynski at fáa ein greiðan og dygdargóðan tænaupolitik.

Orsøkin til, at málið verður tikið upp

Tá tað snýr seg um tænaup til fólk við serligum avbjóðingum, so hevur kjakið um manglandi bústaðartilboð til fólk við serligum avbjóðingum fyllt nógv seinastu árin, meðan minni fokus hevur verið á innihaldið á bústøðunum og í øðrum tilboðum, sum Almannaverkið veitir.

Sitandi samgonga hevur sett sær fyri, at nýskipanir skulu fremjast á almannaøkinum, sum skulu tryggja øllum borgarum góða tænaup, rættartrygd og móguleikar at liva og virka í Føroyum. Føroyar hava nú fingið ein bústaðapolitik, og gongd er komið á tilgongdina við at útvega fleiri bústaðir. Nú er stundin komin til at venda sjóneykuni móti innihaldinum í tænaupunum. Í fleiri ár hevur Almannaverkið víst á, at tørvur er á greiðum ásetingum í mun til innihaldið í tænaupunum og at eitt tænaupustøðið verður ásett av politisku skipanini. Eisini hava áhugafeløg undir MBF víst á, at borgarin hevur ov líttla ávirkan á egið lív og tænaupuna, sum viðkomandi fær. Harumframt hava Løgtingsins Umboðsmaður, Føroya Pedagogfelag og Demensætlanin frá februar 2015 víst á, at bæði borgarin og starvsfólk, sum eru um borgaran, hava tørv á greiðum reglum í mun til valdsnýtslu. Harafturat hava somu myndugleikar víst á, at tað alneyðugt at fáa greiðu á, hvussu eftirlit við tænaupunum verður skipað.

Landsstýriskvinnan hevur tí sett sær sum mál at orða ein tænaupolitik, sum verður grundarsteinur undir tænaupulógini, sum skal fáa greiðu á omanfyrenevndu viðurskiftum. Tænaupulógin verður ætlandi gjørd í heyst.

Rættindi hjá borgarum við serligum avbjóðingum tryggjast í tænaupulóg

Endamálið við tæna­stupu­litikk­inum er at tryggja, at fólk við serligum avbjóðingum kunnu hava eitt virðiligt og innihaldsríkt lív á jøvnum føti við aðrar borgarar.

Tæna­stupu­litikkur­in skal tryggja, at tað við so lítlum inntrivi sum gjørligt verður tikið hond um teir borgarar, sum hava tørv á stuðli og hjálp í gerandisdegnum og borgarin í størri mun fær eina tæna­stu, sum tekur støði í førleikum hjá viðkomandi.

Politikkur­in skal taka støði í einstaka borgaranum, hansara sjálvsavgerðarrætti og skal tryggja, at borgarin hevur ávirkan á egin viðurskifti.

Harafturat skal politik­kur­in tryggja, at borgarar og tey starvsfólk, sum eru um borgaran, hava neyðugar lógarfestar karmar at virka undir, tá tað snýr seg um viðurskifti, sum koma undir valdsnýtslu.

Eisini skal politik­kur­in vísa, hvussu eitt objektivt eftirlit kann fremjast við teimum tæna­stum, sum veittar verða, uttan at hetta gongur útyvir álit­ið á starvsfólki og trivnaðin millum starvsfólk.

Setan av arbeiðsbólki og skipan av arbeiðinum.

Forsorgarlógin og ein komandi tæna­stupu­litikkur kunnu metast at vera ein av grundarsteinunum í føroysku vælferðarskipanini. Tí hevur tað alstóran týðning, at ein tæna­stupu­litikkur og ein tæna­stupu­litikkur hava breiða undirtøku bæði í politisku skipanini og frá borgarum, fakfólki, fakfeløgum, stovnum.

Landsstýr­is­kvinnan hevur tískil avgjørt, at seta ein breittfevandi arbeiðsbólk til at orða ein tæna­stupu­litikkur, sum skal verða grundarsteinur undir tæna­stupu­litikk­inum, sum ætlandi verður gjørd í heyst.

Mælt verður til at bólkur­in verður samansettur soleiðis:

- 1 umboð fyri MBF
- 1 umboð fyri Javna
- 1 umboð fyri Sinnisbata
- 3 Føroya Pedagogfelag
- 1 Ergoterapeutfelag Føroya
- 1 Fysioterapeutfelag Føroya
- 1 Heilsuhjálparafelag Føroya
- 1 Felagið fyri Føroyskir sjúkrarøktarfrøðingar
- 1 Heilsurøktarafelagið
- 1 Heilsuhjálparafelag Føroya
- 1 Kommunufelag Føroya
- 3 umboð fyri Almannaverkið
- 2 umboð fyri Almannamálaráðið (Formaður og skrivari)

Arbeiðsbólkur­in skal gera tilmæli um ein føroyskan tæna­stupu­litikkur á almannaøkinum.

Í tilmælinum skal bólkur­in:

- Lýsa og greina, hvussu verandi tæna­stupu­litikkur eru skipaðar í Føroyum

- a. Stuðulsfólkaskipanin fyri børn og vaksin. Hetta fevnir m.a. um eftirmeting av PBA-royndarverkætlanini
- b. Skipan av tænastruni. Hetta fevnir um verandi tænastrur og hvussu hesar eru skipaðar við atliti til tørvi borgarans frá vøggju til grøv á sambýlum, í búfelagsskapum, í egnum bústaði og í virknistilboðum
- c. Námsfrøðiligt innihald
- d. Eftirlit
- e. Valdsnýtsla

Greiningin eigur at samstundis at lýsa, hvat hóskar væl, og hvørjar ábøtur tørvur er á.

- Herundir skal arbeiðsbólkurin gera tilmæli um
 - eina føroyska PBA-skipan
 - Viðlíkahaldsvenjing til borgarar, sum fáa bútilboð hjá Almannaverkinum
 - Flutningsskipan til fólk, sum fáa tænastrur
- Lýsa og greina, hvussu tænastrurnar eru skipaðar í øðrum norðurlondum
- Bólkurin skal gera tilmæli um tænastrupolitikk fyri Føroyar.

Tænastrupolitikkurin skal orðast við støði í omanfyrinevndu greiningum og við støði í fylgjandi:

- Brekpolitiskum meginreglum sum geiraábyrgd, kompensatióin og inklusióin
- ST-sáttmálanum fyri fólk, sum bera brek
- Endurmenningartilgongdini
- Bústaðarpolitikki landsins
- Eldrapolitikki landsins
- Samskipan millum myndugleikar